

tv-15 naš TOVARIS

Št. 41
17. oktobra 1985
Leto XXIII

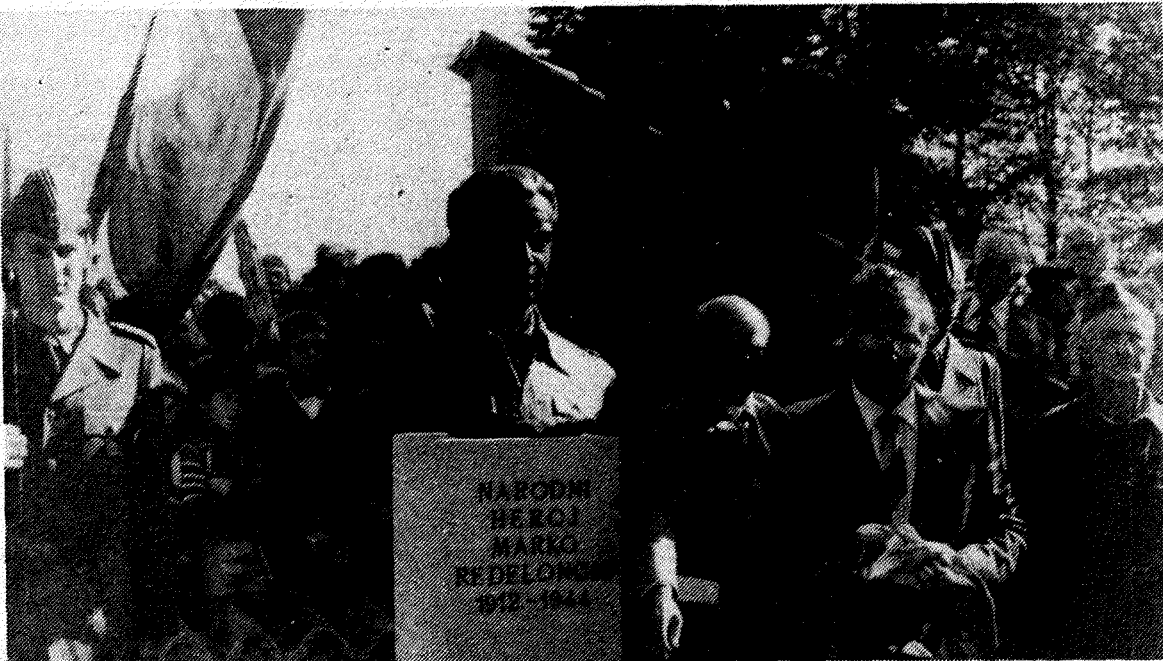
glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Varujmo odprto mejo

Staro selo, 13. oktobra 1985

V prelepem gorskem svetu med Stolom, Krnom in Matajurjem, med bistro Sočo in Nadižo smo se zbrali Slovenci, Italijani in Furlani v Starem selu, da odkrijemo spomenik zaslužnemu beneškemu rojaku, nekdanjemu organizatorju narodnoosvobodilnega boja v Beneški Sloveniji in na Kobarškem, komandantu 2. bataljona Briško-beneškega odreda narodnoosvobodilne vojske Slovenije, komunistu in narodnemu heroju Marku Redelonghiju.

Ljudje in kraji v Slovenskem Primorju, Benetiji, Režiji in Kanalski dolini so v preteklosti doživeli hude preizkušnje, vojna razdejavanja prve in druge svetovne vojne, nasilje fašizma in nacizma. Po zadnji veliki preizkušnji pa so dočkali tudi težko pričakovano svobodo, samostojnost in neodvisnost, precejšen del Slovencev pa tudi združitev z matično domovino. Za te cilje, ki so terjali ogromne človeške žrtve in visoki krvni davek, je prerano ugasnilo tudi mlado življenje Marka Redelonghija.

Marjan Lenarčič:

Boj za pravice malega človeka

Marko Redelonghi je bil preprosto človek, toda narodno zaveden, protifašist, odločen borec za socialne in humane pravice malega človeka, delavca in kmeta. Hkrati je bil tudi dosleden borec za pravice in enakopravnost Slovencev, Italijanov in Furlanov ter drugih narodov in narodnosti. S skupnim bojem proti nacifašizmu smo gradili in vzpostavljali borci narodnoosvobodilnega boja in odporništva temelje novim družbenoekonomskim in socialnim odnosom in temelje povojnemu prijateljstvu med Jugoslavijo in Italijo ter prijateljstvu z drugimi narodi in demokratičnimi ter protifašističnimi gibanji v svetu. Na pridobitvah narodnoosvobodilne vojne in odporništva se danes delovni ljudje in občani ter napredne demokratične sile vsega sveta zavzemajo za dosledno spoštovanje suverenosti, nevmešavanja, upoštevanja posebnosti poti in oblik socialističnega razvoja. Hkrati se zavzemamo za spremembe in pravičnejšo ureditev ekonomskih odnosov med razvitimi in nerazvitimi ter deželami v razvoju. Udeleženci narodnoosvobodilnega boja in odporništva danes podpiramo akcije za pospeševanje gospodarskega in kulturnega sodelovanja, še zlasti z našimi sosedi, prav tako tudi z drugimi državami. To smo uvrstili med prednostne naloge vseh organizacij združenega dela, saj si od tesnejšega ekonomskega povezovanja in mednarodne delitve dela obetamo postopno odpravo gospodarskih težav, za katere smo zabredli zaradi čezmerne porabe, nizke produktivnosti dela, inflacije, skokovitega naraščanja cen in drugih vzrokov. Znanje, sodobna tehnologija, moderna organizacija dela, strokovni kadri, motivirani delavci so temeljni pogoj boljšega gospodarjenja. Več in bolje delati na vseh področjih in ravneh, kvalitetneje proizvajati in izvažati konkurenčno blago, skrbeti za zdravo okolje človeka, opirati se na lastne sile in znanje, nagradjevati ljudi po rezultatih njihovega dela in drugo.

Za ohranitev miru in varnosti

Danes tudi ne smemo mirno mimo nekaterih pojavov v med-

narodnih odnosih, ki zadevajo usodo vsega človeštva. Vso podporo dajemo dialogu med predsednikoma Reaganom in Gorbacovom, od katerih človeštvo pričakuje postopno popuščanje napetosti v mednarodnih odnosih, krepitev prizadevanj za ohranitev miru in varnosti, zmanjševanje oboroževanja, za katerega gre na leto več kot 1000 milijard dolarjev. Zelimo si prepoved izdelovanja in uporabe jedrskega, biološkega, kemičnega in drugih vrst orožja, izrabljanja vesolja v vojaške namene, prenehanje državnega in drugih oblik mednarodnega terorizma. Ta dejanja pomenijo zločin zoper človeštvo in človekove svoboščine, enakopravnost, humanost in demokratičnost. S borci Marka Redelonghija odločno obsojamo takšna nehumana dejanja, saj je bil naš cilj svoboda, neodvisnost, samostojnost, enakopravnost in prijateljstvo ter sodelovanje med narodi in državami.

Intenzivnost neofašističnega in neonacističnega delovanja se krepi tudi v svetu, kjer povzroča nacionalno nestrpnost, poudarjanje ideoloških razlik, zahteve po novi delitvi sveta, nove zaostritve mednarodnih odnosov, negiranja načel in dokumentov Združenih narodov in helsinške listine.

Konkretno se stopnjuje neofašistično-nacistična aktivnost z napadi na sodelovanje Slovencev z Italijani ter Slovencev in Hrvatov z Avstriji, z napadi na spomenike NOB, z žalitvami žrtev druge svetovne vojne, s poveličevanjem žrtev »fojbe«, z neuresničevanjem osimskih sporazumov in avstrijske državne pogodbe. Nas borce skrbi tudi nerazumljiva strpnost nekaterih demokratičnih strank do takšnih neofašističnih izpadov oziroma celo pojavov koalicijske, kar daje oporo reakcionarnim silam za zaostrovanje odnosov med sosednjimi narodi in narodnostmi.

Zoper neofašizem

Borci obsojamo tudi tiste, ki skušajo na prefinjen način blatiti in izkrivljati resnično podobo narodnoosvobodilnega boja in odporništva ter poveličevati in izkazovati vsem tako imenovanim »deportiranim« skupna čustva pripadnosti domovini, ki so to svojo »ljubezen« domovini plačali z največjo žrtvijo». Borci narodnoosvobodilnega boja in italijanskega odporništva vemo, kdo so ti deportiranci. To so bivši izdajal-

ci, vohuni, fašistični zločinci, gestapovci, esesovci, kvilingi in drugi pomagači okupatorja, ki so vohunili in izdajali, ubijali, požigali domačije, aretirali, internirali, nečloveško mučili nedolžne ljudi po naših vaseh in streljali žrtve na Goriškem gradu, zverinsko morili ljudi v Rižarni, v Coronu, Gonarsu, na Rabu in drugod.

Nekateri med njimi so celo padli v oboroženem boju z narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije in italijanskimi partizani, danes pa bi jih skrajno reakcionarne sile rade uvrstile med žrtve deportiranih, jih poveličevale ter vse skupaj dajale za zgled mladim generacijam. Značilno je, da so demokratične sile v Franciji, Holandiji, Belgiji, Poljski, SSSR in drugod, ki jih je podjarmil fašizem, po drugi svetovni vojni obračunale z izdajalci in kvilingi, toda v teh deželah ni bilo poguma, da bi javno obžalovali takšne »deportirane žrtve« na način, kot to počno mrčne sile na Tržaškem, Goriškem in avstrijskem Koroškem.

Njihov cilj je očrtniti pomen in vlogo narodnoosvobodilnega boja, jugoslovanske ljudske armade in italijanskega odporništva ter njegovo povezanost z narodnoosvobodilnim bojem jugoslovanskih narodov in narodnosti v boju proti nacifašizmu in končno ovirati, oteževati ali preprečiti globalno zaščito Slovencev in uresničevanje osimskih sporazumov ter trajnega prijateljstva in sodelovanja med sosednjimi državama. Zborovanja, ki jih s tem v zvezi uprizarjajo neofašistični in reakcionarni krogi v zamejstvu in namen postavitve spomenika in izpisovanja besedil o grozotah pod tako imenovano »jugoslovansko okupacijo« pomenijo odkrito in javno zastrupljanje dobrososedskih in prijateljskih odnosov med večinskim narodom in manjšino ter vcepjanje mladim sovraštvo do narodov in narodnosti prijateljske sosedne. Mrčne sile žal niso še povsem uničene, čeprav so od konca vojne minila štiri desetletja. V nekaterih državah, tako v Nemčiji, Avstriji, Italiji fašizem še živi. Čutijo ga narodi teh držav, in to je nenehna nevarnost za mir in demokracijo.

Zoper vse oblike oportunitizma

Pred nami je kopica pomembnih nalog, dolžnosti in obveznosti. Pred nami so volitve delegatov in delegacij v skupščine družbenopolitičnih skupnosti, samou-

pravnih interesnih skupnosti in kongresi družbenopolitičnih organizacij, ki bodo v znamenju potrditve političnega sistema socialističnega samoupravljanja, v katerem so naš delavski razred, delovni ljudje in občani dosegli velike uspehe na vseh področjih našega dela in življenja.

Dosedanji dosežki ter materialne, tehniške in kadrovske zmogljivosti, ki so nam na voljo, so ugodna podlaga za uspešno obvladovanje težav in problemov. Uspeli smo, če bomo za delegate in delegacije izbrali tiste sposobne in v političnem sistemu samoupravljanja preizkušene ljudi, ki jih ne bremenijo odgovornost za sedanje razmere; predvsem mlajše ljudi, ki so delovni, sposobni, odločni dosledno vztrajati na sprejetih načelih in idejnopolitičnih usmeritvah zveze komunistov ter naših najvišjih samoupravnih teles. Naši delegati morajo biti pripravljeni spopadati se z vsemi oblikami oportunitizma, s pojavi nacionalizma, z etatizmom, birokratizmom in drugimi slabostmi ter za uveljavitev odločujoče vlo-

ge delavca v združenem delu na vseh področjih in ravneh.

V sodelovanju vseh naprednih sil

Zahvalo, ki smo jo dolžni Marku Redelonghiju, izpolnjujemo z uresničevanjem izročil skupnega boja proti skupnemu sovražniku. Varujmo, krepiamo in dalje razvijamo bratstvo in enotnost ter enakopravne odnose narodov in narodnosti, prijateljstvo in sodelovanje z drugimi narodi in ne dovolimo razdvajanja in rušenja tega, kar smo po osvoboditvi s trdom zgradili. Varujmo odprto mejo, most prijateljstva in vse tradicionalne oblike najrazličnejšega sodelovanja. Nevarnost vojne, jedrske in drugačne, bo mogoče preprečiti in zmanjšati brezumno oboroževanje ter premagati ekološko krizo v svetu le, če bodo vse napredne in demokratične sile sveta, vsi dejavniki razuma urejali sporna in druga vprašanja z dialogom, pogajanjem in sodelovanjem na podlagi upoštevanja interesov celotne mednarodne skupnosti.

Iz življenja Marka Redelonghija

V Zapotoku pri Podbonescu v Videmski pokrajini je 24. aprila leta 1912 privekal na svet Marko. Mama mu je zgodaj umrla, oče Bernard pa je težko preživel šestčlansko družino. Zato je mladi Marko odšel od doma za zaslužkom. Krojili so ga hudi časi, ki so jih še posebej občutili Beneški Slovenci v hribovitih predelih Videmske pokrajine.

Malo pred začetkom druge svetovne vojne je prišel na Breginjsko, kjer je spoznal Marijo Kramar in se z njo poročil. Rodil se jima je sin. Srečo pa je kalilo pomanjkanje, ki ju je prisililo, da sta odšla za kruhom v Nemčijo. Tam je Marko spoznaval bistvo nacističnega reda. Povezal se je z vojnimi ujetniki, toda njegove vezi so odkrili in ga izgnali v Italijo.

Pisalo se je leto 1942. Takrat je bil v gradnji predor skozi Polovnik pri Trnovem za načrtovano elektrarno ob Soči. Marko je postal miner. Tu se je povezal z aktivisti OF in jim priskrbel eksploziv za Soški odred. Tako se je začela njegova partizanska pot. Ni bil dolgo v ilegali. Policija ga je aretirala v mestu Pesticci. Po padcu fašizma je pobegnil in se povezal s slovenskimi partizani na Breginjskem. Italija je kapitulirala, Marko pa se je ves predal organizaciji vstaje v Slovenski Benetiji. V boju za Kobarško republiko je postal komandir čete Soške brigade, pozneje pa komandant 2. bataljona Briško-beneškega odreda. Z izjemno organizacijsko, bojno in voditeljsko sposobnostjo je vodil več uspešnih oboroženih akcij, pa tudi novi borci so radi prihajali v njegove enote. Največji uspeh je napad na Belvedere.

Kmalu po tistem je bil Marko v spopadu 2. bataljona z Nemci pri Robedišču ranjen v nogo. Moral je iz skrivališča v skrivališče, kajti Nemci so ga nenehno iskali, pripravljali zasede, izvajali nasilje nad njegovimi domačimi in mu celo ubili očeta. Petega maja so po izdaji vojakov napadli Markovo poslednje bivališče v Brdcih pri Breginju. Toda Marka niso našli. Ko je sprevidel, da je sovražnik močnejši, je ukazal oboroženemu spremstvu, naj se prebije iz obroča, sam pa si je s strelom vzel življenje. Na pokopališču v Sedlu so domačini naslednji dan pokopali mrtvega komandanta.

Dragica Jaunik

Otroci niso odlitki iz kalupov

Namenili smo se, da že v osnovni šoli naredimo iz otročičkega učenjaka

Ni prav, zvleči človeka od dela. Zunaj, na prostranem limbuškem dvorišču omamno diši po grozdu, prsti se lepijo, letos je sladko, da že dolgo ne tako. Sonce se je obesilo nad vinograde.

Prišla je naravnost iz kleti, kjer bo že čez kakšnih štiri-najst dni vrelo. Ni več vezana na šolo, s katero je prijateljela vsa ta dolga leta v hudem in slabem. Do pokoja. Človek, ki mu gre zaupati, pravijo v Limbušu. Pridna in vestna, vedo povedati. Pristavijo: vsestranski organizator. Skromna, ne pozabite tega, napišite, naj se ve, koga ljudje cenijo.

Če bi se človek lotil brskanja po preteklosti, Dragice Jaunik, upokojene limbuške učiteljice in ravnateljice, zagotovo ne bi bilo sram. A ona molči. Sledovi molčečih so največkrat prezgovorni.

Zato sva rekla, da bova »prevetrila« njene poglede na šolstvo, na vzgojo otrok, dala na rešeto njene velike izkušnje.

Na začetku njene poti, daljnega petdesetega leta, so jo poslali v Istro, v vasico Sočergo, na takratni tromeji – tistikrat je bilo tam še Slobodno tržaško ozemlje. Sprejeli so jo z odprtimi rokami, dobri, prijazni, skromni ljudje. Učila je tako rekoč ves dan. Zvečer analfabetiki tečaji. Skorajda 80 odstotkov prebivalcev je bilo nepismenih. Pod Italijo so naglali učitelja, Italijana. Kdor je hotel v šolo, je moral v oddaljeno Gračišče. Idealizem, ki ga je poln vsak začetnik, je začel plahneti, a vendar ga je bilo dovolj za premagovanje težav, ki jih ni bilo malo v tej že vsiljeni skromnosti. V vasi ni bilo niti enega samega štedilnika, le črna ognjišča...

Nikakršne primerjave z današnjimi razmerami.

Kaj je to, idealizem?

»Zavest, da si koristen, da pomagaš človeku, da ne gledaš nase, da si se pripravljen žrtvovati. To je moja iztočnica, to naj bo življensko merilo slehernemu, ki se odloči za šolniški poklic, je prepričana vase in v svojo življensko odločitev Dragica. Današnjim šolnikom manjka ti stega neizmerljivega entuziazma, ki nam je dajal moč.

Danes je mladim vse pretežko. Imamo neprimerno boljše možnosti. Vendar smo razvajeni in nenehno negodujemo. Tudi takrat smo, ko nam je šlo še kar dobro. Res je, da je marsikaj narobe. Vendar vsega le niso krive neugodne gospodarske razmere. Manjka nam – delovna vzgoja. To je osnovno gibalno življenje. Če človek nima delovnih navad, se tudi z življenjem ne more sprijazniti. Tudi idealizma in entuzizma ni.

Za to je kriv izobraževalni sistem, družba v celoti!

Iz bedne istrske vasi, na meji s hrvatskim življenjem, je prišla v Limbuš. Bilo je, kot da je prišla v mali Beograd, se pošali. In vendar takrat ni bilo v kraju ne asfalta ne ugodnih avtobusnih zvez, le šola je bila urejena.

In vsa ta leta je premišlje-

vala o tem, kako bi bilo dobro, da bi vsak učitelj že na začetku svoje poti dobil takšno, »težje« delovno mesto. Da bi znal primerjati, se naučil skromnosti in življenjskih skrivnosti, spoznal ljudi v njihovem boju za preživetje. Spoznal bi tudi hvaležnost, ki veje iz teh ljudi, željnih znanja.

Kakšen je ta današnji otrok, če ga primerjamo s tistim pred desetletji?

»Otrok je danes preobremenjen. Takorekoč že od rojstva. Matere so zaposlene, otrok pa zaradi tega iztrgan iz okolja, ki ga za normalni

ja naše razmere upokojena limbuška ravnateljica.

Preveč balasta

Nismo zadovoljni z učnimi načrti, področja zožujemo, splošna izobrazba se krči, vrtam v sogovornico.

Eksperimenti so na dnevnem redu, včasih človek ne ve, kaj bi radi, misli Dragica Jaunik. Res je, da precej poudarjamo logično mišljenje, najpomembnejše stvari, vendar je balasta še precej. Vedno manj pa je splošne izobrazbe. Znamci bodo to krepko občutili na svojih hrbtih. Nenehno spreminjamo stvari. Sedaj bi nekateri radi, da bi, denimo pri matematiki, prešli na stari način poučevanja. Mnenja se krešejo, kot se že vsa ta dolga leta, ko nismo uspeli končno urediti zadostnega učnega vzgojnega procesa. V otrokovo škodo. Kot mnoge, bo tudi ta generacija – poskusni zajec. Zaradi tega bo trpel celoten učno-vzgojni proces pri otroku.

Dragica Jaunik

telesni in duševni razvoj nujno potrebuje. Pokojni pedagog Šilih, učil nas je na učiteljski, je bil ves poln besed o ljubezni do otroka. Toda ta današnji otrok nima tiste prvinske ljubezni, ki jo potrebuje kot suha zemlja vode. Že v jasnih se začena poseben tempo življenja. To je doba, ko ne sme biti napak. Te pa so. Otrok je v svoji najnežnejši dobi marsikaj oropan. Čeprav so starši včasih imeli tudi do petnajst in več otrok, je bilo tisto gnezdo toplejše, kot je današnje.

V pedagoškem smislu smo vsa ta leta silno veliko eksperimentirali. Vemo pa, da je vzgoja občutljiva stvar. Mnogo neodgovornosti je bilo. In je še. Vzgojo je treba spojit s čustvi, z ljubeznijo. Le tako je mogoče vzgojiti dobrega, čutečega človeka, ki bo znal spoštovati ljudi okoli sebe, jih ljubiti, kot bo znal ljubiti tudi domovino. Domoljubne ljubezni danes manjka, pošteno si povejmo. Najbrž zato, ker je ne znamo privzgojiti, vcepiti. To ni nekaj podovanega, kar bi tičalo v podzavesti, kritično prever-

In vendar: balast, kaj je to? »Neštevilne letnice, odgovarja. Končno pa ima danes že vsak doma leksikon, pa si to sproti pogleda. Učenje na pamet jemlje energijo. Otroka je treba naučiti, da bo znal tudi sam kaj poiskati in dopolniti šolsko snov. Ga nava-jati na samostojno učenje. Preveč je še starega načina: kar učitelj narekuje, podčrta v knjigi, to je sveto za vse čase. Ortodoksno. Ubija kreativnost, sposobnost samostojnega mišljenja in odločanja.

Včasih je bil delež šole v življenju človeka znatno večji, jo povprašam.

Res, šola je bila včasih središče vsega življenja v kraju, učitelji pa spiritus agens okolja. Šola je bila nekakšen filter, skozi katerega je šlo vse družbenopolitično življenje v kraju, bila pa je tudi spodbujevalec tega življenja. Zdaj se ta prostor zožuje, pomen šole se zmanjšuje. V Limbušu, meni Dragica Jaunik, je k sreči še vedno tako. Če bi jo vprašali, kako je drugje, pravi, je vendarle tre-

ba ugotoviti, da odnos družbenopolitičnih skupnosti do šole oziroma do vzgojno-izobraževalnega sistema ni vedno tak, kot bi moral biti. Je podcenjujoč in včasih tudi vzvišen. Izraz razmer pač.

»Neredko sem slišal, češ kaj bi ti šolniki sploh radi, saj naposled delajo to, kar je dogovorjeno, napisano... na žalost mnogo stvari ni niti dogovorjenih, še manj napisanih in še manj dorečenih. Marsičesa pa ni mogoče napisati, je v srcih ljudi, to pa ni mogoče plačati, še manj zdikirati in zapovedati.

Nekateri se »odpro« zelo pozno

Nič v zadnjem desetletju ni tako razdelilo »šolskega« sveta kot usmerjeno izobraževanje – šolniki so se razcepili na »tradicionaliste« in zagovornike novih poti. Ničkolikokrat slišimo kruto ugotovitev o prisili mladega rodu?

V dobi, ko bi se moral otrok odločiti, prepričljivo razlaga Dragica Jaunik, ga zanima sto stvari. Ni še zgrajen, tava še. Ogromno je treba delati z njim. Potrpežljivo, z ljubeznijo. In vendarle tudi še potem ni vse tako, kot bi si človek želel. Treba je namreč vedeti, da se nekateri otroci »odpro« šele pri osemnajstih, devetnajstih letih. Dobro je, da ima po dveh letih vendarle možnost preusmeriti se, če ugotovi, da ni sposoben za področje, za katerega se je odločil. Kljub temu je prepričana, da kalupiranje in shematiziranje, nekakšno prisiljeno vtirjenje še nikoli ni bilo dobro.

»Sicer pa smo dandanašnji tega vtirjanja kar nekako navajeni. To počno z nami na vseh koncih...»

Ves vzgojno-izobraževalni sistem, od osnovnih, srednjih do višjih in visokih šol, je po mnenju nekaterih vidnejših slovenskih pedagogov precej slabši kot pred dvajsetimi leti, ji podam iztočico.

»Imamo visoko organizirano šolstvo, dobre materialne možnosti... vendar se mi zdi, da je za vse kriva razdrobljenost učnovzgojnega procesa, da ni poglobljenosti in da navsezadnje tudi kvaliteta učno-vzgojnega kadra ni tisto, kar je bila pred leti, ko smo še imeli učiteljska. Verjemite, velikanske razlike so. Kljub temu, da imamo pedagoško akademijo. Takrat so bili učitelji – boljši. Od njih zahtevajo vsega preveč, potem pa ne ostane niti tisto osnovno, kar bi učitelj moral imeti in – posredovati naprej. Vse skupaj zvodeni.

Dotaknila bi se nekdanje gimnazije. Splošne izobrazbe, na katero vse bolj prisegamo, vsaj nekateri. Ljudi s splošno izobrazbo nam vse bolj manjka. Včasih so se di-

jaki skorajda brez pomisleka znali odločiti, kam naprej. Gimnazija jim je dala dovolj trdno osnovo, da odločitev ni bila težka. Danes univerzitetni profesorji tarnajo, da prihajajo v njihove hrame nedograjeni ljudje s pomanjkljivo izobrazbo. Napak je torej nekaj spodaj. Če je, je potrebno spremeniti.

Po mnenju sogovornice je bila nekdanja gimnazija porok za kakršnokoli odločitev, bodisi v humanistične vede bodisi v eksaktne, predvsem pa so bile v njej vse osnovne usmerjenosti.

Dokaz so številne generacije, ki so šle to pot, številni strokovnjaki pri nas in v svetu, umski potencial, ki nam je lahko v ponos. Temeljno spoznanje: pomembna je solidnost osnove. Te pa danes ni.

Rekli ste, da je šolski sistem razvezan, nedorečen?

»Težko je soditi...»

Menim, da vi najlaže sodite?

Delavnica učenjakov

»Zdaj bi radi že v osnovni šoli napravili iz otročičkega učenjaka. Včasih smo bili bolj umirjeni, previdnejši, stokrat smo premislili stvari, vselej smo imeli pred očmi dejstvo, da je delo s človekom odgovorno. Saj ne moreš delati z ljudmi kot s kalupi. In: naše delo bi moralo biti bolj cenjeno in temu primerno tudi bolje plačano. Skušajo nas že prepeljati čez reko. Manevriranje, ki je odveč. Družba bi se morala zavedati, da pri vzgoji mladega rodu ne bi smeli skopariti, še manj poplesavati okoli ovinkov in iskati sto in en izgovor. Vzgoja je vendarle najpomembnejši dejavnik v vsaki družbi – mi pa se vprašujemo, od kod denar, kdo ga bo dal, smo ali nismo produktivna sfera itd. To je zame tista nedorečenost, nedorečenost pa ima za posledico razvezanost učno-vzgojnega procesa. Učitelj je res, navsezadnje, po Cankarjevo, postal pravi Kačur...»

Bili ste v narodnoosvobodilnem gibanju, pri vas v Gotovljah v Savinjski dolini so se že zelo zgodaj oglašali prvi partizani, Vipotnik, Cilenšek, Uranjek, Melhior Jošt, Ivica Fišerjeva, s partizani sta sodelovala tudi oče in brat. Poučevanje polpretekle zgodovine je trd oreh, ki ga še vedno nismo uspeli streti, vi pa imate izkušnje?

»Drži. Duh revolucije bi moral prevevati našo vzgojo. Na voljo so nam žive priče revolucije. Mi pa govorimo o datumih, ofenzivah in kaj malo o moralni, človeški, etični plati te dobe, tega dogajanja, iz katerega smo zrastle močni in prvič z neomajnim zaupanjem vase. Otroci bolj kot kdorkoli dojamemo čustveno plat nekega dogajanja. Nemogoče je, da mu damo negativno oceno zato, ker ni poznal datuma. Gre za bistvo, ne za faktografijo. Mlajši učitelji to manj čutijo. To ne bodo rešili niti učni načrti, niti velike besede. Tudi proslave ne. Borčevske organizacije bi morale več storiti, se povezati s šolami. Otroci vendarle radi prisluh-

nejo. Izrabimo še to, zadnjo možnost. Ljudje odhajajo. Kako naj bi bilo to videti v učbenikih, me zanese radovednost, pogojena z njenimi izkušnjami?

»Preprosto. Izluščimo tisto človeško najpomembnejše, kar zbuja domoljubna čustva...»

Šolanje – privilegij bogatejših

Skorajda vsako leto novi učbeniki. Leto za letom novi delovni zvezki. Enkratna uporaba. Obnašamo se kot izjemno bogata družba, a vem, kje smo. Mladež pa vse bolj premišluje, ali jim bodo starši lahko omogočili študij na višjih in visokih šolah, potem ko so končali »brezplačno« osnovno in srednje izobraževanje.

»Kruta resnica, odgovori brez cinizma, a vendarle z nejevoljo v glasu. Naša »brezplačna šola« je tako brezplačna, da danes velja prvi razred starše od 7000 do 10.000 dinarjev. Učbenike ne le, da vsako leto menjajo, pač so tudi tako slabo zvezani, da v sedmih mesecih razpadejo. Na čigav račun varčujemo? V zadnjih letih kupujejo učbenike šole, a kaj ko nimajo niti same dovolj sredstev. Usmerjeno izobraževanje je še dražje, vrh pa je seveda fakulteta. Ob tem bi se morali zamisliti. Počasi nam bo začelo primanjkovati intelektualnega kadra, razumništvo danes ni cenjeno, čeprav se oglašajo z vrhov velike, gromovniške besede. Z besedami se svet ne gradi in spreminja, če jim manjka dejanj.

Opozorila bi tudi na tole: razvajenost mladih kajkrat ne pozna meja. Hočejo imeti vse, niso pa pripravljeni pomagati. Saj se najde kakšen priložnostni zaslužek. Tako je bilo, tako bo. V študentskem servisu, kjerkoli. Govorimo o nezaposlenosti, dogaja pa se, da mladi ne marajo prijeti za delo, pa čeprav so brez službe, brez denarja... čakajo na ugodno priložnost. V teh časih, pomislite? Je to kaj drugega kot razvajenost?

Slabo je tudi to, da govore starši: če je meni šlo slabo, naj gre bolje mojemu otroku. S tem smo otroku dejansko naredili medvedjo uslugo: razvadili smo jih, razvajen človek pa ne ustvarja zgodovine, ne spreminja sveta!

Teptamo zelenice, kaj malo skrbimo za družbeno lastnino, odnos do sočloveka je skrajno malomaren, krut, celo...?

Najprej se je treba zazreti v družino, drugo bo naredila šola, odgovarja Dragica Jaunik. Najprej: pomemben je zgled – staršev, vzgojitelja v vrtcu, učitelja... Zakaj to potem ne delamo?

»Preobremenjeni smo z vsakdanjimi stiskami, egoizmom, drugačna je struktura naseljenosti, mešajo se različne navade, pojmovanja življenja, zapiramo se vase, bežimo od resničnosti, ki pa je vse hujša in neusmiljena! In vendarle se bo moralo obrniti, saj grobo drezamo sami vase. Ne spoštujemo prihodnosti!«

Milenko Strašek

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Pokrajinsko-ekološki vidiki pri vodnogospodarskih posegih v vodnati svet

Krajina ni le slikarski pogled na naravo

Kakor smo v naših ekoloških člankih že ugotavljali, leži Slovenija pretežno v geografskem območju, ki ga odlikuje bogastvo površinskih in podzemnih voda. Njihovo dolgotrajno delovanje je oblikovalo površinski relief, obenem pa pomenijo vode s svojimi pestrimi pojavi enega temeljnih ekoloških dejavnikov, ki sooblikujejo biosfero na slovenskih tleh. Svojevrstna morfologija vodnih pojavov, pestro in bogato živalstvo, zlasti pa obvodno rastlinstvo v znatni meri dopolnjujejo značilno pokrajinsko podobo in bogatijo njeno kulturno vrednost. Že to dejstvo potrjuje izjemno tehtno vlogo obvodnega sveta v našem prostoru, ne da bi še posebej poudarjali koristno izrabo vode za komunalne, industrijske, energetske, agrikulturne, rekreacijske in druge namene.

Tako kot drugod po svetu tudi v Sloveniji terja sodobna civilizacija, še zlasti na bolj gosto urbaniziranih in posodobljenih kmetijskih območjih, vse bolj intenzivno izrabo prostora. Spremlja jo vse večje obvladovanje naravnih pojavov, posebno stihijev kot so na primer poplave, hudourniške vode, zamočvirjenost ali čezmerna vlažnost tal ipd. Zato je vrsta posegov tudi v vodnati svet, bodisi, da so to regulacije vodotokov, hidromelioracije idr. Posledica je dolgoročno in koherentno spreminjanje vodnih razmer ne le v samih vodah, temveč tudi na širših sosednjih območjih. Te spremembe pa v večini primerov ekološko osiromašijo biosfero vodnatega sveta, obenem pa razvrednotijo pokrajinsko podobo in obstoječi rekreacijski potencial.

Vprašanja, ki jih glede varovanja okolja odpirajo vodnogospodarski posegi in tehnične ureditve — kljub svoji družbenoekonomski upravičenosti in koristnosti — je mogoče strniti v več problemskih vidikov.

Ekološko-biološki naravovarstveni vidik

Ekološki dejavniki žive in nežive narave delujejo vedno skupaj — kot celota, se medsebojno prepletajo in pogojujejo. Pri tem je voda tisti dejavnik, ki ne le kot življenjski medij, ampak tudi s svojo količino odloča o razvoju, življenju in obstoju specifičnih, pestrih življenjskih skupnosti, biocenoz, prilagojenih okolju, ki ga obilno napaja voda. Voda je torej značilen, ključni in nenadomestljivi dejavnik v življenju biocenoz vodnatega sveta. Ta prilagojenost in odvisnost sta hkrati razlog, da je rastlinski in živalski svet vodá in mokrih tal tako zelo občutljiv in je ogrožen ali uničen, kadar se spremenijo bodisi dotedanji naravni režim vodotoka, oblikovanost njegove struge, količine vlage v tleh, talna prezračenost ipd. Drugi dejavniki okolja, kot so hitrost in prežračnost vode, globina vodotoka, relief struge pa pedološko-geološka zgradba tal, topografije in mikrolief območja ter klimatske razmere, še stopnjujejo raznolikost življenjskih razmer in možnosti. Tako prispevajo k bogatejši razslojenosti biosfere vodnatega sveta. Obenem pa

tudi k večji ekološki pestrosti prostora.

Biocenoz vodotokov lahko v grobem razvrstimo po horizontalni delitvi na življenjske skupnosti gornjega, srednjega in spodnjega toka, pri čemer imajo slednje precej skupnega z združbami stoječih voda. Gornji vodni tok je značilen za večino slovenskih rek, saj v glavnem izvirajo v goratem svetu. Gorski svet in njegova neposredna okolica pa določata rastlinam in živalim dokaj-trde življenjske razmere. Podnebje je tam razmeroma ostro, pa tudi druge, zlasti geomorfološke-hidrološke razmere niso posebno ugodne. Določajo jih večji strmec vodotoka, močna, včasih uničujoča erozijska, potisna in plavna vodna moč, njene neenakomerne količine vode vse do občasne izsušitve struge, nanašanje in odlaganje velikih količin plavljenega materiala na položnejših delih vodotoka in drugo. Zato so tam rastišča bolj revna, rečno dno navadno ni obraslo, ob vodi pa med maloštevilnimi drevesnimi vrstami prevladuje vrba. Tudi število predstavnikov vodnega in obvodnega živalskega sveta, ki bolj ali manj stalno živi ob vodotoku ali v njem, je razmeroma skromno. Kjer hitrost vodnega toka ni prevelika in je tudi globina vode primerna, živijo zlasti salmovidne vrste rib. Od sesalcev se tu razen pižmovke zadržujejo iste vrste kot ob dolinskih rekah, le njihovo število je manjše. Manj je tudi ptic, v glavnem srečamo vodnega kosa, sivo pastirico in morda tudi vodomca. Druge vrste bivajo tam le občasno. Toda, kljub temu da je revnejši, je živi svet gorskih voda še posebno pomemben zato, ker tu uspevajo nekatere življenjske skupnosti, ki se dobro počutijo le v nenaseljenih, odmaknjenih, še vedno bolj ali manj naravnih območjih.

Srednji tok, del vodotoka med gornjim — gorskim in spodnjim — ravninskim delom, ima značilnosti obeh, gornjega kot spodnjega.

Srednji tok je že bolj umirjen, očitni pa so bočna erozija, udiranje in rušenje obale, na krajih, kjer se voda umirja pa odlaganje nanosa na prodnatih jeziki in otokih ter peščinah. Značilni so tudi stranski in mrtvi rokavi. Ta območja so geomorfološka in ekološko pokrajinsko zelo zanimiva, obenem pa tudi ugodna in privlačna za rekreacijo.

Še bogatejši je spodnji tok, dolinski oziroma nižinski del vodotoka, ki skupaj z razno-

likimi vodnimi pojavi, kot so meandri, stranski in mrtvi rokavi, prodišča in plitvine, peščeni otoki, okolišni močvirni svet, pomeni z ekološko-biološkega in pokrajinsko-kulturnega vidika območja prvorazrednega pomena. Počasen tok, širok prečni profil struge z razmeroma plitvo in toplo vodo, ki je primerno osvetljena, omogočajo bujno rast vodnega rastlinja, hkrati pa dajejo prebivališča številnim predstavnikom vodne favne, tudi ribe — seveda, če voda ni onesažena. Še prav posebno dragocen je amfibijski pas — obalni pas nekaterih nižinskih vodotokov in stoječih voda pa tudi mrtvih rokavov ipd. — ki ga označuje nihanje vodostaja, poraščajo pa trstičje, rogoze, sladika, vodna perunika, šaši ipd. Združba trstičja je ekološko ena najbolj pestrih in bogatih vodnih skupnosti. Obsega veliko različnih rastlinskih vrst, poleg tega pa njena zarast daje številni favni, zlasti pticji in ribji, stalno ali začasno bivališče, ugodne možnosti za prehranjevanje, varnost in razmnoževanje.

Tudi živi svet kopnih območij, ki jih v preobilni meri napaja voda, je vegetacijsko bogat. Obsega veliko različnih rastlin, številne so tudi lesnate rastline. Osnovna rastlinska združba, ki obrašča obrežja vodá, je predvsem združba bele vrbe in topolov. Omenomi naj še združbo črne jelše in šašev. Njihove značilne drevesne živice in skupine dreves dajejo svoj skot podobo zamočvirjenim travnikom. Značilni so tu, na ravnam svetu ob vodah, tudi logi in gaji navadnega gabra. Na manjših vesinah, kjer voda prej odteče, pa so pogosto rastišča puhastega hrasta in črnega gabra. Tudi na poplavnih območjih, zavoljo razgibanega mikroliefu in pedoloških značilnosti, najdemo na razmeroma ozkem pasu dokaj različna rastišča. Že drobna razgibanost terena namreč prispeva k razno-terosti vodnega režima v tleh, s tem pa tudi k večji raznolikosti flore in favne ter bogatejši ekološki pestrosti.

Favna močvirnih tal

V močvirjih, na močvirnih travnikih, barjih, sestojih trstičja ob tekočih in stoječih vodah, na vlažnih predelih, obraslih s travo ali gosto visoko vegetacijo, na odprtih lokah, poraslih s skupinami dreves, v mirnih gozdnih predelih v sosesčini močvirij in vodotokov je favna bogata. Tu so najugodnejše razmere za njeno prehranjeva-

nje, rast in razmnoževanje, kar velja zlasti za številčno ptičjo favno. Pomen teh območij potrjuje še dejstvo, da je Slovenija tudi preletno območje ptic selivk. Mnoge med njimi se ustavijo na močvirnih območjih naše ožje domovine, da si naberejo novih moči za nadaljnjo pot proti jugu, nekatere pa pri nas tudi gnezdiijo ali prezimijo. Obilje vode prija prav tako dvoživkam, nekaterim plazilcem pa mnogim insektom in žuželkam. Tu se pogosto zadržuje tudi večja divjad. Svet vodá in močvirnih tal je torej v ekološko-biološkem pogledu zelo pester.

Rastlinske in živalske skupnosti se z dejavniki nežive narave povezujejo in medsebojno prepletajo v čvrsto, uravnoteženo celoto. Pri posegih v prostor se moramo zavedati te celote, katere del je tudi živi svet — še posebej pri posegih v tako občutljiv in dragocen vodnati svet. Žal pa to za načrtovalce in izvajalce v večini primerov ne velja.

Melioracije

Urejanje vodá in hidromelioriranje zemljišč je doslej potekalo — in v večini primerov teče še danes — skoraj izključno po ekonomsko-tehničnih načelih, ne upošteva pokrajinsko-ekološke vidike. To neizogibno vodi do ekološko oporečnih in v pokrajinsko-kulturnem smislu nezadovoljivih rešitev. Takšne razmere si lahko razlagamo z ugotovitvijo, da se do nedavnega zaradi manjših razsežnosti tega negativnega pojava in njegovih ekološko škodljivih posledic še nismo dovolj zavedali ali pa tega pojava pač nismo zaznali in je šele v zadnjem času občutnejša in hujša kriza našega okolja postavila pred nas to problematiko kot eno ključnih v sklopu prizadevanj za celostno varstvo okolja.

Spremembe biotopov — spremenjene podobe pokrajine

Spremembe biotopov vodnatega sveta se namreč kažejo tudi v drugačenju pokrajinske podobe. To pa je že drugi problemski vidik. Pokrajina je večplastno grajena celota. Poleg ekološko-prostorskih dejavnikov, o katerih smo že govorili, moramo omeniti še zlasti vizualno-likovno zgradbo vodnatega sveta. Ta ima namreč edinstveno vizualno zgradbo, katere bistveni sestavni del sta voda in nanjo vezana biosfera. Z njo izstopa v širšem prostoru in daje okolici svojevrsen izraz in nezamenljivo identiteto in se organsko in vizualno loči od druge pokrajine. V nižinskih in dolinskih predelih prispeva prav vodotok k svojevrstni in nezamenljivi pokrajinski podo-

bi: Njegovo v meandrih potekajočo strugo spremlja gosta in visoka drevesna vegetacija. Okolišni svet so pogostokrat močvirni travniki, gaji, loke in logi, pestro členjena območja, kjer se ploskve mokrih travnikov prepletajo z grmičevjem, živciami in skupinami dreves. Za gledalce je to likovno visoko kvalitetno prizorišče.

Drugačna je podoba v gornjem, včasih pa tudi srednjem delu vodotoka. Tam je vodotok hitrotekoč in reliefno razgiban. Prav ta živahnost vode, ki se spušča v brzicah in slapovih skozi gorske doline, teče skozi soteske, med balvani, mimo prodišč in peščin, ustvarja skupaj s prvobitno okolišjo pokrajino značilen, svojevrsen prostor in njegovo posebno, za obiskovalce tako privlačno likovno-vidno podobo.

Ta dva primera navajam v ilustracijo, da so za naravne pokrajine vodá in močvirnega sveta svojevrstni neuniformni, raznoteri, pokrajinski vzorci. Človekovo vizualno in čustveno doživljanje pokrajine se manjša s poenostavljanjem pokrajinskih vzorcev in zmanjševanjem ekološke pestrosti kot posledice tehničnih posegov v ta svet. Take, včasih do skrajnosti poenostavljene tehnične rešitve — čeprav so s hidrotehničnega stališča lahko vzorne — in vzorce vidavamo v našem prostoru. Še zmeraj nastajajo ob vodnogospodarskih posegih, kjer so odločili predvsem gospodarsko-tehnoški vidiki. Pri prizadevanjih za racionalnejšo in intenzivnejšo izrabo prostora so namreč masikadaj prezrti pokrajinsko-naravovarstveni vidiki, rezultati pa so ekološko nepopravljivi tehnični posegi.

Naslednji problemski vidik vodnogospodarskih posegov v vodnat svet je dejstvo, da se z ekološko-naravovarstvenim in kulturno-pokrajinskim razvrednotenjem okolja obenem zmanjša tudi rekreacijska vrednost spremenjenega vodnega sveta. Voda in njen okolišni svet je iz rekreacijskih in drugih razlogov že od nekdaj privlačeval človeka in ga seveda privlači še danes. Tu se človek lahko sprosti, se sprehodi, opazuje vodo, doživlja naravo, vedute in zanimiva prizorišča. To naravno okolje mu omogoča tudi športno rekreacijo pa ribolov, čolnarjenje, plavanje in kopanje. Regulacijski in drugi tehnični posegi spremenijo zgradbo vodotoka, s tem pa tudi njegove naravne značilnosti, kot so potek struge in njen profil, posebnosti dna, prodišča, peščine ipd. Tako drugačenja osiromašijo seveda tudi biološki zlasti rastlinski fond vodnatega sveta.

To pa hkrati pomeni okrnitev prostorske pestrosti — razgibanega okolišnega obvodnega sveta, travnatih površin in visoke vegetacije, osonečenih in senčnih predelov itd. S temi posegi so načete ali uničene tiste vrstne, ki so pokrajinsko najbolj privlačne tudi za človekov odih in rekreacijo.

Poudariti pa moramo, da so hidrotehnični posegi v vodnati svet vendarle potrebni in tudi upravičeni. Večji del slovenskih vodotokov je v svojem zgornjem toku hudourniške narave, in zato lahko njihove vode ob neurjih povzročijo velike gospodarske škode. Posegi v ta svet in ureditvena dela se zato praviloma začnajo že v zgornjem vodnem toku. Hudourniške vode po eni strani z erozijskim delovanjem zmanjšujejo zemljiški fond, z druge pa povzročajo obsežne in neljube spremembe v vodni bilanci zlivnih območij. V nižinskih območjih ima hidrotehnično urejanje

tekočih voda, ki na teh odsekih tečejo pretežno skozi poseljene in kmetijske površine, v glavnem dvojje namenov, ki se v veliko primerih med seboj tesno povezujejo in dopolnjujeta. Pri tem mislimo na zavarovanje naselij, objektov in naprav ter komunikacij pred poplavljanjem in rušenjem, zraven pa tudi na intenzivnejše izrabljanje čezmerno vlažnih ali poplavljenih zemljišč, posebej še kmetijskih površin.

Obsežnejše vodnogospodarske ureditve so nastale pri nas v polpretekli dobi ali v bližnji preteklosti. Čeprav pri večini teh posegov v pokrajino odloča le tehnična plat urejanja, pa bi vendar želeli opozoriti na nekatere dobre in zanimive rešitve tako iz hidrotehničnega kot pokrajinskega vidika.

Tudi dobre in zanimive rešitve

Omenili bi regulacijo manjših rek Tuhinjske pred sotočjem z Nevljico. Potek, dimenzije in padec bive in regulirane struge se ujemajo. Obrežje je utrjeno s kamnometom, ki je prekrit še z zemljo in zatravljen do roba brežine. Regulirano korito ima v strugi lesene pragove. Tega primera ne navajamo zgolj zaradi enostavnosti in miselne izvedbe, pač pa tudi zato, ker je rešeno vprašanje pronicanja vode skozi brežine v obrežni svet in narobe. To je namreč pomembno, saj se na ta način izboljšuje tudi vlažnost okolišnih tal, ob visokovodnih konicah pa priobalna tla zadržujejo del vode.

Naslednji zanimiv primer je regulacija dela Kamniške Bistrice, vodotoka, ki ob visokih vodah poplavlja zelo obsežno območje. Regulacijski načrt pušča strugo dokaj naravno, predvideva pa ob robu poplavnega območja varovalne nasipe. Tako ostaja reka praktično nespremenjena in lahko živi svoje naravno življenje. Na podoben način je urejen tudi del Vipave.

Akumulacije

Drugačni način urejanje vodnega režima vodotokov, ki se v zadnjem času ponovno uveljavlja, je gradnja vodnih zadrževalnikov ali akumulacij. V Sloveniji gradimo predvsem manjše do srednje velike akumulacije, ki imajo večstransko vlogo. Zadržujejo visoke, škodljive vode, v času nizkih vodá pa oskrbujejo porabnike z vodo — kot na primer industrijo, kmetijstvo — ali plemenitijo vodotok pod akumulacijo. Ob primerni pokrajinski ureditvi so to lahko tudi rekreacijska območja ali pa prispevajo k privlačnejši pokrajinski podobi in ekološki pestrosti prostora. Take akumulacije so pri nas na primer Blagovna pri Proseniškem, Slivniško jezero, akumulacija na potoku Tratna in druge.

Na področju hidromelioracij so razmere bolj sive. So sicer prizadevanja strokovnjakov s področja urejanja pokrajine in varstva narave, da bi narčtovanja hidrotehnično-prostorskih posegov temeljila na pokrajinsko-ekoloških, in ne zgolj na tehnološko-ekonomskih principih. Žal pa pri nas takšni principi načrtovanja še niso prodrli v zavest projektantov in naročnikov takih posegov v prostor »Slovenije — moje dežele«.

Ali res premirje v Punjabu?

Vlada sikhovske stranke Akali Dal, ki je prepričljivo zmagala na volitvah v Punjabu, je že prevzela oblast v lokalnem parlamentu. Zaprisekel je novi premier, 73-letni Singh Barnala, ki je za zdaj imenoval že pet novih ministrov. Predstavniki stranke Akali Dal kot drugi Kongresne stranke ne skrivajo zadovoljstva ob nedavnih volitvah, saj kaže, da se je proces pomiritve v nemirni žitnici Indije le začel.

Morda bomo čez čas lahko zapisali, da so bile volitve v Punjabu najpomembnejši letošnji dogodek na indijski podcelini, ki je spodbudil reševanje petletnega punjabskega vzola. Bile so to namreč prve volitve po petih letih parlamentarnega »miru« in po treh letih nemirov in separatističnih poskusih Sikhov, da bi razglasili državo čistih Khalistan. Predvolilna kampanja v Punjabu se je začela že lanskega desetega decembra, vendar zaradi nakopičenih trenj med hindujsko večino in sikhovsko manjšino (le dva odstotka vseindijske skupnosti) niso razpisali volitev.

Eksplodirale bomb, ki so jih nastavili sikhovski skrajneži, niso mogle preglasiti kričnega dejstva, da si večina sikhovske skupnosti želi sprave in miru. Kljub številnim zapletom, ki so sledili akciji indijske vojske v Zlatem templju v Amritsaru, umoru Indire Gandhi in podpisu sporazuma o Punjabu, ki ga je Radživ Gandhi sklenil s kasnej-

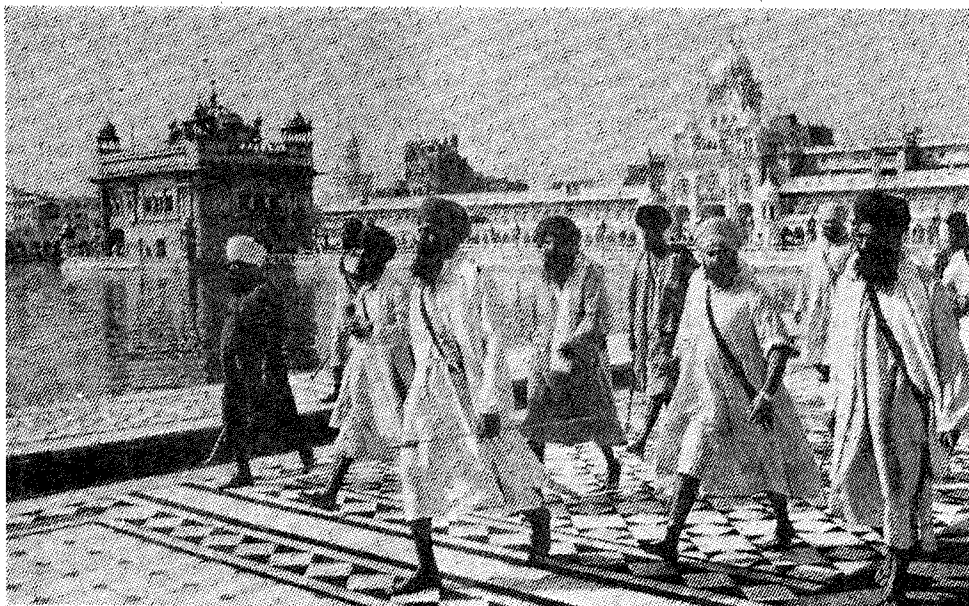
ubitim voditeljem Akali Dal, Longovalom, kaže da je ne glede na to, ali bi zmagal Kongres ali Akali Dal, ozračje za premirje le nastopilo.

Na volilnih listah je bilo približno 900 poslanskih kandidatov, od tega so jih 115 izvolili v lokalni parlament in 13 za spodnji dom vseindijske skupščine. Premier Radživ Gandhi je nanovo potrdil svojo zavzetost, saj je Kongresna stranka izvedla do zdaj nepojmljivo predvolilno kampanjo v Punjabu, pa čeprav so nekateri člani Kongresa volitve želeli prestaviti na prihodnje leto. Prevladalo je mnenje, da bi zavlačevanje volitev utegnilo okrepiti sikhovski ekstremizem in opozicijski voditelji so ob atentatu na Longovala kritizirali vlado v Delhiju, češ da ni sposobna rešiti punjabskega vzola. To kljub temu, da je Radživ Gandhi po zmagi na parlamentarnih volitvah izjavil, da postavlja punjabsko krizo v ospredje svoje politike.

Ze pred volitvami ni bilo

mogoče prezreti pozivov predstavnikov stranke Akali Dal, ki niso veljali samo sikhovskemu prebivalstvu, temveč tudi hindujski večini. Z udeležbo na volitvah naj bi tudi Hindujski jasno izrazili pripravljenost za spravo, hkrati pa bi njihovo udeležbo bilo moč razumeti kot opozorilo Kongresni stranki zoper njeno politiko centralizacije oblasti. Akali Dal je s podporo volilcev večino dobila, še zlasti pa je poudarila potrebo po stabilni in močni Indiji, kajti stabilen Punjab pomeni tudi stabilno Indijo. Pomembno je, da so se številni Hindujski na volitvah jasno izrekli za stranko Akali Dal (judsko stranko), najverjetneje pa jih je do tega pripeljalo spoznanje o nesmiselnem prelivanju krvi in upanje, da lahko le Akali Dal zagotovi mir v »peterečju« – indijski žitnici.

Volitev se je udeležilo skoraj 60 odstotkov od 11 milijonov volilcev. To potrjuje pripravljenost za obnovo porušenega sožitja. Olajšanje in zadovoljstvo

tako Akali Dal kot Kongresne stranke sta očitna, kajti kljub številnim grožnjam in akcijam sikhovskih ekstremistov so volitve minile v relativnem miru. Zadovoljstvo krepil poraz radikalnih in secesionističnih sil, še bolj pa zmaga zmerne stranke Akali Dal, ki se po hudih notranjih trenjih zdaj uveljavlja kot sikhovska politična sila. Njena odgovornost je toliko večja, kajti njeni voditelji morajo na trenja pozabiti, saj kot zakonita stranka na oblasti prevzemajo težko breme sikhovskega terorizma in separatističnih nagnjenj do lastne države.

Na slednje računa tudi Radživ Gandhi in vodstvo Kongresa, ki podpira Akali Dal. To je Gandhi izpri-

čal že pred dvema mesecema, ko je z Longovalom sklenil s krvjo podpisani sporazum o Punjabu. Dne 21. julija podpisani sporazum 11 točk je bil brez dvoma sad obojestranskih prizadevanj, tako Gandhija in Longovala, še zlasti pa Gandhijeve osebne smelosti. Memorandum precizira razumno urejanje številnih spornih vprašanj, vendar bo v celoti izpeljan šele konec leta, ko bodo različne komisije objavile svoje mnenje o različnih še nerešenih vprašanjih, kot so na primer ureditev omejske celovitosti dveh sosednjih zveznih držav Hariane in Punjaba, razdelitve rečnih tokov pa tudi problematike njihovih odnosov in pristojnosti med zvezno in lokalno vlado.

Kljub nerešenim vpraša-

njem navzočnosti indijske armade v Punjabu lahko sporazum označimo kot najsolidnejšo osnovo za dosego sikhovske avtonomije. Spretna poteza Radživa Gandhija na politični šahovnici je, kot kažejo rezultati volitev v Punjabu, že obrodila sadove, ki jih nabira vlada v Delhiju.

Zdaj namreč niti navidezno niti dejansko ne more uperiti svoje politične osti proti sikhovski večini, pa čeprav je v Punjabu še več kot sto tisoč vojakov indijske armade. Lahko se samo skupno z vlado zvestimi Sikhi bojuje za odpravo ekstremizma in terorizma kot skrajne oblike sikhovskega boja za samostojnost.

M. Lamprecht

Richard Sorge, borec na nemi fronti

Na zahodnem robu sovjetskega glavnega mesta Moskve imajo ulico, imenovano po znamenitem obveščevalcu iz druge svetovne vojne Richardu Sorgeju. Na ulici stoji tudi spomenik temu v Gruziji rojenemu Nemcu. Ob spomeniku je ta mesec vsak dan veliko cvetja, kajti minilo je 90 let od Sorgejevega rojstva. Na spomeniku je vklesano: Richard Sorge (4. 10. 1895 – 7. 11. 1944.).

Spomenik stoji pred visoko hišo, ki pa nima imena. Znano je, da gre za mestno četrt, v kateri stanujejo večinoma sovjetski oficirji in vojni uradniki. Na tej ulici je tudi šola z zaporedno številko 141., v šoli pa imajo urejen Sorgejev muzej. Ravnateljica šole pripoveduje, da otroci že 19 let zbirajo in urejajo vse, kar je v zvezi z Richardom Sorgejem. Poudarja, da je bil Sorge heroj SZ, legendarni obveščevalec, zavzet borec za mir in za pravice delovnih ljudi.

Ta čas se je pred doprtnim Sorgejevim kipom v muzeju zbrala skupina šolarjev. Spregovoril je 14-letni »direktor« spominskega muzeja Vitja in opisoval predmete, shranjene v vitrinah. Tam imajo družinske fotografije, slike Sorgeja med prvo svetovno vojno in tudi prepis Sorgejeve doktorske disertacije. Druge fotografije ga prikazujejo v Tokiu, tam je slika njegove prijateljice Ruth Werner, ki zdaj živi v DR Nemčiji, pod steklom pa je tudi brzojavka, naslovljena na sovjetsko zunanje ministrstvo.

V kotu vitrine je razstavljen tudi sloviti Sorgejev oddajnik. S tem aparatom je Sorge 14. junija 1941 brzojavil v Vladivostok: »Vojna se bo začela 22. junija 1941«. Sorgejeva tragedija je bila v tem, da Stalin ni verjel njegovemu obvestilu. Kasneje je še enkrat poskusil in poslal obvestilo, ki je morda bistveno vplivalo na potek druge svetovne vojne. Iz pisarne japonskega cesarja je dobil obvestilo o tajnem posvetovanju, na katerem so sklenili, da Japonska ne bo napadla SZ.

Posledica tega obvestila je bila, da se je novembra/decembra 1941. fašistična ofenziva na vzhodni fronti končala pred Moskvijo s polomom. Močne sovjetske enote iz garnizij na Daljnem vzhodu in v Srednji Aziji so na temelju Sorgejevega obvestila brez strahu prestavili pred Moskvijo, kjer so

pomagale razbiti Hitlerjevo Wehrmacht. Richard Sorge je za tem umolknil na svoji tudi sicer nemi fronti.

Velikega obveščevalca so 18. oktobra 1941. v Tokiu aretirali. Tri leta je molče prenašal mučenje v zaporih japonske tajne policije. Dne 29. septembra 1943 ga je okrožno sodišče v Tokiu obsodilo na smrt, 13 mesecev kasneje, 7. novembra 1944. pa so ga v tokijski jetnišnici Sugamo usmrtili. Dvajset let kasneje je vrhovni sovjet SZ razglasil »zvestega internacionalista« za heroja SZ.

Verjetno največji obveščevalec iz druge svetovne vojne: Richard Sorge. Stalin ni poslušal njegovega svarila o začetku druge svetovne vojne, upošteval pa je Sorgejevo zadnje obvestilo: Japonska ne bo napadla SZ. To je bilo dovolj, da je sovjetska armada leta 1941 pred Moskvijo zlomila nacistično ofenzivo.

Ob letošnjem jubileju, 90-letnici rojstva Richarda Sorgeja, so v Berlinu objavili nekatere podrobnosti iz življenja tega zanimivega obveščevalca. Naključje je hotelo, da se je dopisnik Deutschen Getreide-Zeitung na Kitajskem dr. Richard Sorge v začetku tridesetih let srečal v neki nankinški oficirski restavraciji z nekim starim »vojnim tovarišem« dr. Erichom Eberbec- kom, veterinarjem in specialistom za bolezni konj. Med pogovorom je Sorge ugo-

tovil, da je naletel na pomembno sled: Eberbeck je bil Čangkajškov svetovalec, zadolžen za rejo mul, tovarnih živali, ki so bile največjega pomena za vojsko v kitajski notranjosti, kjer cest niso poznali. Z mulami so tovorili gorske topove, s katerimi so Čangkajškove čete napadale pripadnike kitajske Rdeče armade.

Sorge je po radiu obvestil Moskvijo o vsem, kar je zvedel. Moskva je opozorila poveljstvo kitajske osvobodilne vojske, ki se je lahko postavilo topovom po robu le s svojim junaštvom, kjer se pomikajo kolone čangkajškove vojske in kakšno opremo imajo. Partizani so poskrbeli, da so bile kolone prej uničene, orožje pa zaplenjeno, preden so prišle na položaje.

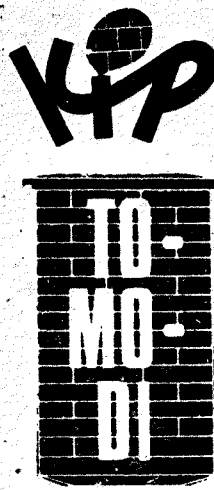
Značilno za Sorgejevo dejavnost je bilo, da je znal iz drobcev nekega obvestila sestaviti mozaik in slepe, ki so se v revolucionarnem boju vedno izkazali za pravilne. Področje, na katerem je Sorge deloval, je bilo velikansko. Zaskrbljeno je n. pr. opazoval, kako sta nemški kapital in kitajska kontrarevolucija skupaj proizvajala bojne strupe. Sovjetska oblast je takšna Sorgeje-

va obvestila s pridom uporabila v svojem boju za mir na svetu.

Tedanji šef sovjetske vojaške obveščevalne službe general Jan Berzin je po Sorgejevih uspehih v Šanghaju v začetku leta 1933 določil temu obveščevalcu novo delovno področje. Kar najbolj natančno naj bi v Tokiu razkril agresijske načrte nacistične Nemčije in militaristične Japonske.

Prodorni novinar Sorge, človek, ki si je med bralci v Nemčiji ustvaril ime s poročanjem s Kitajskega, je bil v Tokiu akreditiran kot dopisnik različnih časopisov. Maja 1933. je odšel na dvomesečno potovanje v Berlin, kjer je dobil poseben potni list, zbral priporočila in sklenil pogodbe z nekaterimi meščanskimi časopisi. Do leta 1941. je na Japonskem sestavil močno obveščevalno mrežo, ki je zajela skupaj 40 ljudi, tako imenovano Ramsayevo skupino. Po poklicu so bili ti ljudje delavci, intelektualci, trgovci, tovarnarji in politiki. Vsak peti član skupine je bil komunist, drugi pa so bili pripadniki različnih političnih skupin in veroizpovedi, njihov skupni cilj pa je bil: po najboljših močeh blokirati agresivna prizadevanja japonskih in drugih imperialističnih krogov. Pri tem delu so imeli precej uspeha.

fl

Topleje in ceneje

topli montažni dimnik
z giblivo kislooodporno
ognjestalno šamotno cevjo

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE

Ljubljana, Opekarska 13

Telefon centrala: 212-011 šef komerciale: 218-347 telegram: KIP
Ljubljana – Tekoči račun 50101-601-23238; telex 31420 YU-KIP

Kar je bilo o knjigah, ki si ju tokrat ogledamo neposredno, s predstavitevijo delčkov njune vsebine, povedano na tiskovnih konferencah, smo v krajših sprotih sestavkih že pisali. Oglejmo si, kaj je v njiju, med platnicami.

Izbor dokumentov polpretekle dobe

(»Mineva štirideset let« – črtice, ki opisujejo medvojna doživljanja slovenskih zdravnikov)

Podpisani so avtorji: Radivoj Babič, Franja Boje-Bidovec, Fran Brumen, Franc Derganc, Aleksander Gala – Peter, Božena Grosman, Ivan Hribernik, Janko Kostanfel, Robert Kukovec, Janez Milčinski, Lev Milčinski, Erman Pertl, Ciril Porekar-Humski, Herbert Zaveršnik in Andrej O. Župančič, čigar črtico smo izbrali, da nam predstavi in približa duha tega zanimivega in vse pozornosti vrednega pisanja.

Andrej Župančič

Moj prvi medved

Še natanko se spominjam, 15. maja 1943. je bilo. Ko je vzhajalo sonce, sem jo mahal od požgane roške žage po Vinski poti; kakšno uro odto bi moral dobiti od kurirja mleko za našo bolnišnico. Vinska pot vodoravno prečka strmo severno pobočje Roga, drži se skoraj 1000 m visoko. Spotoma sem ogledoval teren, če bi bil morda v gošči kakšen prikladen kotiček za ranjence. Počasi sem prešel misli, ko nenadoma prisluhnem šumu: kot bi kdo prav jezno pometal listje. Ko sem se ustavil, je šum prenehal, pa takoj spet začel z neko zagrizeno ihto, brž ko sem napravil prvi korak. Pridem bliže in zaslišim lomastenje težke živali. Prasiči – sem si mislil, takrat pa že zagledam kosmate rjave hlače, ki zginejo med ščavjem tik pod potjo.

Medved! me je preblisni-

lo – takrat so bile pa noge kar prekratke. Ucvrl sem jo, da še zlepa ne tako. In res, že čez kakih 200 m sem dohitel simpatično mrcino, ki je tudi kar hropla od dira. Zverina je bila vse čas tekla vzporedno s potjo. Zdaj pa se je goščava nekoliko prejasnila in medved se je ustavil kakšnih 20 m od mene ter puhaj kot lokomotiva.

Že med tekom sem si pripravil svojo risanko, ki sem jo vedno nosil s seboj zaradi divjačine. In zdaj je začel najin ples. Medved je bil namreč silno nemiren, lahko bi rekel nervozen. Težko sem mu sledil, ko je tekkel od grma do grma, okrog štorov, preskakoval podrta debla, vmes pa grozeče puhaj. Kolikokrat sem že mislil, da ga bom zadel, ko je spet v zadnjem hipu mehko odskočil in zdiral v cikaku. Nazadnje pa jo je ubral narav-

nost proti meni, se približal na 5 m, vzpel na zadnje noge in renčal ter puhaj na vsa pljuča. Tokrat sem ga vzel na muho – to pot ne zaman. Zarenčal je, da sem mu videl globoko v gola-nec, ker pa se nisem premaknil z mesta, je zbežal na prvi grm in gledal, da je bil zmeraj na nasprotni strani kot jaz.

Tako sva se lovila vsaj 10 minut. Tedaj zaslišim nekakšno kruljenje, ki se je bližalo smeri, odkoder sva bila poprej pridirjala z zverjo. Tudi medveda je ta zvok neobičajno vznemiril: nastavil je ušesa in mu šel naproti. Uganka je bila že razvozлана: komaj 3 m od mene prikoraca izmed vejevja medvedič in ne-bogljeno kruli. I no, samo dve temni, volneni kepi sta ga bili in uhlja – vse skupaj kakih 45 cm, še danes ne morem brez toplega razburjenja pomisliti na to zverjuško, ki bi jo bil takrat najraje pograbil, pestoval in se smejal njeni kosmati ljubkosti. Vendar sem se takoj zavedel resnosti položaja. Tudi dosti časa mi ni ostalo. Stara je počakala, da se je kosmatinsko dete prikobacalo do njenih zadnjih nog, ga brižno pogleda, nato premerila še mene in v meh-kem galopu kar odplavala po strmini navzgor. V tem hipu sem vzel še enkrat oba na piko in zadnjikrat uporabil risanko. Mali jo je krivil za staro, se zaganjal okrog štorov, ki jih je medvedka preskakovala, da mu je na ovinkih kar izpodnašalo zadnji dve; ko jo je končno le upletel v goščo, sem samo tu pa tam še zagledal rumenkasti medvedkin hrbet in slišal smešno medvedičovo kruljenje.

Zdaj šele sem si lahko ogledal risanko in ugotovil rezultat svojih »strelav«. Večina skic je bila pač ne-uporabnih, trikrat sem pa medvedko zadel, in to enkrat celo z mladičem. Moj prvi medved torej! Da se bom v teh hostah kdaj srečal s staro mrcino, sem na tihem že dolgo upal. Morda prav na tihem tudi na medvediča. Seve, ranjenci so bili kajpak manj navdušeni nad novico, da sem jim namesto mleka prinesel medveda, pa še to narisane!

Naključje je vsekakor zanimivo – redkokdaj se namreč primeri, da je človek lahko kar 10 minut v družbi z medvedom in nazadnje vidi še mladiča. To je bilo mogoče samo zato, ker je stara čakala malega, ki je bil seveda zaostal, medtem ko je sama bežala pred mano. Razumljivo je potem tudi njeno nemirno vedenje; eni refleksi (samoohranitev) so jo silili k begu, drugi (ohranitev zaroda) – k čakanju. V centralnem živčevju naše medvedke se je živčno vznemirjenje križalo z živčno zavoro, rezultat pa je bil opisan nemir. Podobne nevroze lahko v Pavlovo metodiko pogojnih refleksov eksperimentalno izzovemo npr. pri psih, kot je to pokazala na celi vrsti poskusov M. K. Petrova. Treba je predvsem, da žival dobiva hkrati dražljaje, ki so vezani z nasprotujočimi si odzivi.

Morda je zanimivo še vprašanje, zakaj me medvedka ni napadla. Mislim, da zato ne, ker sem bil globoko in iskreno prepričan, da tega ne bo storila. Medved, ki se je umaknil pred ljudmi v odljudne hoste, in partizan, ki mu je gozd za

Partizanski lesorez Alenke Gerlovič

streho leto in dan, si pač ne bosta navzkriž, ne! Že, že – ampak od kod je to vedel medved? Vohal je. Človek se nenehno poti, tudi kadar počiva. Jaz sem celo pravkar na vso moč tekkel. Sestava našega potu in s tem seveda njegov vonj pa je v raznih okoliščinah različna. Danes vemo iz poskusov, ki jih vodi prof. Bykov v Leningradu – spet z metodo pogojnih refleksov – da možganska skorja vpliva na vse vegetativne funkcije, torej tudi na sestavo potu. Ni vseeno, ali se potimo od strahu, lovske strasti ali napora. Čeprav sem bil izvrstno oborožen, nisem pripravil svojega orožja. Medvedka je dobila v nos moj »ne-

dolžni« pot in se počutila varno ter me ni napadla. Zlasti je bilo opaziti, da se je žival nekoliko pomirila, ko se po vsem njenem puhanju in kljub temu, da se je nekaj metrov od mene vzpela na zadnji nogi, nisem ganil. Kdor se ne boji, nima slabih namenov. Seveda medvedka ni takole sklepala, ampak določena sestava potu je na določen način vplivala na njene reflekse.

Že na dolgo je spet mir po roških hostah. Upam, da še hodita po njih medvedka in »mali«, pa ne slutita, da jima je nekega krasnega majskega jutra hudoben partizanski doktor ukradel dušo in jo odnesel v svoji torbi.

Pričevanja rabskih internirancev

Knjigo sestavljajo uvodne besede (predgovor izpod peresa dr. Antona Vratuše ter uvodna pojasnila izpod peresa urednika Hermana Janeža) ter troje vsebinskih sklopov: dokumentarni popis »življenje in smrti v taborišču«, kratke študije o organiziranem ilegalnem političnem dogajanju v taborišču ter »spomini, pričevanja in pesmi«, izmed katerih smo – za pokušino – izbrali spominsko črtico izpod peresa pisateljice Manice Komanove.

Manica Komanova

Viharna noč

Na Rabu v letu 1942 v poletnih in jesenskih mesecih k sreči ni bilo preveč deževno. K sreči – pravim, kajti ob suhem vremenu smo bili deležni vsaj te dobrote, da smo se urico ali dve sprehajali od šotora do šotora in se gredli na soncu. Le kadar je bila vročina prehuda in morečega prahu okrog nas na koše, smo si zaželeli dežja.

Dež je prihajal skoraj vedno z bliskom in treskom. Spominjam se, da je samo enkrat začelo deževati mirno, brez bliska in grmenja. Da smo pahnjeni v največje zlo, smo se zavedali in mirno ter vdano prenašali vse svoje gorje, a v noči 28. septembra so se proti nam zaklela tudi nebesa ter nas zalila iz vseh svojih zapornic.

Takoj ko se je zvečerilo, je začelo votlo grmeti kar od vseh strani. Črni oblaki,

ki so jih zdaj pa zdaj osvetljevali krvavo rdeči bliski, so se počasi dvigali in širili ter kmalu zagrnili vse nebo.

»Noc je obupna noč,« so eni plašno napovedovali.

»Tako hudo še ni bilo, kar bo nočoj.«

»Bog se nas usmili...«

»Pojdimo ležat. Zabašimo od znotraj vse razpoke v šotorih.«

»Zabaši, če imaš s čim!«

Grozeče oblake so rezali vedno strahotnejši bliski. Grmenje je postajalo močnejše. Poskrili smo se v šotore in pridno mašili odprtine. Dosti ni zaleglo, ker so bile plahte povečini raztrgane. Legli smo kar oblečeni.

Naš strah je bil upravičen. Nevihta je zadivjala z vso silo. Med oglušujočimi treski se je kar curkoma vtilo na nas. Naenkrat je bilo vse mokro pod nami.

Potem je zabučal še veter, ki nam je skušal odnesti platnene strehe.

»Držite za palice!« je kričal nekdo iz sosednjega šotora.

glavo, pri tem pa še vedno krčevito držim za palice. Toča pošteno ropoče in od nje obtolčene roke nam kravijo. Toda k sreči kmalu pojenja, dežuje pa bolj in

Transport internirancev prihaja iz ženskega v sprejemno taborišče (bonifiko) novembra 1942, ko se pripravljajo na odhod v Gonars

V našem šotoru se dvignemo tri ženske in zgrabimo za palice, ki so držale plahto nad nami. Dež lije neprestano. V bližini udari neke strela. Od vseh strani pa slišimo jok in kričanje otrok.

Naenkrat se vsuže na nas debela toča. Veter spet zabuča in nam odkriva šotore. Urno vržem odejo čez

bolj. Vse taborišče je polno vode. Naenkrat udari v grozotno noč obupni klic:

»Bežimo, morje nas zaliva!«

Če je bilo to res, ne vem, lilo pa je izpod neba tako, da zemlja vode ni mogla požirati in tudi pravih od-tokov ni bilo. Prestrašeni se dvignemo in bežimo v gru-čah kar na slepo. Voda

nam povsod sega že čez stopala in začne se splošno križanje, prerivanje, pehanje in padanje. Grozo povečujejo obupni klici:

»Bože moj, pomendrali so mi dete!«

»Joj, moja noga!«

»Gorje? Tonem. Vzdignite me!«

Vsa množica valovi proti vходу ter kriči na ves glas, naj nas spustijo na cesto.

Fašistični stražarji in vojaki nekje vedrijo in se ne zmenijo za vse te krike. Ko stojimo, do kože premočeni, pred vhom, začena dež ponehavati. Vojaki, ki so menda dobili tako povelje od kolonela, nam ukažejo, naj se takoj vrnemo v šotore. Pri tem nas surovo pehajo in suvajo s puškinimi kopiti. Tako brodimmo spet nazaj v svoje brloge in razdejanje, kjer je vsa ležišča preplavila umazana voda.

Na počitek se seveda ni dalo več misliti in tudi sedeti ni bilo kam. Premočeni do zadnje nitke smo stali pri svojih razdejanjih šotorih. Mrzla deževnica je kar curljala od nas in tako bomo morali stati do jutra. Kako dolga bo še ta nesrečna noč! Iz teme so se spet slišali obupni glasovi:

»Joj, zgubila sem suknjo in odejo!«

»Čeljev ni nikjer!«

»Moj oče si je zlomil nogo.«

»Otrok mi je padel iz naročja, kje naj ga iščem?«

»Tudi moje hčere še ni nikjer, o gorje!«

»Bog nebeški, zakaj nas tako tepeš...«

Voda je le počasi odtekala in strahotno dolgo se je vlekla tista noč. Naposled je minila in začelo se je jutro.

Pa kakšno jutro! Ozračje je bilo mirno, brez vsakega vetra, nebo brez vsake meglice. Zlato soncece je vstalo v vsej svoji krasoti, kakor da bi vedelo, kako potrebni smo njegove topline. Postopali smo naokrog razdejanjih štorov in iz naših mokrih cunj je puhtela gosta para.

Popoldne smo popravljali šotore. Bilo je dosti moledovanja, preden smo od vojaške komande dobili kak kos plahte ali snop slame. Bilo je že proti večeru, ko me je poklical smrtni matrikar Metod:

»Ali je tudi tebi hišo odneslo?«

»Tudi, kakor vidiš. Strašna noč je bila. Gotovo se bo tudi ti videlo v tvoji mrtvaški knjigi!«

»Danes še nisem pisal. Zadnjih štirinajst dni je šlo kot ponavadi: deset do petnajst smrtnih primerov na dan. To noč se bo gotovo to število znatno povečalo. Črna knjiga bo postala težja najmanj za kakih štirideset imen. Toda – ne govoriti o tem, ničesar ti nisem povedal!«

Iz dela odbora za vprašanja borcev in vojaških invalidov pri skupščini SFRJ

Nove spremembe borčevskih zakonov

Zadnja seja in razprava na odboru za vprašanja borcev in vojaških invalidov pri skupščini SFRJ je minila pretežno v znamenju vprašanj o spremembah in dopolnitvah zakonov, ki se nanašajo na vprašanja iz borčevsko-invalidskega varstva. Menili so, da bi predlagane rešitve, če bodo sprejete, omogočale večjo materialno in socialno varnost borcev ter vojaških invalidov in družin padlih ter umrlih borcev. Če bodo sprejete, bodo te spremembe začele veljati že prihodnje leto.

Zlasti je bila široka razprava ob obravnavanju predloga za sprejem zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o osnovnih pravicah borcev in vojaških invalidov, družin padlih in umrlih borcev, skupaj za načrtom zakona. Novosti so predvsem glede vnašanja sprotnega usklajevanja mesečnih denarnih prejemkov, glede na rast povprečnega osebnega

ga dohodka v SFRJ, kar naj bi začelo veljati s 1. januarjem 1987. leta. Tako naj bi tekoče usklajevanje veljalo za denarne prejemke vojaških invalidov in družin padlih ter umrlih borcev (na osebno in družinsko invalidnino in dodatek za nego in tujo pomoč). Predlagatelj meni, da bi bilo s takim načinom usklajevanja potrebno zajeti tudi ortopedski dodatek, glede na njegovo namembnost in sedaj doseženo višino. V prihodnje naj bi se ta dodatek dvigal s posebnim odlokom zveznega izvršnega sveta.

V tem sklopu se pomembna novost nanaša tudi na avtomatizem povišanj družinske invalidnine, ki pa velja le za člane družin padlih borcev. Predlog je, naj to povečanje po novem zakonu znaša 50 odstotkov, medtem ko je odbor za vprašanja borcev in vojaških invalidov pri skupščini SFRJ menil,

da bi moralo biti povečanje 100-odstotno glede na sedanji znesek.

Spremembe tistih odstavkov v sklopu omenjenih zakonov glede zdravstvenega varstva naj bi omogočile, da bi vojaškim invalidom in drugim uporabnikom lahko zagotavljali celoten obseg zdravstvenega varstva in drugih pravic, ki veljajo za zdravstveno varstvo, kakršnega uživajo zavarovani delavci.

Prav tako je določeno, da ženske, ki služijo vojaški rok v Jugoslovanski ljudski armadi (skladno z zakonom o vojaški obveznosti) lahko uveljavljajo pravico vojaškega invalida – pod pogoji, določenimi v zakonu.

V prihodnje bodo lahko borci in vojaški invalidi uveljavljali pravice do zdraviliškega zdravljenja tudi v delovnih organizacijah, ki so bile ustanovljene za zdravljenje, oddih in rekreacijo borcev ter vojaških invali-

dov, kjer pri zdravljenju izrabljajo tudi naravne razmere (sonce, zrak...). Upoštevajoč dejstvo, da so že sedaj izrabljena vsa sredstva v republikah in pokrajinah, ki so bila odmerjena za zdraviliško-klimatsko zdravljenje, pri čemer del upravičencev, ki jim je takšno zdravljenje nujno potrebno, ni prišel na vrsto, je predsednik zveznega komiteja za borce in vojaške invalide poudaril, da bodo s prerazporeditvijo zveznega proračuna našli potrebna dodatna sredstva – še do konca leta.

Odbor je med drugim tudi sprejel predlagane rešitve v predlogu za sprejem zakona o osnovnih pravicah odlikovancev z redom narodnega heroja, saj je bil predlog tak, da se enkratni letni denarni prejemek za narodne heroje poveča do višine povprečnega osebnega dohodka v Jugoslaviji v minulemu letu, povečanjem za 25 odstotkov.

B. Ž.

Iz jugoslovanskega tiska: Spori

Duhovno nasilje

Ženske »borke iz Egejske Makedonije protestirajo ob prikazovanju Egejk v gledališki predstavi Ravna dežela

Še eno umetniško videnje dogodkov iz zadnje vojne je doživelo ostro reakcijo. Tokrat je beseda o predstavi Makedonskega narodnega gledališča iz Skopja »Ravna dežela«, ki je bila narejena po istoimenskem romanu Taška Georgievskega (dramatizirala sta jo Vladimir Milčin in Aljoša Rusij) v režiji Vladimira Milčina.

Prve reakcije na to predstavo so se pojavile v pismu, objavljenem v skopski Novi Makedoniji, ki so ga podpisale ženske borke iz Egejske Makedonije. Kot smo izvedeli, je bilo posebno pismo s številnimi podpisi poslano tudi zvezi združenj borcev Makedonije.

Predstava govori o usodi Makedoncev iz egejskega dela Makedonije, ki so bili v času državljanske vojne v Grčiji razseljevani skoraj po vsej Evropi. Tokrat je pripoved izpovedana skozi življenje tistih, ki so se znašli v neki vasi v Vojvodini, kjer so poselili prazne hiše pobežlih Nemcev.

Vse bi bilo najbrž v redu, če Vladimir Milčin, kakor so zapisali v enem od pisem, ne bi problema in usode egejskih Makedoncev v tistih burnih časih, poistovetil s seksualno ogroženimi ženskami, ki so pred bojem za golo existenco, porušene domov in uničene družine postavile zadovoljitev seksualne lakote. Lenka Stojkova in Marika Počepkata, borki in članici narodnoosvobodilne fronte iz Egejske Makedonije, ki sta ostro protestirali proti takšnemu obravnavanju Egejk v času vojne, se v pismu najprej sprašujeta, ali obstajajo tako razvnete ženske, ki prosijo za moško ljubezen, brez kriterijev, pri čemer ne izbirajo ne kraja ne časa in tudi ne moža – naše namučene makedonske matere?

»So se Vladimir Milčin in Aljoša Rusij ter drugi odgovorni za tako postavljeno predstavo »Ravna dežela« vsaj malo zamislili in pomislili na občutja tistih, ki so bili sami očitvidci strahovitih pogubljenj in boja za golo življenje lastnih otrok, domov, uničene mladosti in življenja brez najdražjih?

Prepričane smo, da je bilo tokrat nad nami izvršeno duhovno nasilje s trajnimi in bolečimi posledicami, tako končujeta pismo Stojkova in Počepkata.

V protestu zoper Milčinovo »umetniško videnje« makedonske matere, opirajoč sena zgodovinsko gradivo, Fana Martinova-Bucova meni, da »prikaz ne ustreza zgodovinski resnici, dramatisacija pa si prizadeva pričarati predvsem zgodovinsko dogajanje, skozi določene like, postavljene v različna obdobja.«

Pismo, s katerim je zoper takšne predstave Milčina reagirala večja skupina borcev NOV iz Egejske Makedonije, še ni prispelo v ZZZB NOV Makedonije, zato tam pravijo, da o vsej stvari ne morejo še nič reči.

(J. Trajković, Vjesnik, 8. 10. 1985)

Pokrajinski kongres ANPPIA v Trstu

Prejšnjo nedeljo popoldne je bil v Trstu 10. pokrajinski kongres Vsestranskega združenja bivših političnih pregnancev (AN-PPIA) Italije.

To je, kot je znano, le ena od več borčevskih in protifašističnih organizacij v Italiji.

Kongres je potekal pod naslovom Za mir, demokracijo, sožitje, poleg vrste gostov sta se ga udeležila tudi slovenske manjšine za njene globalne zaščitne pravice.

Boj proti fašizmu, področje, ki mu tudi ta organizacija v sosednji državi posveča posebno pozornost, je boj proti fašizmu in terorizmu. V tem boju pa, so menili udeleženci kongresa, je potreben enoten nastop vseh enako mislečih organizacij, zato so se zavzemali za združenje borčevskih in drugih

jugoslovanski glavni konzul v Trstu Drago Mirošič in konzul Franc Novak.

Še eno srečanje je minilo v znamenju mirnega sožitja med narodi, s poudarkom na sožitju med večinskim in manjšinskim narodom v Italiji in ob podpori zahtevam protifašističnih organizacij v nekakšno zvezo. To je še toliko bolj potrebno v času, ko si nekateri prizadevajo zmanjšati fašistične zločine iz preteklosti in iščejo različna opravčila za delovanje neofašističnih organizacij danes.

Iz dnevnega reda torkove seje ZO ZZZB NOVJ

Sprejem smernic v pripravi za borčevski kongres

Zvezni odbor ZZZB NOV Jugoslavije je sprejel smernice dela v pripravi za kongres ZZZB NOV prihodnje leto, obravnaval problematiko zdravstvenega varstva borcev in vojaških invalidov in imenoval komisije za pripravo kongresa.

Iz mednarodne dejavnosti ZZZB NOV Priprave na generalno skupščino FMAC

Od 18. do 22. novembra bo v Rotterdamu generalna skupščina svetovne federacije bivših borcev FMAC. Ker bo to priložnost za ZZZB NOV Jugoslavije, da predloži svoja stališča o najbolj aktualnih mednarodnih vpra-

šanjih in številnih vprašanjih o aktivnosti borčevskih organizacij, je komisija za mednarodno sodelovanje pri predsedstvu zveznega odbora ZZZB NOV Jugoslavije na seji, ki je bila pred nekaj dnevi v Beogradu, v večurni razpravi natančno preučila tematiko, s katero bo ZZZB NOV nastopila v Rotterdamu.

Hkrati je omenjena komisija obravnavala tudi štiri resolucije, ki jih bo ZZZB NOV predložila v sprejem generalni skupščini FMAC; dva predloga resolucij se nanašata na razmere na afriškem kontinentu: prvi o jugu Afrike in drugi o vprašanjih lakote – ter s tem povezano – z nujnostjo za hitrejši razvoj črnega kontinenta ter ukrepe za odpravo lakote. Prav tako se bodo predstavniki

ZZB NOV v svetovni organizaciji zavzemali za sprejem borčevskih organizacij novo osvobojenih držav, pri čemer želijo poudariti, da je bilo doslej v tem pogledu svetovno borčevsko združenje preveč zaprto (saj je v dvajsetih letih srečalo le dve novi organizaciji). Za takšno stanje, so menili na seji, je do neke mere kriv tudi sedanji statut FMAC, ki bi ga bilo treba dopolniti.

Komisija je poleg drugega tudi ugotavljala, da gredo vsa prizadevanja v ZZZB NOV v smer priznavanja in omogočanja sodelovanja borčevskim organizacijam v svetu, da bi se udeležile svetovnega srečanja na Dunaju, čeprav morda niso vse članice katerega od štirih mednarodnih organizacij.

B. Ž.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Ptujska gora – Obujali so spomine na revolucijo

Krajevni odbor ZB NOV je skupaj z vodstvom krajevnih skupnosti Ptujska gora tudi letos pripravil proslavo ob njihovem krajevnem prazniku. Kraji Ptujske gore ob njihovem vsakoletnem krajevnem prazniku obujajo spomine na partizansko tehniko Lacko, ki je tu delovala od jeseni 1944. leta, in sicer v kraju Stogovci.

Zanimivo je, da so tu že za časa vojne na svojstven način počastili spomin na Jožeta Lacka, znane ptujskega revolucionarja in narodnega heroja, ki so ga okupatorji ujeli ter strahovito mučili v gestapovskih zaporih, kjer je za posledicami mučenja 18. avgusta 1942. tudi umrl.

Na Ptujski gori, kjer je tudi znana gotska cerkev, ki je danes zgodovinski spomenik, so pripravili tudi razstavo Ptujska gora nekoč in danes. Srečali pa so se tudi številni borci revolucije s ptujskega območja. Bilo je še več športnih srečanj, mladi pa so pripravili tudi kresovanje. Borci so mladim pripovedovali o bojih in revoluciji.

Na proslavi so podelili osem priznanj posameznikom in Radio klubu Ptujska gora.

Franjo Hovnik

Radovljica – Kritično o nekaterih pojavih

Na seji občinskega odbora ZZZB NOV Radovljica dne 11. 10. 1985 so se dotaknili tudi vse očitnejših poskusov zapostavljanja vloge in mesta borčevske organizacije. V zadnjem času so namreč vse bolj pogosta prizadevanja posameznih vodstev delovnih organizacij in drugih okolij, da bi postavili organizacijo ZZZB NOV na stranski tir in postopoma izločili njen vpliv na družbenopolitična dogajanja. O takšnih pojavih, ki bi jih lahko označili tudi kot diskriminacijo borčevske organizacije, so našli vrsto konkretnih primerov v občini, za katere ne bi mogli reči, da so naključni. Glede tega kaže opozo-

riti na neravnopraven odnos do organizacije ZZZB NOV, ki se zrcali tudi v delegatskem zastopstvu v družbeneopolitičnem zboru občinske skupščine.

Medtem ko imajo vse druge družbenopolitične organizacije (ZKS, SZDL in sindikati) v tem zboru po 5 delegatov, imata ZZZB NOV in ZSMS le po 4. Nič čudnega torej, če se takšna podcenjevalna razmerja kažejo tudi v splošnem odnosu, ki je vse prej kot naklonjen borčevski organizaciji. Zategadelj se ni čuditi, da si marsikje predstavljajo organizacijo ZZZB NOV le še kot folklorno značilnost, ki jo potrebujejo zgolj za popestritev različnih slovesnosti in proslav ali pa jo imajo kratkoročno za nadomestek pogrebnega zavoda, ki naj poskrbi za organizacijo pogrebov in žalnih slovesnosti, kadar odpovedo drugi dejavniki!

S takšnimi razmerami se seveda borci ne mislijo sprijazniti! Jasno in nedvoumno so povedali tudi na seji občinskega odbora, da bodo zahtevali dosledno spoštovanje ustavnih določil, ki uvrščajo ZZZB NOV kot enakopravno subjektivno silo z vsemi drugimi družbenopolitičnimi organizacijami v našem družbenopolitičnem sistemu. Da jim kljub visoki povprečni starosti in bolehnosti še vedno ni zmanjkalo sape in pripravljenosti za delo, bo moralo postati jasno tudi vsem tistim, so menili na seji občinskega odbora, ki bi se je najrajši znebili.

Občinski odbor je podprl stališča borčevskih organizacij iz Bohinja o skrajno žaljivih napisih v sredstvih javnega obveščanja nekaterih slovenskih kulturnih delavcev, ki so v svoji varstveni ihti zaradi nedovoljene gradnje poti ob Bohinjskem jezeru prekorajčili vse meje dostojnosti in normalnosti odnosov do prebivalcev Bohinja. Takšnih žalitev si glede na vse, kar so v revoluciji in v gradnji domovine prispevali, Bohinjci niso zaslužili.

O stališčih in sklepih občinskega odbora ZZZB NOV Radovljica bo predsedstvo obvestilo vse občinske družbenopolitične organizacije in občinsko skupščino.

J. R.

Smetarji z zvezdo na kapi

Od kar obstaja človek, obstajajo tudi smeti in odpadki. Z razvojem človeške civilizacije so postajale grmade nesnage vse večje, danes pa že grozijo zdravemu življenju vseh nas. Problem s smetmi in odpadki je še posebej žgoč tam, kjer je veliko ljudi, ki so različno vzgojeni. Tudi v jugoslovanski ljudski armadi se srečujejo s tem problemom. V vojašnicah je lahko rešljiv, saj so po dvorišnih in bivalnih prostorih številni koši za odpadke, ki jih redno praznijo in vsebino odvažajo na za to določene prostore ali pa na deponije komunalnih podjetij.

Kako pa je s smetmi in odpadki na poligonih? Obiskali smo enoto jugoslovanske ljudske armade, ki ji poveljuje starešina Boško Jeftić in je bila na rednem večdnevem taborjenju na rtu Kamenjak pri Pulju. Čez polje je ta del Istre poln turistov, predvsem pa se tam zbirajo naturisti iz vse Evrope, lahko bi celo rekli vsega sveta. Od prvih septembrskih dni pa tja do konca maja se tam menjavajo enote JLA, saj so na Kamenjaku idealne možnosti za urjenje protiletalskega boja.

Nekajurni sprehod po izjemno velikem poligonu je pokazal, da namenja pripadniki JLA veliko pozor-

nosti čistoči okolja, v katerem bivajo tudi na terenu. Razen nekaj starih zarjavelih pločevink in nekaj praznih cigaretnih zavojčkov drugih smeti in odpadkov ni bilo. Starešina Joko Radulović je povedal, da vsak dan sproti pregledajo in očistijo del poligona, na katerem so vadili. Poberejo vse odpadke in smeti ter jih odložijo na poseben tovornjak, ki jih nato, ko jih je dovolj, odpelje na puljsko deponijo. Vzorno čist je bil tudi tabor. Ne samo, da ni bilo nesnage, ki jo naredi človeška roka, ampak so vsak dan pospravili odpadlo listje in veje.

Po besedah Joka Radulovića skušajo starešine vsakemu vojaku dopovedati, da mora vsak skrbeti za odstranjevanje nesnage, predvsem pa, naj jo odlagajo v priložne smetnjake. V začetku je mladim ljudem teže razumljiva takšna skrb za čistočo, vendar pa se že v nekaj dneh vsi zavedo koristnosti. Zgodi se celo, da kasneje sami opozarjajo sotovariše, ki še vedno odmetavajo papirke, zavoje, in cigaretno ogorke, stare časopise kjerkoli, ne pa na določena mesta. Obravnavajo jih tudi na sestankih vojaških kolektivov.

Med sprehodom ob morški obali nedaleč od tabora pa smo odkrili velik kup od-

padkov. Na njem je bila različna embalaža, od ovsenih kosmičev pa do mleka v prahu in instant kave. Skoraj vsa je nesnaga je nosila napise v tujih jezikih. Ko smo Joka Radulovića vpra-

Takšnih spominov na turistično sezono niso vojaki nič vesel.

šali o kupu nesnage, se je nekam skrivnostno zasmel. »Ko smo septembra prišli v naš tabor, ki ga uporabljamo že vrsto let, smo morali najprej, poudarjam najprej, počistiti vso nesnago, ki so jo pustili turisti. Težko je verjeti, vendar smo odpeljali dvajset tovornjakov smeti in odpadkov. Človeku je neprijetno, ker morajo biti vojaki, ki so prišli na Kamenjak, da bi izpopolnili svoje znanje in se še bolj izurili v vojaških spretnostih, najprej smetarji. Dva dni smo porabili za očišče-

valno akcijo, da smo lahko postavili vse šotore in drugo, kar sodi zraven. Še nekaj dni smo po urjenjih pospravljali tabor in njegovo okolico, da je takšna, kot jo vidite zdaj,« je poudaril Joko Radulović.

Ko bodo pripadniki JLA maja prihodnje leto za tri ali štiri mesece prepustili rt Ka-

menjak turistom, ga bodo temeljito pospravili. Že zdaj pa se starešine sprašujejo, katera enota bo konec turistične sezone prva na vrsti za urjenje na Kamenjaku, saj ji tudi pripade »čast«, da ga očisti. Končno jim to ni težko, saj se vsi vojaki zavedajo, da nam turisti prinesejo dragocene devize, sprašujejo se samo, v kakšnih razmerah živijo ti ljudje doma, če tudi v svojih stanovanjih odmetavajo nesnago kjerkoli, in ne v smetnjake, kamor sodi.

B. K.

Pohod pionirsko-mladinske pohodne brigade rašiških borcev

Letos je že petič odšla na pohod bežigradska pionirska mladinska pohodna brigada rašiških borcev. Vsak pionirski odred osnovne šole je sestavljen po eno četo s tremi vodi, tri čete so bile bataljon. Pohodna brigada je imela tri bataljone in 164 pohodnikov. Komandni kader so sestavljali pionirji – člani obrambnih krožkov, ki so poprej uspešno končali dodatno usposabljanje na Korantu.

Pohod je bil dolg 8000 metrov, s startom in ciljem je imel šest kontrolnih točk. Hodili so kar ves dan. Namen pohoda je bil razvijati revolucionarno izročila NOB ter seznanjati pionirje z vsebino in vrlinami SLO in DS. Na določenih točkah so reševali naloge s področja prve pomoči, seznanjali so se z elementi pritožarne zaščite in z osnovami radiološko-biološko kemičnega delovanja ter praktično uporabo zaščitnih mask. Na strelišču ob Savi so tekmovali z malokalibrsko puško. Po terenu so se gibali ob uporabi zemljepisne karte in se spoznavali z delovanjem radijskih sprejemnih oddajnikov. Preverjali so tudi znanje o vodenju in poveljevanju posameznih enot ter lastne telesne sposobnosti. Med potjo so zapisovali v dnevnik vse, kar se je dogajalo, vsa povelja in naloge z rešitvami.

Začetek pohoda je bil pred Kraljevo domačijo v Podgorici. Po formiranju brigade je udeležencem govoril Janez Dremelj, predsednik borčevske organizacije Stožice, pionir Tomi Kišek pa jih je pozdravil v imenu osnovne šole Janka Bizjaka. Pohodniki so nato položili venec pred spominsko ploščo Kraljeve domačije. Na Črnučah so si ogledali muzej in se seznanili z zgodovino Rašiške čete. Tu jim je govoril Peter Lešnjak, borec Rašiške čete in član občinskega odbora ZZB NOV.

Na Bratovski ploščadi, kjer sta bila cilj in miting, se je zbralo precej otrok, mladine in krajanov, ki so nestrpnost pričakovali prihod brigade. Bežigradska godba je med vrvenjem igrala in jih navduševala. Nekaj pred 18. uro je prišla pohodna brigada. Komandanti bataljonov so poročali komandantu brigade. Miha Košak, predsednik občinskega komiteja ZKS, pa je sprejel raport komandanta brigade. Slavnostni govornik je bil Peter Pangeršič, sekretar občinske konference ZSMS, Miloš Polimac pa je v imenu občinske organizacije ZRVS podelil diplome najboljšim strelcem. Prvi je bil Šalja Agron, drugi Boris Stepantič in tretji Saš Lasan. V kulturnem programu so nastopili pohodniki s programom, ki so ga pripravili med potjo.

Pohod je bil dobro pripravljen in organiziran. Pri tem so sodelovale vse občinske družbenopolitične organizacije in društva, občinski sekretariat za ljudsko obrambo, vojaki iz vojašnice Ljuba Šercerja in vodstva šol.

Dušan Rebolj

Dekleta so se bolje odrezala od fantov

V centru za vzgojo pripadnikov teritorialne obrambe severnoprimske pokrajine, nedaleč od Kostanjevice na Krasu, je 37 deklet in 48 fantov iz novogoriške občine preživelo tri tedne na obrambnem usposabljanju. Na tem usposabljanju so se zbrali mladi, stari od 16 do 17 let, ki ne obiskujejo srednjega usmerjenega izobraževanja. Organizacijo letošnjega usposabljanja je kot v minulih letih prevzel sekretariat za ljudsko obrambo občine Nova Gorica, operativno delo pa so vodili člani novogoriške zveze rezervnih vojaških starešin in predavatelji iz vrst družbenopolitičnih organizacij ter pripadniki teritorialne obrambe.

Med usposabljanjem so mladinke in mladinci opravljali vse naloge, ki jih mora opravljati vojak, tako da je življenje v centru potekalo brez večjih zapletov in ovir. Mladi so se preizkusili v vlogah komandirjev oddelkov, izdelovali so stenčase in bil-

in napad jurišne čete 31. divizije na tatarski bataljon divizije SS Prinz Eugen. Ta sovražna enota je 16. januarja 1945 prihajala iz Trsta, da bi v vasi Lipa na Krasu postavila postojanko. Ponovitev napada so si ogledali tudi borci jurišne čete in člani

jim predsedovali Zdenko Bernik, Dušan Gregorčič in mladinke Nada Kosovel in Milena Vidmar. Njihovo zavzeto delo je pokazalo, da se mladinci niso zmotili pri svoji izbiri. Poleg operativnih sestankov so pripravili zanimiv program kulturno-zabavnih dejavnosti in življenja. Vzorno je bilo tudi sodelovanje z družbenopolitičnimi organizacijami, ZRVS, OŠ, TO, enotami JLA in še posebej OK ZSMS.

Vsi starešine in predavatelji so bili presenečeni, s kakšno resnostjo in zagrizenostjo so se mladinke lotile

rešine, ki so skrbeli za letošnjo generacijo mladih iz novogoriške občine na obrambnem usposabljanju. To so bili poveljniki usposabljanja rezervni kapetan Friderik Markovič in komisar Boris Jug, komandirji vodov so bili Čedo Bernard, Marjan Dovžak, Zorn Bolčina, Zvonko Lipovšek in Aleksander Čerče, za prehrano je skrbel upokojeni zastavnik Franc Anderšek, za zdravje pa sanitetni referent kapetan Ladeva Humar.

To usposabljanje je opravičilo svoj namen. Mladi so se veliko naučili, pridobili no znanje pa pomeni solidno podlago za nadaljnje pridobivanje znanja o SLO in DS.

Mile Gojković

Zadovoljni obrazi mladink kažejo, da je usposabljanje doseglo svoj namen.

ten, organizirali in izvajali so kulturni program in športna tekmovanja, srečanja ter taborni oganj.

Pravo doživetje za vse pa je bil enodnevni pohod, saj so spoznali delo vojaške enote na pohodu, se seznanili s postavljanjem šotorov, organizacijo zasede in napada na nasprotnika ter navezali stike s prebivalci. Dan pohoda je bil zahteven tudi zato, ker so uprizarili zasedo

štaba 31. divizije. Borci so izrekli vso pohvalo mladincem za uspešno organiziran in izveden napad na namišljeno sovražno kolono. Mladinci in mladinke so obiskali tudi nov pomnik, ki bo opozarjal na akcijo jurišnikov 31. divizije v vasi Lipa, kjer so poslušali besede nosilca partizanske spomenice 1941 Franca Šibelje.

Sicer pa so v centru delovali štiri aktivni ZSMS, ki so

usposabljanja. Pri delu niso nič zaostajale za mladinci, nasprotno, vedno so se kot celota odrezale bolje. O tem priča tudi podatek, da so pri pohodu od štirih najboljših mest tri osvojila dekleta. Za najboljšega mladega na usposabljanju pa je bila prav tako razglašena mladinka Ada Rus iz Solkana, ki je zato dobila tudi občinsko nagrado.

Naštetimo ob koncu še sta-

Tisoče kilometrov brez nesreče

Vsi pripadniki enote JLA, ki ji poveljuje Miloš Eraković, so ponosni na voznika Mirka Stojanca, ki s tovornjakom prevozi na dan sto in več kilometrov. Z vojaškim tovornjakom je do zdaj prevozil že 35 tisoč kilometrov, ne da bi imel kakršnokoli nesrečo ali okvaro. Za vzorno vzdrževanje tovornjaka in številne vožnje brez nesreče je dobil tudi priznanje in značko vzornega vojak.

Mladega Mirka, ki se je rodil pred enainvajsetimi leti v vasi Laktaše pri Banja Luki, je usoda kmalu kruto udarila. Že v otroštvu je izgubil starše, tako da je odrasel pri sorodnikih. Po osemletki je končal šolo za šoferje in avtomehanike. »Nisem bil najboljši učenec,« pravi Mirko, »bolj me je veselilo praktično delo, zato sem se po šoli zaposlil. Pogosto motorji in duh po iz-

pušnih plinih so me tako pritegnili, da sem se odločil za voznikiški poklic. Poleg službe pa sem vedno našel še čas, da sem aktivno delal v mladinski organizaciji, organih samoupravljanja v delovni organizaciji in drugje.

Kmalu so me predlagali in sprejeli v zvezo komunistov. Po prihodu v JLA so mi zaupali tovornjak, ki ga vozim še danes. Pozna že drug drugega in sva tako rekoč eno in isto.

Veliko pohval vedo povedati o Mirku Stojancu tudi njegovi starešine. Zelo je discipliniran in zelo odgovorno izpolnjuje vse naloge, zelo pa ga spoštujejo tudi drugi vojaki iz enote. Čeprav je stalno za volanom, še ni imel prometne nesreče, proti čas pa namenja delu v mladinski organizaciji in ZK.

»V JLA sem se kot voznik veliko naučil, pojasnil pa sem si tudi nekatere nejasnosti iz civilstva. Mislim, da je v krilatici, da je armada najboljša življenjska šola mladega človeka, veliko resnice,« je ob koncu dejal Mirko Stojanac.

P. Nikolić

Prvi odbor OF za Idrsko

Zaradi dolgoletnega trpljenja pod fašizmom je bila Jugoslavija za Primorje svetinja, v upanju, da bo osvobodila Primorje. Po pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu in še zlasti po sramotni kapitulaciji smo Primorci dobili nepričakovan hud udarec. V primorskih srcih se je zrušilo še zadnje upanje, da nas bo Jugoslavija osvobodila.

Tista leta in še zlasti po kapitulaciji Jugoslavije je vsa napredna javnost v Jugoslaviji, a še zlasti Primorci smo vse upanje za osvoboditev stavili na močno prijateljsko Rusijo, v upanju, da bo Rusija osvobodila vse zatirane narode. Na tem razpotju, upanju, bojzni in hrepenenju po osvoboditvi, smo se v naši vasi združevali Karlo Miklavčič, Stanko Stres in jaz. Karlo Miklavčič je imel radio. Po kapitulaciji Jugoslavije smo pri njem skrivaj poslušali poročila iz

Londona vse do začetka 1942. leta, čeprav nam ni bilo prav jasno, kdo so četniki, kdo pa partizani, so nas ta londonska obvestila vseeno navduševala. Mi trije do takrat nismo dobili zveze z aktivisti. Spontano in samozvestno smo sami začeli ob različnih priložnostih med zanesljivimi ljudmi zbujati ponovno upanje na osvoboditev. Pogosto smo navduševali ljudi tudi v sosednjih vaseh Kamno, Livek in drugih.

Za taka spontana navdušenja takrat še ni bilo primernih pesmi, ki bi govorile o močni Rusiji, nad katero smo bili zelo navdušeni. Kot neuk kmet sem kar sam zložil nekaj pesmi. Predelal in recitiral sem tudi vseh 29 kitic Hajdukove oporoke. Vsebinsko sem prilagodil boju za osvoboditev Primorske izpod fašističnega jarma. Prvi dve kitici sta bili taki:

*Zastava ni še strta,
skrhan ni še meč,
končan ni še boj strašno besneč,
Primorska prosta nisi še ti,
zastonj ne bo tekla primorska kri.*

*Za fašiste to primorsko polje rodi,
za fašiste primorski kmetič se poti
fašizem uživa zdaj sad in cvet
sad in cvet primorskih deklet,
a kmalu on bo za vedno preklet.*

Februarja 1942 so iz Jugoslavije poslali na Tolminsko kot organizatorja vstaje starega in že preizkušenega revolucionarja Toneta Šturma-Janeza, ki je bil doma na Livku v zaselku Šturmi. Po livških vaseh na Svinah, Idrskem, Kamnem in Ladrhah je začel orati ledino za vstajo, dokler ga niso Italijani 15. avgusta 1942 zajeli in aretirali. Proti koncu aprila 1942 sem dobil pismo brez znamke. Zaupno mi ga je izročil takratni pismonoša Janko Šekli iz livške vasice Golobi. Negotovo sem strmел nad

prebiranjem. Takole je pisalo.

»Tovariš Ivan. Dobi mi 3 do 5 zanesljivih delavcev, fantov ali mož in pridite 31. 5. 42 ob 10. uri na križišče ceste, ki gre prek Matajurja in se križa z vašo živinsko potjo, ki gre v vašo planino Matajur, da se pogovorimo o sečnji drv v Matajurskem gozdu.« Komaj sem razbral podpis: Janez. Nobenega Janeza nisem poznal. Kljub vsej skrivnosti sem vprašal Stanka Stresa in Karla Miklavčiča z Idrskega, če bosta prišla na ta sestanek. Povprašal sem še narodno

zelo zavednega Ivana Manfreda-Gompa in Alojza Miklavčiča-Moklabca z Idrskega. Čez nekaj dni sta sodelovanje odklonila, ker sta se bala, da Italijani pripravljajo zasedo. Bila sta starejša od nas, in zato tudi bolj previdna.

Dne 31. maja 1942 smo tako šli na ta res tvegani sestanek samo Stanko Stres, Karlo Miklavčič in jaz. Zaradi varnosti smo šli ločeno do kraja sestanka. Na križišču sem zelo oprežno in vznemirjen zaradi negotovosti prišel sam z 20-minutno prednostjo pred drugima dvema. Nikogar ni bilo. Nenadoma se je za deblo nad križiščem zganil človek v zeleni obleki in z zelenim klobukom na glavi. Prestrašil sem se, ker sem mislil, da je to italijanski vojak. Toda že me je pozdravil s stisnjeno pestjo ob glavi: »Smrt fašizmu!« Podal mi je roko: »Zdravo Gompa.«

Takega pozdrava še nisem poznal. Povedal sem mu, da nisem Gompa. Hitro se je popravi: »Lovrenček si.« Tako je bilo naše hišno ime. Tudi jaz sem prepoznal v njem Toneta Tinežvega iz Šturmov-Šturma. Zdaj je bil partizan Janez. Čez nekaj minut sta prikorakala po cesti še Stanko in Karlo. Šturma nas je poučil, da si moramo poiskati skrit prostor za pogovor.

Na bližnji jasi med grmovjem nam je nato začel pripovedovati. Pojasnil nam je o četnikih in partizanih in razkril resnico o lažnih poročilih iz Londona. Pred nami je razgrnil program OF. Na koncu nas je vprašal, če smo za ta program. Soglasno smo privolili. Stisnil nam je roko z besedami: »Vi ste prvi člani prvega odbora OF za vašo vas Idrsko. Ta odbor previdno razširite na 7 ali 9 članov.« Na koncu našega več kot dveurnega sestanka nas je še prosil, naj mu v juniju, ko žene živino na planino Matajur, zberemo še nekaj zavednih in zanesljivih vaščanov. Z njimi bi se rad pogovoril na planini in jim razložil program OF in druge dolžnosti za pripravo vstaje. Tudi to smo mu rade volje pripravili. Tako so v prvi polovici junija 1942 prišli na sestanek na planino: Ivan Kurinčič-Belin, Franc Ručna-Drejcov, Ivan Matevc-Lukš, Maks Jermol-Zlanger, Anton Kurinčič-Blasc in še drugi, katerih se pa ne spomnim več. Žal so revolucionarja Toneta Šturma sredi njegovega aktivnega dela za OF in NOB ujeli in aretirali Italijani 15. avgusta 1942. Toda seme vstaje je zasejal pred aretacijo.

Ivan Kurinčič

Tretja, dopolnjena izdaja Obrazov

Vidmarjevo 90-letnico sta založbi DZS in Borec počastili s ponatisom zdaj že sloviti Obrazov, knjige, v kateri prebiramo avtorjeve živo izpisane osebne spomine na literarne in druge sodobnike, vključno z Ivanom Cankarjem, srečkom Kosovelom, Marijem Kogojem in drugimi – vse tja do Borisa Kidriča in Edvarda Kardelja. V tem zadnjem, nad šeststo strani obsegajočem »oziranjem na velike slovenskega 20. stoletja« je zajetih trideset imen, med njimi – v tej tretji, dopolnjeni izdaji – na novo tudi portreti nedolgo tega umrlih Mileta Klopčiča, Edvarda Kocbeka, Miška Kranjca, Cirila Kosmača in še nekaterih drugih velmož naše kulture in narodovega duha.

Partizanski znaki in medalje / 110

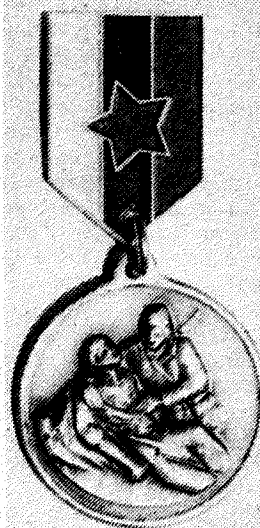
Partizanske bolnišnice na vzhodnem Pohorju

Že leta 1981 je bila skrajaj uresničena zamisel posebnega znaka ranjenec in osebja Paučkovih bolnišnic na Mali in Veliki Kopi, žal je ostala samo zamisel. Ob 40-letnici zmage pa so se za poseben spominski znak odločili pripadniki partizanskih bolnišnic na vzhodnem Pohorju P2. Prizadeven in skrben odbor je

osnova je bila uporabljena upodobitev na medalji bolnišnice Pavle. Tako je tudi prav, saj je upodobitev partizanke z ranjenim borcem v naročju zelo posrečena. Medaljo bolnišnice Pavle je likovno oblikoval akademski kipar France Rotar iz Ljubljane. Medalje bolnišnice Pavle so bile zlate barve, medalje za ranjence in osebje partizanskih bolnišnic so srebrno patinirane barve. Ta barva simbolizira hudo zimo na Pohorju 1944/45. Vsaka medalja je unikat, saj ima na zadnji strani vgravirano prvo črko imena in priimek nosilca. Izdelanih je bilo 62 medalj z vgraviranim imenom in 8 medalj brez imena za rezervno in za v muzej.

Pod imenom partizanske bolnišnice vzhodnega Pohorja P2 so zajete vse partizanske bolnišnice, ki so od junija 1944 do osvoboditve delovale na osrednjem in vzhodnem Pohorju med Oplotnico, Ribnico in Lovrencem. To so bile: Tihi dol, Košuta (pozneje Leto), Zakon, Jesen, Zima, Pomlad, Sprejemna bolnišnica Košuta, Terenska apoteka Granit, v njihovem okviru je bil tudi ekonomat Košuta, ki je skrbel za hrano in drugo. Prvotno so bolnišnice sodelile pod sektor Sever, ki ga je vodil dr. Ivan Kopač – Pauček, leta 1945 je prišlo do razdelitve na P1, P2 in PA2 ter je bolnišnice na vzhodnem Pohorju vodil dr. Herman Slokan – Zmago.

Janez J. Švajncar

Spominska medalja ranjencev in osebja partizanskih bolnišnic na vzhodnem Pohorju P2

v kratkem času zbral dovolj denarja in poskrbel, da so bile na tovariškem srečanju julija letos že razdeljene posebne medalje. K temu je veliko pripomogla zanesljiva delavnica Silva Cankarja v Ljubljani. Kot likovna

Napredno mladinsko gibanje v Mežiški dolini

Z današnjo objavo sklepnih odstavkov, ki povzemajo bistvo doslej povedanega, končujemo objavo izčrpane študije, v kateri je Marjan Linasi, kustos v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu popisal organizirano delovanje napredno usmerjene mladine v Mežiški dolini v letih pred vojno in v vojni dneh tja do dokončne osvoboditve...

V prejšnji številki smo lahko prebrali, kako je poteklo zadnje leto vojne, kar zadeva organizirano delovanje mladih, v takojimenovanem okrožju Dravograd, v katerega sestavo so bili okraj: Črna-Mežica, Guštanj-Prevalje, združeni okraj Prevalje in Dravograd. Avtor je vsakemu izmed njih posvetil po dvojico strani tipkopisa. Spricho prostorske stiske smo sklenili ta del njegovega nadrobnega opisovanja organizacijskih sestavov in njihovih usod predstaviti samo v povzetku.

V okraju Črna-Mežica je delovalo 10 skojevskih aktivov ter 24 odborov ZSM s skupno 112 člani. Največ jih je bilo v Črni, kjer so Nemci konec oktobra 1944. zajeli člane skupine pri trosilni akciji in jih odpeljali v gestapovske zapore v Celovec ter naprej v taborišče Moringen, kjer so nato v zelo hudih razmerah delali v tovarni oziroma skladišču streliva 500 metrov pod zemljo. Eden izmed njih ni dočkal svobode.

Okraj Guštanj-Prevalje je združeval mladino v 8 odborih ZSM in 4 aktivih SKOJ. Šestdeset organiziranih mladincev je kazalo veliko aktivnost. Izdajali so svoj list Mi vstajamo ter izvedli vrsto drzni akcij, med njimi demontažo martinove peči za taljenje železa, zbiranje zdravil, obutve, hrane, pisalnega papirja in pod. Organizirali so tudi več mladinskih konferenc. Zaradi izdajstev in aretacij tisto zadnjo zimo

je bilo več mladincev iz tega okraja ob življenje v zaporih ali bojih z Nemci in ustaši ob koncu vojne.

Okraj Prevalje je nastal po združitvi dotedanjih okrajev Črna-Mežica in Guštanj-Prevalje v enoten okraj, in sicer v novembru 1944. Delovalo je 10 aktivov SKOJ in 27 odborov ZSM. vse do konca vojne so bili dokaj aktivni, še posebej po vaseh.

V okraju Dravograd je bilo delovanje aktivov zaradi hribovitega ozemlja zelo oteženo. Huda ovira pa so bile tudi nemške orožniške enote ter gestapovska izpostava v Dravogradu, ki je razširila močno kontrarevolucionarno dejavnost, oprto na precejšnje število partizanskih skrivačev in na delovanje svojega agenta, bivšega sekretarja OK KPS Jožeta Gutovnika-Age. V tem okraju je delovalo 6 odborov ZSM s 35 člani ter 13 članov SKOJ. Precej dela so opravili

predvsem ob zadnji mobilizaciji v partizanske vrste spomladi 1945. leta, ko so dostavljali pozive.

Sklepni povzetek

Čeprav je bila Mežiška dolina del Koroške in je bila kot taka ob nemški zasedbi Jugoslavije vključena v Gan Kärnten, je vendarle imela določene prednosti pred ostalo Koroško. To je omogočalo večjo širino narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju. Te prednosti so bile: Kot del koroškega ozemlja je po prvi svetovni vojni pripadla kraljevini SHS. Kot taka je bila vseskozi del slovenskega matičnega ozemlja in prebivalstvo ni doživljalo narodnostnega zatiranja (čeprav vemo, da je neke vrste narodno zatiranje vendarle obstajalo tudi v stari Jugoslaviji).

Prebivalstvo je bilo skoraj stoo odstotno slovensko; mladina je znala slovenski jezik, saj je hodila v slovenske šole. V dolini je bilo močno delavsko gibanje že pred vojno; tudi KPS in SKOJ sta imela tu dober položaj kljub ostrenemu režimskemu preganjanju komunistov. Tudi geografsko je bila Mežiška dolina bolj dostopna našim aktivistom, ki so jo širili osvobodilno misel. Zaradi takega položaja je bilo politično delovanje bolj

intenzivno kot v drugih delih Koroške.

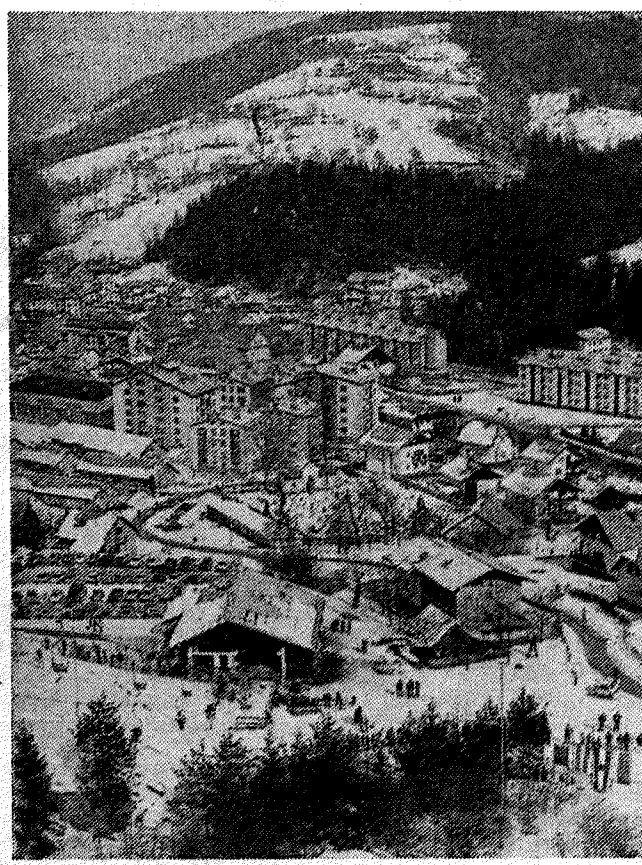
Upor proti okupatorju se je začel v Mežiški dolini kakor v drugih predelih Slovenije. V prvih akcijah je imela pomembno vlogo mladina. Po uničenju prevajlske in dravogradske uporniške skupine so delovali še naprej mladi skavti v zgornjem delu doline. Delovali so relativno samostojno – včasih v povezavi z vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja za severno Slovenijo, včasih brez povezav. Bolj organizirano in intenzivno je postalo politično delovanje na območju Mežiške doline po prihodu inž. Zancuja in skupine 11 partizanov Savinjskega bataljona. Od belopeške konference političnih delavcev vzhodne Koroške 12. maja 1943 naprej so tudi na območju Mežiške doline začeli nastajati pravi odbori ZSM.

Na ozemlju Mežiške doline je ob koncu vojne delovalo okrog 14 aktivistov SKOJ in 38 odborov ZSM; vanje je bilo vključenih okrog 200 mladincev. Samo članov SKOJ je bilo okrog 40, članov odborov ZSM pa okrog 160. Veliko je bilo tudi mladincev, ki niso bili vključeni v odbore, a so kljub temu aktivno podpirali narodnoosvobodilni boj.

Območje Mežiške doline je bilo torej glede organizacije mladine najbolj organizirano območje Koroške.

Konec

Marjan Linasi

P. S. Avtor objavljene študije o naprednem mladinskem gibanju v Mežiški dolini v letih 1918-1945 prosi vse, ki imajo k zapisanemu v tej zvezi karkoli pripomniti ali dodati, da mu svoje pripombe pisno – do konca oktobra t. l. – sporočijo na njegov naslov v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu. Morebitna dopolnila mu bodo prišla prav pri pripravi monografije na to temo.

Uredništvo

Spomin na Trst – v oktobru leta 1927.

Ustanovitev »Borbe«

V oktobru 1927. leta se je pojavil na cesti pred mojo pisarno v Trstu tovariš Vekoslav Španger, češ da bi rad govoril z menoj. Omenil je, naj bi kaj primernega napravili z razpuščenimi mladinskimi društvi. Povedal sem mu, da se že shajamo vsak četrtek v Trstu v ulici Udine v gostilni pri Zafredu tovariši iz mladinskih društev Zarja, Sv. Ivan, Rocol, Sparta in drugih. Tam da se pogovorimo o izletih, ki jih organiziramo po skupinah, in se spoznavamo po barvi rut.

Tako sva se sporazumela za primerno organizacijo ter za sklic sestanka, na katerega bi Španger in Žerjal pripeljala še dva tovariša. Prvi sestanek za ustanovitev organizacije je bil na Miloševem domu v Trstu v Drevoredu XX. September št. 87, II. nadstropje desno, v drugi polovici oktobra 1927. Na ta sestanek sem pripeljal Franjo Marušiča in Zvonimira Miloša, ki nam je posodil svojo sobo za ta sestanek. Vekoslav Španger pa je prišel sam in je le opravičil Andreja Šorlija, češ da ne more sodelovati, ker je pod policijskim nadzorom.

Na tem sestanku smo govorili in sklepali brez natančnega dnevnega reda. V Špangerjevi knjigi namreč piše o natančno določenem dnevnem redu.

Ustanovni sestanek organizacije

Sestanek smo začeli v dobri veri, da bomo kaj ukrenili. Na začetku smo ugotovili, zakaj smo se sploh sestali. Takratni tempo je narekoval ostrejšo delovanje, čeprav ilegalno proti diktatorskemu obnašanju fašizma.

Tako smo ustanovili organizacijo, ki naj bi imela ime Tajna organizacija in bi delovala na območju Trsta in Istre. Določili smo glavni odbor s tremi člani. Vsi trije naj bi odločali skupno. V ta glavni odbor smo bili imenovani: Vekoslav Španger (njegov namestnik Vlado Štoka), Drago Žerjal (njegov namestnik Zvonimir Miloš) ter Franjo Marušič (njegov namestnik Lojze Žerjal). Določili smo, da bo »Organizacija« sestavljena iz srenj. To ime smo vzeli po sestavu Orjune. Vsaka srenja naj ima načelnika, ki je tudi član glavnega odbora. Srenjo sestavljajo celice. To ime so vzeli po komunistični stranki. Celico sestavljajo dva do trije člani, ki so določeni za akcijo. Veliko smo govorili o članih. Ker smo poznali člane mladinskih društev, smo se zavezali, da bomo od tam zbirali zavedne člane. Člani pa morajo biti le moškega spola in samski. Ženskemu spolu ni dovoljeno sodelovati zaradi konspiracije. Vsak član mora za sprejem opraviti sabotažno dejanje. Svetovni nazor ni bil pomemben. Veliko smo govorili tudi o preskrbi orožja in materiala za sabotaže. Za začetek smo usmerili akcije v požige otroških vrtcev in osnovnih šol, ker smo jih šteli za potujočevalna gnezda. Vsako priložnost naj bi izrabili za sabotažo.

Po dolgih razpravah smo sestavili predloge in sklepe. Marušič in Žerjal sta sprejela nalogo, da bosta te

predloge koordinirala in oblikovala do prihodnjega sestanka. Osrednji sklep je bil, da za člana ni pomembno, kateri stranki pripada, temveč mora biti prepričan, da je fašizem človeški izrodek nasilnega početja in da je treba z vsemi sredstvi tolči po njem do končne zmage. Moral je tudi vedeti, da v organizaciji ni prostora za demagoge in za karieriste. Vsak član je moral dokazati svojo vdanost z dejanji. Zavedati se je moral, da ima pred seboj samo eno perspektivo: ječa ali fašistični svinec v hrbet. Na drugem sestanku čez osem dni so bila predložena pravila z majhnimi popravki. Izvirnika nimam, zato jemljem objavljena pravila iz Špangerjeve knjige in dodajam svoj komentar.

Pravila

Ime organizacije: Tajna organizacija »Organizacija« s sedežem v Trstu. Področje delovanja je vse ozemlje dežele Trsta in Istre. Tu imam pripombo samo glede imena, ki so ga raznašalci lista Borba vzeli tudi naši organizaciji – namreč »Borba«. To je veljalo od decembra 1927. naprej.

Organizacijski sestav »Organizacije« oziroma »Borbe« je veljal za deželo Trsta in Istre. Goriško ozemlje je bilo izvzeto, ker so tam imeli svojo moč nacionalistični krogi in Orjuna. »Borbo« je vodil glavni odbor, ki so ga sestavljali načelniki srenj. V začetku so bile samo tri srenje. Prvo srenjo je vodil Vekoslav Španger, Vlado Štoka pa je bil njegov pomočnik. Srenja je zajemala območje od Kontovela-Proseka do Tržiča in ves spodnji Kras od Gorjanskega do Vipavske doline. Celice na tem območju so dobro delovale tudi v obliki trojk.

Drugo srenjo je vodil načelnik Drago Žerjal s svojim namestnikom Milošem. Delovno področje srenje v Trstu je segalo od Garibaldijevega trga in Sv. Andreja do Rojana, Grete, Škorklje, Barkovelj in vključno sv. Ivana. Celice so bile živahne, še zlasti, ker so imele največ dela v središču Trsta. Tudi trojke so opravljale svoje naloge. Dragu Žerjalu je grozila aretacija v zvezi z Vladimirom Gortanom, ki je moral pobegniti čez mejo v Jugoslavijo. Načelstvo je prevzel Ferdo Bidovec, ki je ravno odslužil vojaški rok.

V tretji srenji je bil načelnik Marušič. Njegov namestnik je bil Lojze Žerjal. Ta srenja je zajemala območje od Garibaldijevega trga čez Sv. Jakob, Zavlje, Domijo, Lonjer, Katinoro do vključno Bazovice. Marušič jo je vodil z železno voljo, zato je bila tudi dobro organizirana.

Tajna organizacija »Borba« je z delovanjem razširila svoje dejavnosti še za tri srenje. Načelnik četrte je bil Zvonimir Miloš. Ta je obsegala dobršen del zgornjega Krasa od Opčin prek Sežane do Dutovelj, Tomaja, Štorij in Lokev. Organizacijsko je bila dobro urejena, posebno za propagandno dejavnost. Zato so dobro delale tudi celice in trojke.

Peti srenji je načeloval požrtvovalni in zavedni Slovenec Stanko Petaros. Bila je zelo razgibana, toda izbor ljudi ni bil ravno dober. Ta srenja je namreč vključevala tudi veliko članov, ki so bili kar preveč zavzeti. Njihovo navdušenje je bilo težko uskladiti z zaupnim delom.

Šesti srenji je načeloval Jože Vadrjal in je bila zelo dobro organizirana že iz časov Orjune. Zajemala je ozemlje Pivke in Postojne. Povezana je bila z Jugoslovansko matico in diverzantsko organizacijo v Ljubljani. Bila je tudi kanal za delno prenašanje literature. Največja dostava literature je bila vezana na

jugoslovanski konzulat, in to prek Karla Široka.

Organizacijo in načelstvo sedme srenje je prevzel Slavko Zlatič, doma iz Borama pri Pazinu. V Beramu jo je začel organizirati na novolétne praznike leta 1929. Delovno območje srenje je bila cela Istra, dotlej organizacijsko še popolnoma neobdelana. Proces proti Vladimiru Gortanu in tovarišem 1929. leta je popolnoma ohromel delovanje v Istri.

Delovanje Organizacije oziroma Borbe je bilo z vsemi sredstvi usmerjeno proti fašizmu, in sicer z diverzantskimi akcijami, požigi otroških vrtcev in atentati, posebej s požigi otroških vrtcev in osnovnih šol ter z miniranjem in kopanjem jarkov prek prometnih cest, z uničevanjem pomembnih objektov, z organiziranjem atentatov in z drugimi akcijami.

V Špangerjevi knjigi je tudi zapis o aktivnih in pasivnih članih. Ker ni imel natančnega vpogleda v celotno dejavnost, ni vedel, da člani Borbe že vodijo organizacijo, imenovano Izletniške skupine, ki dobro delujejo. Ti so bili iz vrst mladinskih društev. Zato lahko govorimo samo o aktivnih članih, ki so morali pred vstopom v or-

ganizacijo izpeljati določeno diverzantsko akcijo.

Delovanje organizacije

Na sestanku smo veliko govorili o posamezni vrsti dela. To v Špangerjevi knjigi ni natančno opredeljeno. Delovanje organizacije je bilo razdeljeno na tri dele, tako da je vsak član glavnega odbora dobil svojo zadolžitev.

Operativno dejavnost organizacije je prevzel Vekoslav Španger, odgovornost za agitacijo in propagando Drago Žerjal, organizacijski del organizacije pa Franjo Marušič. Ob vsem drugem smo razpravljali tudi o zaupnikih. Menili smo, da mora imeti organizacija svojo mrežo zaupnikov, ki naj bi zagovarjali in branili pravilno delovanje Organizacije. Izbrali smo zanesljive zaupnike. Takole smo sklepali: Vekoslav Španger in prijateljski odnos s tajnikom ZMD Andrejem Šavljem ima možnost natančnega opazovanja gibanja nekdanjih funkcionarjev razpuščenih Zvez mladinskih društev; Ton Ukmar je član komunistične partije in zelo aktiven med slovenskimi komunisti, zato naj bi imel stike s tem krogom in nas obveščal o njihovem gledanju na naše

delovanje; Andrej Turk ima zveze s člani komunistične stranke v podjetjih; organizaciji je zelo koristen, ker tako dobivamo mnenja in vpogled v njihovo stališča; Zvonimir Miloš je že imel stik prek Franca Udoviča z Orjuno; sklenili so dogovor za ločeno izvajanje akcij; Franc Zadnik je bil pevec v cerkvenem zboru in je bil povezan s kaplanom Milanovičem, ki je obveščal škofa Fogarja o našem delovanju; v Istri pa je bil zaupnik s katoliki Vladimir Gortan; Stanko Černe, doma iz Tomaja, je bil povezan z župnikom Virgiljem Ščekom, predstavnikom krščanske socialne struje, ter priljubljen človek med ljudstvom; živel je v Avberju; Drago Žerjal ima že stalne stike z dr. Lavom Čermeljem, ki je sicer konservativen, je pa član in tajnik prosvetnih nacionalnih organizacij; je sicer pacifist, a zelo dober pisatelj in zbiralec novic na Primorskem... Vsi omenjeni predlogi na sestanku so bili sprejeti. Nato je Španger sprejel nalogo, da začne z delom.

Te točke so bile kažipot vsemu nadaljnjemu delovanju organizacije Borba.

Drago Žerjal
(Se bo nadaljevalo)

Pregnali smo jih z Obirja

Na naši in v zamejski Koroški ni borca ali pa aktivista, ki ne bi poznal našega jubilara. Njegov prispevek v narodnoosvobodilni vojni je povezan s številnimi boji od Koprivne, Železne Kaple, Obirja, Remšnika, Lepene, Lobnika, Globasnice pa verjetno še v drugih krajih naše avstrijske Koroške. Ustali se je na Ravnah na Koroškem. Rodil se je v Sentilju pri Slovenj Gradcu. Njegovo otroštvo je bilo težko. Imel je dobro mamo in očeta. Toda vzgajala sta ga v prepričanju, da je najboljša dota, če se lahko sam preživljaš.

Leta 1938 mu je stric Albert Plaznikov preskrbel delo v ravenski železarni. Februarja 1943 ga je zaprl gestapo. Na Prevaljah, kjer je bil njegov sedež, so ga štirinajst dni topli in zaslisevali. Poslali so ga v celovške zapore in ga po srečnem naključju čez dva meseca izpustili. Sumili so ga, da skupaj z drugimi tridesetimi delavci v samskem domu na Ravnah vsak večer prepeva slovenske pesmi, da se druži z ruskimi in francoskimi internirankami, ki so morale delati v tej železarni. Ne samo, da jim je večkrat skrivaj dajal kruh ali še kaj drugega, pomagal jim je tudi pri pobegih. Kdaj pa kdaj se je z drugimi med gručo ljudi pred nekdanjo Cvitančevo gostilno na Ravnah. Ko pa so tu mimo prikorakali v uniformah sinovi in hčere mežinskih kulturbundovcev in prepevali nacistične pesmi, so vanje metali blato.

Nekaj časa je že delal v ravenski železarni. Hkrati je pomagal organizirati trojke, ki so zbirale partizanom vojaško opremo, živila in druge potreščine. Moral je pobegniti. Priključil se je Gorazdovi četi. Ker se je izkazal po svoji pogumnosti, iznajdljivosti pa morda še po čem, je v kratkem času napredoval od mitraljezca do komandanta drugega Vzhodno-koroškega oddela v aprilu 1944. Že prej so ga sprejeli v partijo, novembra je postal poročnik.

Albert Konečnik-Modras

Najraje se spominja napada, ko so z Obirja pregnali Nemce. Na tem 1500 metrov visokem vrhu so imeli močno utrjeno postojanko s približno 40 posebno izurjenimi vojniki. Le-ti so z ostalimi prisluškovalnimi napravami ali pa s streljanjem na zavezniška letala motili polete. Večkrat so tudi sestrelili letalo. Pred napadom so se zagrdževali v Kortah v bližini Železne Kaple pri kmetu Smrtniku. Zbrali so štirideset borcev. Med njimi je bilo tudi precej domačinov iz zamejske Koroške, ki so poznali vsako stezo in so imeli večje vojaške izkušnje, saj so pobegnili, in se niso hoteli več vrniti v nemško vojsko.

Zvedeli so, da enkrat na

teden ob četrtek močnejša in dobro oborožena enota oskrbuje postojanko z vsem potrebnim. Kar kmalu so krenili in so po večurni naporni hoji ustavili na jasi pod Obirjem. Čakali so jih vsi noč in drugi dan dopoldne. Bili so tako napeti, da niso čutili ne nespečnosti ne lakote ali mraza. Ali bomo uspeli, so se potihoma spraševali? Moramo, so se opogumljali, ko so videli, kako sta njihov komandant Albert Konečnik in Tone Okrogar-Nestl (po vojni umrli narodni heroj) prevrjala še zadnje priprave. Napetost je vse bolj naraščala. Tedaj je izvidnica sprožila, da so opozorili, kako se iz Železne Kaple proti beli pomikajo Nemci. Borci so

sklenili obroč. Čez čas so lahko razločili, da se jim približuje sto metrov dolga kolona in da svoj tovor prenašajo na petih mulah. Spretno so napadli in ob presenečenju je padla vsa kolona. Mrtvim so se približali z največjo previdnostjo, saj so poznali njihovo taktiko v takšnih primerih. Zaplenili so precej orožja, veliko nabojev, karte specialke z zelo koristnimi podatki, živež in drugo opremo. Kje sta še dve muli, saj jih je bilo pred napadom pet, so se spraševali borci. Našli so jih, seveda otovorjeni v grmovju, zraven pa še dva živa nemška vojaka, ki sta jih prosila, naj ju ne ustrelijo. Borci so jima prizanesli. Vendar sta morala v slovenščini napisati pismo odnesti v Borovlje na poveljstvo 85. policijskega regimenta. V njem je pisalo, da morajo Nemci zapustiti svojo postojanko na Obirju. Zagrozili so tudi, da bodo vsako nadaljnjo oskrbovanje te postojanke onemogočili.

Težko otovorjeni so se spuščali po sklanatem potoku v dolino. Vmes so počivali in slišali, kako Nemci s postojanke streljajo z minami. Borci so ob vznjožju Obirja poiskali primerna skrivališča in odložili odvečni tovor. Kako prav so ravnali. Pri prehodu čez cesto Železna Kapla-Obir so padli v nemško zasedo. Morali so se prebijati po skupinah in so se spet srečali z drugim delom bataljona. To je bilo nepopisno veselje. Nemci poslej na Obirju niso imeli več postojanke. Zavezniška letala so laže preletavala ta predel. Za tako uspešno izvedeno operacijo se je celo zahvalil sam zavezniški general Aleksander prek njihove misije naši partizanski vojski.

Albert Konečnik-Modras je ohranil vse do današnjih dni pogum, čast in vero v našega človeka, zaradi tega tudi z optimizmom gleda v našo prihodnost. Kdaj pa kdaj pogleda svojih šest odlikovanj, med katerimi mu je najbolj pri srcu tisto s partizansko zvezdo.

Ob sedemdesetletnici mu iskreno čestitamo.

Drago Miklavc

Jubilej Josipa Vidmarja

V ponedeljek, 14. oktobra, je Josip Vidmar dopolnil 90 let življenja. Tako visoke jubileje ljudje pogosto praznujejo v tišini, zakaj starost s svojimi težavami jim ponavadi narekuje umik v zasebnost. Vrsta okoliščin je povzročila, da je bila obletnica Vidmarjevega rojstva drugačna. Slavljenčeva neizrekljiva vitalnost, moč in svežina njegovega duha, ki se še dalje iskri odziva svojemu času in bivanjskemu prostoru, njegova strast po snovanju in rodovitna delavnost se tako suvereno upirajo zakonom narave, da slovenska družba spriču vsega tega ni mogla ostati ravnodušna. Ne samo hvaležnost za zasluge, ki jih je Vidmar pridobil v svojem trdoživem boju za slovensko kulturo 20. stoletja, temveč tudi elementarna spoštljivost do njegove človeške postave in drže je prisilila sodobnike, da mu izkažejo časti, ki mu preprosto gredo.

V Cankarjevem domu, kjer se je na Vidmarjev rojstni dan zbralo 200 predstavnikov slovenskega kulturnega in političnega življenja, so skušali govorniki kar se da zvesto orisati jubilarovo življenje in delo. Iz najrazličnejših zornih kotov so dr. Matjaž Kmecl, Franc Šetinc in Ciril Zlobec osvetlili, kaj je pomenil in kaj še enako vztrajno pomeni za Slovence Josip Vidmar kot bo-

rec, mislec, esejist, kritik, polemik, svečenik samosvoje pojmovane, a do skrajnosti premočrtne etike in estetike. Skušali so izluščiti bistvene vzroke ustvarjalnosti, ki se jim je posvečal ta mož, imenujoč pri tem zlasti Osvobodilno fronto, narodno vprašanje ter človeško eksistenco, kakor jo zaznamujeta mejnika življenja in smrti. Jedrnatemu in obenem celovitemu zarisu, kaj je pojav Josip Vidmar, se je morda najbolj približal France Popit, ko je v ožji družbi v vili Podrožnik navgovoril slavljenca takole:

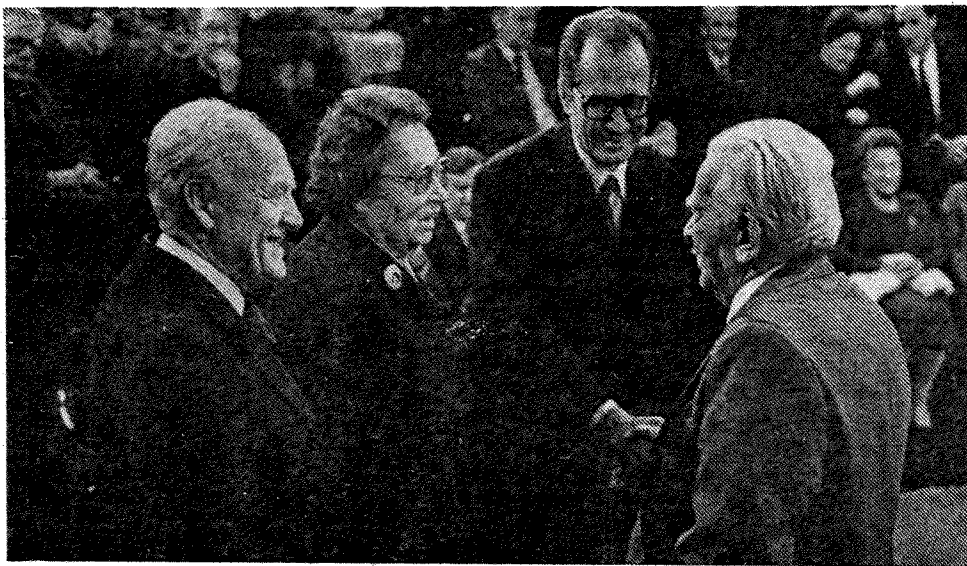
»V tem burnem stoletju so se na zgodovinskem prizorišču pojavili družbeni sloji in ljudje v obsegu kot še nikdar do tedaj. V tem vzponu družbe, porajanju širokih ustvarjalnih spodbud in silne revolucionarne energije množic ni bilo nobeni človeški skupnosti, nobenemu narodu lahko obdržati krmila, ki bi prek krvi in včasih tudi enostranskih zanesenosti ohranilo nedotaknjeno srčiko razumne človeške družbe: moralo, resnico in ponos. V tej najtrši zgodovinski dobi preizkušnji si bil med najznamenitejšimi krmarji naše slovenske usode Ti, tovariš Saša.

Zavedam se, da danes še ni in ne more biti izmerjena vsa razsežnost početij, v katerih se je oblikovala naša slovenska in jugoslovanska socialistična samoupravna družba. To počasi in z muko meri tako rekoč vsak dan, ko se v vse večji razdalji urejuje in očrtuje resnična podoba naše revolucije in osebnosti vseh nas, ki smo neposredno, tako rekoč na življenje in smrt povezani z rojstvom in vzponom sedanjosti slovenske usode. Prepričan sem, da bo zgodovina pravičen sodnik nam in

Jubilejni slovesnosti je dala delovni okvir predstavitev štirih novih Vidmarjevih knjig. Književnik Kajetan Kovič je spregovoril o izdatno dopolnjenih Obrazih, novi knjigi, ki sta jo skupaj izdali Državna založba in založba Borec. Akademik dr. Bogo Grafenauer je orisal knjigo Sile časa, zbirko slavljenčevih esejev in polemik, ki jo je izdala Slovenska matica. Urednik Partizanske knjige Branko Grabeljšek je predstavil Improvizacije, knjigo Vidmarjevih intervjujev, dr. Matjaž Kmecl pa

čas, ki smo ga tako intenzivno živeli kot bojni tovariši in kasneje tudi tovariši v političnih in drugih dejavnostih. Objektivna sodba mora biti pozitivna toliko bolj zavoljo duha, ki si ga v naše usode in življenje skupaj z nekaterimi drugimi prinašal tudi ti. To je duh osebne pokončnosti, načelnosti in visoke moralne pravičnosti, ki sprahuje o človeški resnici, torej tisti resnici, ki nam je ali pa ni dana že v zibelko in nas oblikuje skozi vse življenje. To je resnica, ki je dedščina najboljših izročil naših prednikov, resnica, ki je v nas, in nam, čeprav se morda tega ne zavedamo, kaže pot v tistih odločitvah in dilemah, ko drugih opor, tudi razumskih, ni. Tovariš Vidmar je vselej opozarjal na to najglobljo človeško resnico, ki človeka povzdigne nad ostalo naravo.

Vrednost take aktivnosti je v zgodovini naroda ogromna. Nosilci pa so lahko duhovi, ki so sposobni pregledati in oceniti življenje le s stališča, ki vselej meri in združuje narodno zgodovino z usodo človeškega napredka. To sposobnost je Josip Vidmar ničkolikokrat dokazal, za kar smo mu hvaležni.«

je opozoril na ponatis in nemški prevod Slovenskega pisma – Vidmarjevih razprav o narodnem vprašanju, ki sta jih izdali založba Drava v Celovcu in ZTT v Trstu.

K splošnemu počutju – voditelj proslave dr. Matjaž Kmecl je to občutje opredelil z mislijo, da se Vidmarjev osebni praznik preveša v praznik vseslovenske kulturne zavesti – je obilo prispeval sam slavljenec, ko se je zahvalil za pozornost, ki mu jo je ob jubileju izkazala družba. V pripoved, kako je vse življenje pojmoval svoje delo in svojo poetiko, je Vidmar vpletel s sebi lastno duhovitostjo vrsto izvirnih misli ter reminiscenc na Cankarja, Župančiča, Krležo in druge slavne sodobnike. Iz njegovih besed sta dihal od-

govornost in skromnost modreca.

Preostane nam, da zaželimo tovarišu Vidmarju še veliko zdravih in plodnih let tudi v imenu časnika TV-15 Naš tovariš. Prepričani smo, da se temu voščilu iskreno pridružujejo tudi naši naročniki – povečini borci NOB. Saj borci ne bodo nikoli pozabili, da je bila v njegovem domu pod ljubljanskim Rožnikom spočeta Osvobodilna fronta slovenskega naroda. In pomnili bodo, da je bil on, Josip Vidmar, eden izmed najodločnejših in najvztrajnejših bojevnikov za proces, v katerem je naš osvobodilni boj pridobil in izpričal voljo, da hoče biti kulturni boj.

Zvone Kržišnik

Premieri na ljubljanskih odrih

V Drami SNG

Dantonov primer

Doživetje prve letošnje uprizoritve na odru ljubljanske Drame popelje gledalca v zgodovino, v neizprosni obračun med vodilnimi osebnostmi francoske revolucije – Robespierrom in Dantom: gre za odrsko postavitev Dantonovega primera poljske avtorice Stanisławy Przybyśkowske, napisanega pred nekaj manj kot šestdesetimi leti – v režiji (in adaptaciji) Janeza Pipana.

Avtoričino ime ne blesti zapisano z velikimi črkami v literarni in gledališki zgodovini. Vsaj za življenja ji ni bilo dano, da bi bila ugledala kakršnokoli objavo ali uprizoritev svojih del, v ka-

seveda ne gre za »lekcijo o zgodovinski preteklosti.« Zanima nas morala človeških zgodb in usod francoskih revolucionarjev. Naš pogled ni uprt v zgodovino kot tako, pač pa v nauk, ki ga je iz nje mogoče povzeti tudi za današnji dan – za vse čase in za vsa človeška pota.

V živem jedru konflikta med Robespierrom in Dantom je problematika razkroja in izničenja tistega najsvetejšega in najbolj dragocenega, kar si revolucionarji zastavijo kot veliki cilj, ko se lotijo temeljnega spreminjanja družbenih razmerij. Čisto jekleno voljo kmalu in prekmalu načne

ska gibanja v zgodovini – v svoje želo pogoltnila svoje vodilne protagoniste in se v končni konsekvenci sprevrgla v svoje tragično nasprotje.

Na odru ljubljanske Drame poteka v Dantonovem primeru sodni proces, ki se konča z Robespierrovo odločitvijo, da v imenu izčiščenja že dodobra skaljene podobe revolucije likvidira Dantona, pa hkrati z nedvoumno in neizogibno napovedjo, da bo ta obupno-pogoltni ogenj kaj kmalu zajel tudi njega samega in vse revolucionarje.

Pri vsem tem mislimo seveda predvsem nase, na vse tisto aktualno, o čemer nas lahko poučijo Dantonov ali Robespierrov primer in ves moralnoizkustveni nauk, ki izhaja iz zgodovine.

Režiser predstave se je priložnosti za takšno evokacijo povsem jasno zavedel in ji znal – skupaj s svojimi (tokrat skrajno intenzivno naravnanimi) igralci – na vsej

črti slediti. Nastala je polno-krvna, angažirana, intenzivna in vseskozi impresivna uprizoritev, v kateri pokažeta največ Boris Cavazza kot Danton in Ivo Ban kot Robespierre, oba izdelana do najtanjših psihološko-karakternih detajlov in nians, oba izrazita silaka, superiorna v bistrini duha in ravnanju, pa vendar navznoter tragično načeta obupanca, ki se zavedata, da sta po volji zgodovinskega procesa, ki je močnejši od njiju, zašla na rob, od koder ni vrnitve. Vodilna lika v predstavi sta si v bistvu enakovredna, čeprav bi si ob tehtanju nians Banov Robespierre nemara zaslužil kakšno desetinko točke prednosti pred Cavazzovim Dantom.

Med drugimi nastopajočimi kaže omeniti vsaj še dva: Aleša Valiča kot Saint-Justa in Braneta Ivanca kot javnega tožilca (s klavirno funkcijo krvnika) Fouquieja.

Predstava v Drami napoveduje rodno letino.

V Mestnem gledališču ljubljanskem

Proces

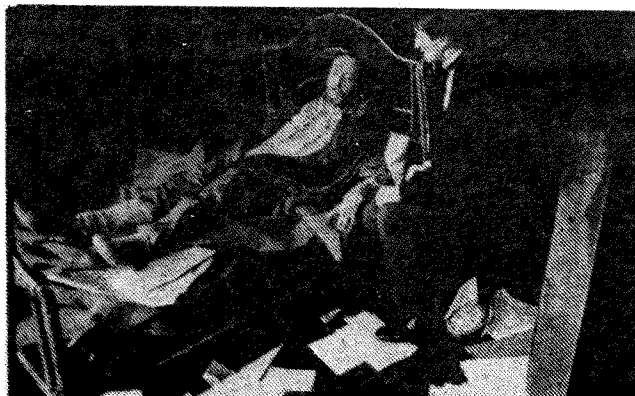
Kafkov proces je zanesljivo eden trših orehov za vsa gledališča, ki se želijo prekusati v izpovedovanju »bivanjske filozofije« in globinskega občutja sveta. Tragični lik Josefa K. je v tej svoji domeni tudi temeljna preizkušnja zrelosti ansambla – neke vrste »velika diplomatska predstava«.

Mestno gledališče ljubljansko skuša v pahljači svojih repertoarnih prizadevanj vsako leto realizirati po eno izmed takih »preizkušenj«.

Kafke se je kot režiser lotil umetniški vodja gledališča Zvone Sedlbauer sam. Utelesenje nosilnega lika obtoženca, ki ne ve, česa ga pravzaprav dolžijo, zaveda se le, da vse globlje in vse bolj nezadržno tone v svoje človeško izničenje, je zaupal Slav-

ku Cerjaku. Spoprijeti se je moral z vlogo, ki je na njegovi dozdajšnji igralski poti zagotovo življenjskega pomena. Vse, kar tiči v ustroju Kafkove globalne metafore o Josefu K. in je v zvezi z njegovo usodo, je mračno grozljivo, morbidno. Tak mora, neizogibno, biti ton predstave v vseh posameznih sestavinah. Gledalčevo doživljanje Josefove groteskne kalvarije mora prežemati mučnost, prek katere se razkriva pogled v grozljive silnice odnosov, ki vladajo človekovi usodi in jo stiskajo v svoje primeže.

Po tolikerkih gledaliških in filmskih uprizoritvah ter tolikokratnem branju Procesu si je, kajpak sila težko ali že kar nemogoče omisliti še kakšno novo, drugačno, do-

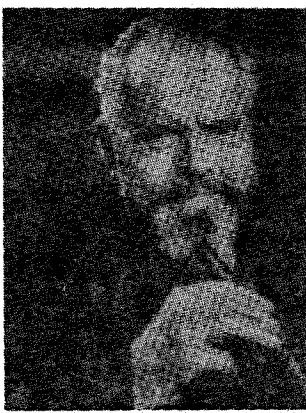

slej nerazkrito interpretativno možnost. Dovolj očitno je, da je tudi tokratna uprizoritev v Ljubljani ni ne iskala ne odkrila. Ne kaže nam sicer posegati k izrazu »akademska predstava«, kar tak Sedlbauerjev Proces vendarle ni, vendar tudi zadostnih razlogov za označevanje režiserjevih avtorskih prizadevanj v tej uprizoritvi ne najdemo.

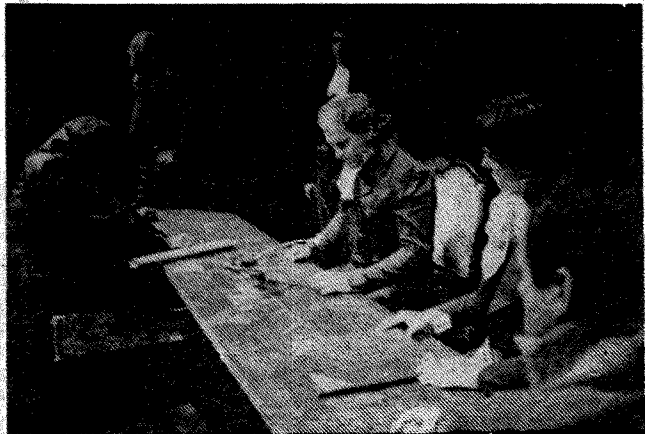
Poskrbljeno je za korekten, kafkovski dojem o človeškem zlu, ki lega na Josefovo dušo in duha, za tisti temno-morbidni ton, a to je, žal, tudi vse, kar gre s te predstave z nami in za nami. Kakega siceršnjega globljega doslej nepoznanega razkritja nam ob tej in takšni razpostavitvi sicer impresivno zastavljenih igralskih figur ni doživeti.

Viktor Konjar

Umrli je Orson Welles

Le malokdo se je v zgodovini filmske umetnosti zapisal s tako mogočnimi in globoko vrezanimi črkami kot igralec in režiser in pisatelj-scenarist Orson Welles. Zapustil nam je v trajno dedščino štirinajst celovečernih filmov in prek šestdeset impresivnih filmskih vlog – z Državljanom Kaneom kot vrhunsko stvaritvijo svojega umetniškega snovanja in svojega filmsko izraznega mojstrstva. Umrli je v sedemdesetem letu vseskozi bogatega in ustvarjalnega življenja.

terih se je – brez izjeme – posvečala razčlenjevanju problematike francoskih revolucionarjev, v prvi vrsti Robespierrovi moralnotrastični usodi. Literarni in gledališki izvedenci so jo odkrili šele veliko let po njeni smrti.

Nam danes ob srečanju s tem njenim zavzetim vrtnjem v duha takratnih osebnosti in v odnose med njimi

rja razlikujočih se interesov, načelnih in praktičnih odklonov, nedoslednosti, dejanj, ki jo skalijo in umažejo, političnega taktiziranja in manipuliranja, kar vse jo skrha, navznoter in navzven, tako da začne drseti (ali drveti) v propad. Natanko to se je zgodilo nosilcem duha in ideje francoske revolucije, ki je – prav tako kot vsa druga prelomna revolucij-

Iz sodnega arhiva

Kaj so povedale priče na sojenju blejskemu županu Francu Paar

Pred štiridesetimi leti so imela ljudska sodišča obilo dela, ker so morali mnogi odgovarjati za svoje delo med vojno. OZNA je zbirala podatke, javni tožilci so vlagali obtožnice, sodni senati so sodili sodelavcem okupatorja, izdajalcem, črnoborzičancem in takim, ki so omadeževali svojo čast in so v najhujših letih trpljenja in boja škodovali osvobodilnemu boju.

Na zatožno klop je moral tudi Franc Paar, jeseniški hotelir, ki je bil od okupacije leta 1941 do konca vojne nemški župan na Bledu. Njegovo ime so omenjali tudi na sodišču med preiskavo proti gestapovcu Druschkeju, zato sem Paarov življenjski opis objavil v knjigi Krik v Dragi. In to v zvezi z govoricami, ki so metale senco na življenje Franca Koritnika, glavne priče proti Druschkeju. V knjigi pojasnujem, koliko je resnice v govoricah o tatvini cerkvenega denarja na Bledu in uboju hotelirjevega sina Otta Paara. V knjigi pa nisem objavil, kaj so izjavile priče na sojenju (in med preiskavo) županu Francu Paar. To pa zato, ker te izjave ne povezujejo Paara z Druschkejem.

Franc Paar je bil rojen leta 1887 v Šmihelu pri Pliberku na Koroškem; ko so Nemci aprila 1941 zasedli Jugoslavijo, je bil star 54 let. Bil je sin trgovca, ki se je konec prejšnjega stoletja preselil s Koroške v Bosno, od tam pa leta 1901 na Jesenice.

Ko je bil Franc Paar star 22 let, je za leto in pol odšel v Ženevo, nato pa v London, da se je naučil angleško. Po vrnitvi je odšel v Bosno, kjer je odprl bife in se poročil z Zagrebčanko. V tem času je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko, a je bil že po treh mesecih spoznan za nesposobnega, in so ga zato poslali domov. Po prvi svetovni vojni je bil nekaj časa na Dunaju, leta 1925 pa se je z ženo vrnil na Jesenice, ker mu je oče zapustil hotel. Podedoval je tudi obrt za izdelavo brezalkoholnih pijač.

Decembra 1940. leta je Franc Paar dobil iz Ljubljane vabilo, naj se v protestantski cerkvi udeleži sestanka novo ustanovljenega Kulturbunda. Na sestanku so udeleženci podpisali pristopne izjave.

Teden dni pred napadom Nemčije in Italije na Jugoslavijo je jugoslovanska policija Paar prepovedala gibanje zunaj hotela na Jesenicah, češ da je takšen varnostni ukrep potreben, ker so ljudje besni na nacistične in nemčurje. Ko se je vojna začela, so konfinacijo opustili.

Za Nemce

Paar se je počutil nesrečnega, in celo ogroženega, ko je slišal, da bodo Gorenjsko zasedli Italijani. Prepričan, da lahko to prepreči, je šel k ravnatelju železarne inž. Klinarju s prošnjo, naj mu da avto in šoferja. Rekel mu je, da se bo odpeljal do nemške meje na Korenskem sedlu in prepričal Nemce, naj zasedbo prehitijo Italijane. Ni znano, zakaj mu inž. Klinar ni dal avtomobila.

Paar se ni pomiril. Najel je avtomehanika Franca Koritnika (tistega, ki je z Wiesenthalom odkril, kje živi

Druschke), da ga je odpeljal proti Kranjski gori. Nekje pri Podkorenu sta srečala avtomobil, v katerem so bili nemški oficirji. Paar jim je pojasnil, kdo je in jih prosil »v imenu ljudstva«, naj oni, in ne Italijani zasedejo Gorenjsko. Eden od oficirjev mu je na kratko odgovoril, da je to italijansko vojaško operacijsko področje. Tak je dogovor z Italijani in oni ga ne morejo in ne smejo samovoljno spremeniti.

Po kapitulaciji in nemški zasedbi je Paar prepustil hotel na Jesenicah sinu Ottu, sam pa se je z drugo ženo Erno Wastian in sinom Othmarjem, ki je zdaj zdravnik, kirurg v Münchnu, preselil na Bled. Čeprav je tedaj kupil hotel Evropa poleg železniške postaje Bled, je stanoval v bližini hotela Jezero, ki so ga preimenovali v hotel Park; zapisal ga je na ženino ime. V kletnih prostorih hotela Evropa je uredil obrat za izdelavo popra.

Po odhodu šefa civilne uprave za Gorenjsko na Bledu Franca Kutschera (Kučere) na novo dolžnost je decembra 1941 upravljanje prevzel gauleiter dr. Reiner s sedežem v Celovcu. Paar in dr. Rainer sta se poznala že od otroških let. Ob prvem uradnem obisku na Bledu je dr. Rainer rekel županu Paar, da mu je Bled zelo pri srcu. Že pred vojno je bil v potreboval, naj se obrne naravnost nanj.

»Bil sem večkrat pri gauleiterju dr. Rainerju v Celovcu,« je v preiskavi po vojni izjavil Paar. »Dr. Rainer in generalajtnant policije SS Erwin Rösener nista bila v dobrih odnosih, kakor bi lahko sklepali po mnogih fotografijah. Njuni odnosi so bili hladni, zato so bili taki tudi med menoj in Rösenerjem. Njegov štab je menil, da sem preveč pod Rainerjevim vplivom.

Prvič sem z Rösenerjem prišel navzkriž, ko sem se zaradi nacističnih komisij za podpis in oceno prebivalstva o rodu pritožil gauleiterju v Celovec. Sporčil sem, da komisije ugotavljajo arijsko pokolenje, obenem pa dajejo mladeničem formalne pristopne izjave.

Skrb za Bled

Prizadeval sem si, da bi bil Bled center turizma; zato sem od državne komisije za občino odkupil več zaplenjenih vil in zaplenjena zemljišča. Rösener, ki je bil v Grand hotelu, je hotel, da bi bile v vseh prostorih na Bledu, tudi v hotelih, bolniške sobe za ranjene in bolne esesovce. Bled naj bi bil torej nekakšno okrevališče za esesovce. Ker je dr. Rainer potegnil z menoj, je bil Rösener še bolj jezen name.

Leta 1943 so partizani na Bledu ustrelili nemškega kinooperaterja. Komandant varnostne policije in varnostne službe je že določil talce za ustrelitev. Pripeljali naj bi jih iz Begunj. Telefonski sem Rainerju v Celovec in veliko drugim znanim funkcionarjem, da je Bled turistično mesto, ki bo s streljanjem talcev izgubilo ugled in privlačnost. Uspel sem in zaradi omenjenega atentata niso nikogar ustrelili.

Franc Paar, župan Bleda 1941–1945

Nekega dne je na Bled prišel višji esesovski oficir Otto Skorzeny (1908–1975), ki je po nalogu glavne uprave za državno varnost v Berlinu opravil več posebnih nalog (leta 1943 je osvobodil Benito Mussolinija). Leta 1944 je ugrabil sina madžarskega regenta Miklosa Horthyja in s tem Horthyja prisilil, da je pretrgal tajna pogajanja z ZSSR. Po atentatu na Hitlerja je s svojimi komandosi pripomogel, da se je Hitlerjeva garnitura obdržala v Berlinu. Med ofenzivo v Ardenih je preoblekel nekaj Nemcev v zavezniške uniforme, da bi zasejal zmledo v ameriških vrstah. Hvalil se je, da se je desant na Drvar ponesrečil, ker ga ni vodil on. Leta 1946 se je zagovarjal pred sodiščem v Nürnbergu, ki ga je oprostil. Potem je do smrti živel v Španiji.

Skorzeny mi je izrazil željo, da bi si na Bledu kupil parcelo, na kateri si po vojni zgradil vilo. Rekel mi je, da bo, če želim, poslal na Bled iz Berlina znanega arhitekta, ki bo izdelal načrt za turistični razvoj Bleda.

Takrat je bil na Bledu banket vseh višjih funkcionarjev in s Skorzenyjem sva se ga tako napila, da so naju morali nesti v posteljo.

Na jesen leta 1944 sem se v Zasipu sestal s tremi terenci, med katerimi je bil okrožni sekretar Ivan Gašperin-Mitja. Pogovorili smo se o sodelovanju. Jaz naj bi se bolj zavzemal za zaprte aktiviste OF, da jih ne bi več obsojali na smrt. Pri tem sem tudi večkrat uspel.

Kdor se še spomni, s kakšnim prezirom smo v prvih mesecih in letih po vojni gledali na sodelavce okupatorja, potem se bo začudil, ko povem, da Paara na sodišču ni obremenjevala niti ena priča. Le karakteristika tedanje občine Bled (KLO) je bila zanj negativna, sicer pa splošna in brez konkretnih obtožb.

Poiskali so priče

Podatke o starosti in poklicu prič navajam iz sodnega arhiva. Več teh prič je že umrlo.

Priča Janez Mežan z Bleda, kmet, star 48 let, je izpovedal: »19. januarja 1942. leta so Nemci požgali tudi planino na Lipanci na Pokljuki, last srenje. Grozila je nevarnost, da mi bodo požgali domačijo na Bledu, ker imam na Lipanci pašnike. Župan Paar mi je omogočil, da sem dva dni po bitki na Lipanci šel gledat, kakšna škoda je povzročena na plansarskih objektih, ker tam poleti pasem živino.

Maja 1942. leta sem nepremišljeno bleknil, da je bolje, če mi partizani s planine odpeljejo vseh dvanajst govedi kot pa Nemci sam eno. Zaradi te izjave sem se moral zagovarjati. V nevarnosti je bila vsa moja družina, a me je Paar izvlekel, da še sam ne vem kako. Prosil sem ga za pomoč in ga prepričal, da nisem tako mislil, kot sem izjavil.

Istega leta sem imel na planini na Pokljuki sedem krav. Ker smo obvezno morali oddajati mleko, bi ga moral nositi do zbiralnice na planini. Toda mleko so zahtevali tudi partizani. Paar mi je na prošnjo dal dovoljenje, da zaradi oddaljenosti od zbiralnice lahko sam prodajam mleko na Lipanci, toda tisto mleko so vsak dan dobivali partizani.

Leta 1943 in 1944 je bilo na Bledu in v okolici zaplenjeno trideset krav, ker njihovi lastniki niso redno oddajali mleka. Paar je uredil, da so te krave ostale na Bledu in so jih lastniki lahko odkupili ali pa vzeli v rejo.

Priča Franc Soklič, posestnik s Sela pri Bledu, star 41 let: »Obtoženca poznam že dvajset let. Jaz sem bil od leta 1941 povezan z NOG. Leta 1944 me je sekretar Ivan Gašperin-Mitja iz Smokučja zaprosil, naj uredim stanek s Paarom. Vprašal me je, če si to upam; če si sploh upam vprašati Paara, ali privoli na sestanek s partizanskim funkcionarjem. Odgovoril sem mu, da Paara poznam in da se name in nanj lahko zanes.

Sestanek je bil zvečer v Zasipu. Navzoči so bili trije partizani, vendar sta se pogovarjala le sekretar Mitja in

Paar. Paar je navidezno odpustil iz službe hčerko znane aktivista Ogrisa, ki je bila zaposlena na občini. Tako gestapovci niso takoj opazili njenega odhoda k partizanom.

Proti koncu vojne je prišel Paar k meni in me vprašal, če ga bom lahko še pred umikom nemške vojske z Bleda skril. Nameraval sem ga odpeljati k partizanom v Radovno, a za to potem ni bilo potrebe. Partizane je pričakal na Bledu.

Priča Viktor Pogačar, po domače Parkov z Bleda, tehnik, star 35 let, je o Paarju kot županu med vojno govoril v dobro in ničesar, kar bi ga obremenjevalo.

Priča Anton Vovk, kmet z Bleda, star 52 let, je izjavil: »Paara sem spoznal avgusta 1941. leta, ko sem imel na občini opravke. Paar si je prizadeval ublažiti trdote okupacijskih ukrepov in omiliti kazni in sploh, da sodišče izreče čim manj kazni.

Na pogrebih za padlimi vojaki ali ubitimi sodelavci okupatorja je nosil nacistično uniformo, ki pa jo je verjetno moral, ker je bil pač župan.

Ko smo zvedeli, da bodo iz vasi Bodešče, Koritno in Ribno izselili več družin, sem bil kot član občinskega sosveta v komisiji, ki je tik pred policijo odšla v te vasi, da smo premičnine izročili v galvnem sosedom. Tako smo s tem preprečili policiji ropanje. To je bilo takrat, ko so izgnali okoli petdeset oseb v izgnanstvo.

Mira Klemenčič, rojena v Trzihu, stanujoča v Kamniku, stara 39 let, je povedala: »Paara poznam od mladosti. Moj pokojni mož je delal v pisarni Putnika na Jesenicah, Nemci pa so ga kot talca s Kamničani ustrelili januarja 1944. leta v Šentvidu pri Ljubljani. Paarova intervencija za moža ni uspela, mene pa je rešil iz begunjskega zapora. Celotno sam je prišel z avtomobilom po mene.

Janez Pangerc, kmet s Sela pri Bledu, je povedal, da je Paar preprečil požig Ribna. Poskrbel je, da je premoženje izgnancev prišlo v prave roke.

Občinski šofer Janez Vovk je povedal, da je nekoč Paara peljal na pogreb v Zasip, enkrat ali dvakrat pa je smil, da je šel na zvezo s partizani. Takrat je bil Paar v civilni obleki in je moral ustaviti pred Zasipom (2 km od Bleda) in ga počakati v avtu, tako da ni videl, s kom je govoril.

Sodišče je poklicalo kot pričo tudi nekdanjega sekretarja jeseniškega okrožja Ivana Gašperina-Mitja, tedaj

starega 33 let (že umrl), ki je izjavil:

»Oktobra 1944. leta mi je trafikant Franc Soklič rekel, da Paar želi govoriti z menoj (ta del izjave se razlikuje od Sokličeve). Sestali smo se v kmečki hiši v Zasipu. Pripovedoval mi je, koliko je pomagal našim ljudem in koliko jih je spravil iz zapora.

Že na začetku pogovora se je prijel za znak kljukastega križa in dejal: Mislim, da vas ta znak ne bo oviral pri pogovoru.

Paaru sem rekel, naj še naprej pomaga našim ljudem, da jih ne bi mučili v zaporih, da jih ne bi streljali in pošiljali v taborišča. Ker ima dobre zveze z gestapom, naj nam pomaga tudi z orožjem. Pri pogovoru sta bila še partizana, terenca Janez Žvan-Dravski (brat narodnega heroja Andreja Žvana-Borisa, ki je marca 1945 padel na Poreznu) in Jože Trseglav iz Zasipa kot domačin.

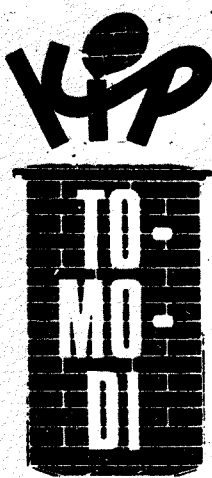
Paaru sem povedal, da bo mo po vojni dali na tehtnico vsa njegova dobra in slaba dela. Med pogovorom sem dobil vtis, da govorim z obupancem, ki je nekoč verjel v nemško zmago, zdaj pa nič več. Z njim sem bil samo takrat na zvezi.

Sodišče je Paara zaradi sodelovanja z okupatorjem obsodilo na sedem let zapora. Kot zapornik je hodil delat v mariborski hotel, v katerem se je izkazal s svojimi kuharskimi spretnostmi. Leta 1951 so ga izpustili in se je nastanil v Piranu, kamor sta iz Avstrije prišla njegova žena Erna s sinom Othmarjem. V novem okolju je začel pridelovati začimbe, ker je bil na tem področju strokovnjak. V Seči pri Portorožu je razvil družbeni obrat Začimba, iz tega pa se je razvila današnja Droga. Pred upokojitvijo je delal v nabavnem oddelku Delamariša. Umrl je leta 1970.

Primer Paar ne bi zaslužil toliko pozornosti, če se ne bi pri nas v domovini, še več pa v tujini ob 40-letnici osvoboditve in konca druge svetovne vojne razvila silovita gonja proti ravnanju s sodelavci okupatorja pri nas. Kot vidimo, je sodišče prisluhnilo številnim pričam, prebralo veliko dokumentov (ki pa jih nisem navedel zaradi prostora) in šele potem izreklo sodbo.

Objavljeno sliko Franca Paara mi je iz Münchna poslal njegov sin Othmar. Iskal sem jo tudi v okolju ob morju, kjer je živel, a boljše nisem mogel dobiti. Če jo kdo ima, naj mi jo pošlje na uredništvo TV-15 – Naš tovariš.

Jože Vidic

Topleje in ceneje

topli montažni dimnik
z glijljivo kisloodporno
ognjestalno šamotno cevjo

MONTAŽNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE

Ljubljana, Opekarska 13

TELEFON: CENTRALA: 212-011 ŠEF KOMERCIALE: 218-347 TELEGRAM: KIP
Ljubljana – Tekoči račun 50101-601-23238; TELEX: 31420 YU-KIP

Premišljanje o »spornem in nedokazanem«

Dan, ki je vznemiril mogočne in nepremagljive

Pred nedavnim se je v Nedeljskem dnevniku »razplamenela« polemika, ki je dobila odmev tudi v Delu, v pismih bralcev: njena protagonista sta bila predvsem Lojze Maslo in Vidko Hlaj. V odgovoru na reportažo o Lojzetu Maslu v Nedeljskem dnevniku, v rubriki Mnenja in stališča drugih, in to na predzadnji odstavek, kjer pravi avtor, da so »sporne in nedokazane trditve o akciji, ki je bila izvršena na nemške letalce pri Kilovčah, ko se je iztiril vlak, čeprav je sabotaža imela velik propagandni uspeh. Okupatorski dokumenti ne omenjajo letalcev.

Polemika v celoti ni predmet našega zanimanja, naša pozornost je usmerjena predvsem na odgovor Vidka Hlaja v Nedeljskem dnevniku (21. julij), v rubriki Mnenja in stališča drugih, in to na predzadnji odstavek, kjer pravi avtor, da so »sporne in nedokazane trditve o akciji, ki je bila izvršena na nemške letalce pri Kilovčah, ko se je iztiril vlak, čeprav je sabotaža imela velik propagandni uspeh. Okupatorski dokumenti ne omenjajo letalcev.

Pričevanje akterjev sicer prispeva k popestritvi osvetljevanja zgodovinskih dogodkov v zvezi z okupatorskimi silami (padlimi, ranjenimi in prizadejano škodo). Sicer se kaj hitro zaide v enostransko prikazovanje dogodkov in akterjev v njih, kar predvsem krni ugled NOB...

Gre za napad na sovražnikovo železniško kompozicijo 28. oktobra 1941 na progi Pivka – Ilirska Bistrica, pri kraju Kilovče, ki sta jo izvedla Ervin Dolgan-Janez in Karlo Maslo-Drago in ki velja za eno prvih, če že ne prvo akcijo na Primorskem. Kot redke podobne akcije v tistem času je imela tudi ta ogromen propagandni odmev – Italijani, Nemci pa tudi naši ljudje so spoznali, da se nekaj vendarle dogaja, da se slovenski živeli ni in ne bo kar tako preprosto sprijaznil s sicer precej neugodnimi dejstvi. To je bilo najpomembnejše. Vse drugo, padli, ranjeni, gmotna škoda, fantovska domoljubna prenapetost ipd., za zgodovino niti ni

tako pomembno, kolikor pa je, bo to slej ko prej postal predmet raziskovalcev. Kdo je vlak iztiril in kdaj ter kje, je tudi znano, skrivnosti ni. O vsem tem vedo povedati ljudje, ki so živeli v neposredni bližini proge pa tudi daleč naokoli.

Kaj naj bi torej pomenil stavek Vidka Hlaja o »spornih in nedokazanih trditvah,« kaj besede, da »okupatorski dokumenti ne omenjajo letalcev.« Je toliko važno, kdo je bil v vlaku in manj, kakšen odmev je imela akcija za primorske ljudi pa tudi za Nemce in Italijane? Navsezadnje bi bilo prav, da bi Hlaj skušal te »sporne in nedokazane trditve« omajati, jih osvetliti in stvari postaviti na pravo mesto. Nič takšnega ne naredi.

Karlo Maslo-Drago je o akciji večkrat pripovedoval, napisal precej besedi. V enem svojih zapisov pravi:

»Z Janezom sva se dogovorila, da bova na železniški progi naredila sabotažno akcijo. Nekega popoldneva, proti večeru, sva se odpravila proti progi. S seboj sem vzel nekoliko večji »francoz«, odvijal in železno palico, s katero sem se namenil trgati povezave med tirnicami. Proga je bila takrat že elektrificirana, pa so bili vijaki nekoliko trdnje pritjeni. Pri odvijanju tirnic sem imel precej težav – vijaki so bili zarjaveli. Tudi odvijal ni bil primeren za takšne vrste posla. Na progi sem bil sam, Janez je stražil z manjšo pištolo.

Ni bilo na pretek časa, da bi posel opravila temeljito. Ko je vlak prišel, so se prva kolesa iztirila (lokomotive) in šla po pragojih, preostala pa križem po tirnicah. Se nikoli nisem videl, da lahko hladno železo tako gori. Jasno, po moji oceni je vlak pridrvel s hitrostjo od 60–70 km/h.

Ko sva z Janezom odšla v akcijo, nisva vedela, na kaj bova naletela, niti kdo se bo vozil v vlaku, ki nama bo pripeljal naproti. Tudi po akciji, ko sva se umaknila, nisva vedela, kdo se je v kompoziciji peljal oziroma kaj je prevažala. Kmalu po akciji so se razširili glasovi, da so bili v vagonih, ki so zdrveli eden na drugega, nemški oficirji in letalci, ki so se peljali na oddih vzhodne fronte, naši ljudje pa prav gotovo niso bili, o tem sva bila z Janezom prepričana.

Italijani o akciji niso veliko govorili, gotovo si je ne bi mogli šteti v čast. Da pa je zanje imela precejšen pomen, govori že dejstvo, da so pozaprl precej ljudi iz bližnje in daljne okolice.

Pozneje smo skupaj s Tonetom Ferjančičem hoteli akcijo ponoviti, vendar nam zaradi velike zastraženosti to ni uspelo, uspelo pa nam je, da so Italijani izpustili zaprte ljudi.

Uspelo nam je tudi, da je bil promet na tej progi zaustavljen za 24 ur.

Pomembnost dogodka je seveda predvsem v tem, da je bila akcija prva na Primorskem in da je sovražnika prisilila, da je začel misliti na drugačen način. To je temeljno spoznanje.

Karlo Maslo-Drago meni, da skušajo nekateri pomen tega dogodka zmanjšati, zbrisati najpomembnejše. Je to res? Da je šlo za akcijo na lastno pest? Dolgan je prišel na Primorsko kot organizator odprave, poslal ga je Tone Tomšič!

Akcijo v Kilovčah omenjajo skoraj vse publikacije in številni strokovni sestavki, ki se na kakršenkoli način dotikajo narodnoosvobodilnega boja na Primorskem v njegovih prvih dneh, ki so bili seveda usodnega pomena za razvoj gibanja.

Dr. Metod Mikuš piše v svojem obsežnem delu Pregled zgodovine NOB, da se je »četica, ki se je polagoma začela imenovati Pivška četa... za nekaj časa ustavila nad Staro Sušico, od tod pa je odšla čez Vremščico na Vrhe in do Branice, kjer si je uredila taborišče in je 28. oktobra šla tudi v prvo pomembnejšo akcijo, ko je iztirila nemški vojaški vlak«. (Podatki: Zbornik, VI/1, dok. 5, op. 2).

Karlo Maslo-Drago je bil v času akcije na dopustu iz italijanske vojske. (Op. pisca pričujočega sestavka)

V obširni monografiji Maksa Zadnika o Istrskem odredu lahko na 21. strani preberemo tale stavek:

»Tako sta Ervin Dolgan in Karlo Maslo že 28. oktobra 1941 (za obletnico fašističnega pohoda na Rim in prevzema oblasti) iztirila nemški vojaški vlak na progi Št. Peter-Reka blizu postaje Kilovče«. (Vir: Janez Kramar, Slov. Jadran, št. 6, 3. II. 1961 in 10. 11. 1961. Ervin Dolgan. Karlo Maslo)

Radoslav Isaković-Rade piše v monografiji Kosovelove brigade na 15. strani tole:

»Njegovi člani (Pivške čete, op. pisca) so 28. oktobra 1941 na železniški progi Št. Peter (Pivka)-Reka, pri vasi Kilovče izvedli prvo večjo in uspešno (podčrtal pisec) akcijo. Zaradi odvitih tirnic na progi se je iztiril vlak, poln nemških pilotov.«

Vabila

Ob 170-letnici Keramične industrije Liboje, v spomin na konferenco SKOJ, ki je bila leta 1940 pod Kotečnikom, ob letošnjih jubilejih vabimo na tradicionalni Pohod ob spomenikih NOB.

Pohodniki se bomo zbrali v soboto, 19. 10. 1985, ob 7. uri (avtobus ob 6.40 iz Žalca) pred Minervo – Zabukovica. Pohod bo v Zagreb in na vrh Kotečnika. Tu bo proslava ob letošnjih jubilejih. Od tod bo pohodna kolona krenila v Liboje, od Osnovne šole Bratov Hrvatin Liboje. Hoje bo za štiri ure. Hrana iz nahrbtnika. Pohodniki bodo prejeli spominske značke.

Planinsko društvo Zabukovica

Skupščino naše skupnosti v soboto, 26. oktobra 1985, ob 11. uri v Osnovni šoli v Mirni. Obravnavali bomo naše dosedanje delo, predložili nove delovne načrte in izvolili nov odbor. Naše srečanje bomo popestrili s krajšim kulturnim programom in ga družabno končali. Zaradi pomembnosti srečanja prosimo za čim boljše udeležbo. Prometne zveze z Mirno so ugodne.

Odbor skupnosti borcev
ZDO in 9. SNOUB – Kočevske

Krajevna organizacija ZB NOV Kamno-Selce vabi vse preživele borce, aktiviste, svoje padlih v NOV iz vasi Kamno-Selce in vse občane na slovesno odkritje spomenika padlim v NOV. Odkritje bo v nedeljo, 20. oktobra 1985, ob 11. uri. na Kamnem.

KO ZB NOV Kamno-Selce

Obvestila

Na podlagi Pravilnika o nalogah, organiziranosti in poslovanju domicilne enote 3. SNOUB Ivana Gradnika in po sklepu odbora območne skupnosti sklicujemo redni zbor skupnosti borcev za območje Ajdovščina – Nova Gorica v soboto, 26. oktobra, z začetkom ob 10. uri v sejni sobi na Kidričevi 9 v Novi Gorici.

Na zboru se bomo pogovorili o dosedanjem delu, o naših nalogah in izvolili nov odbor območne skupnosti.

Tistim gradnikovcem iz občin Ajdovščina in Nova Gorica, ki spominskega znaka (medalje) še niso dobili, bomo to izročili na tem zboru. Za pokojnika lahko dvignejo njegovi ožji svojci.

Odbor

Ob 42. obletnici ustanovitve 31. divizije NOV in POJ, ki je delovala v sestavi 9. korpusa, organizira odbor skupnosti borcev zbor, na katerem bomo govorili o delu odbora in skupnosti borcev in izvolili nov odbor. Po zboru bo tovariško srečanje. Skupnosti borcev 31. divizije so podelile domicil vse gorenjske občine, sedež pa ima skupnost pri občinskem odboru ZB Kranj.

Zbor bo v soboto, 19. oktobra, 15. uri v Domu JLA v Ljubljani Trg OF 13.

Odbor skupnosti borcev
31. divizije

Maslovo in Dolganovo dejanje pa omeja poleg Mikuževe knjige doslej najpomembnejše pa tudi najbolj pregledno delo o zgodovini naše NOB, plod številnih piscev in strokovnih delavcev s področja tega obdobja naše polpretekle zgodovine Narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem 1941–1945.

»Dva borca Prve primorske čete sta 28. oktobra pri železniški postaji Kilovča... iztirila vlak, v katerem so se peljali na dopust nemški oficirji in piloti.« (Vir: Komunistike poveljstva slovenskih partizanskih čet, Zbornik VI/1, dok. št. 63)

V Zborniku Ljudje in kraji ob Pivki, izšel je v maju 1975, spregovori o dogodku tudi Maks Smrdel (str. 257):

»Prihod prvih 7 partizanov, ki jih je vodil Dolgan, je sprožil tudi vojaško stran upora, čeprav so aktivisti po malem že prej nagajali Italijanom z manjšimi diverzijami. Dne 28. oktobra 1941 pa sta Karlo Maslo in Ervin Dolgan iztirila vlak pri Narinu. V njem so se vozili nemški letalci z vzhodne fronte na počitek v Opatijo. Akcija je imela izreden odmev.«

Tako torej pišejo o kilovških pripetljajih Karlo Maslo in tisti, ki jim ni vseeno, kakšna so zgodovinska dejstva, ki se žele priklopiti do kar najbolj avtentičnih resnic, podkrepljenih z arhivskimi dokumenti. Karlo Maslo ne trdi, da ve, koliko jih je pri akciji izgubilo življenje in če je sploh kdo, niti še danes ne ve, kakšna je bila škoda. Ve le, da je imela akcija velik odmev in da je promet na progi stal štiriindvajset ur. Tudi ne misli, da je vse skupaj njegova zasluga, saj je bil z njim tudi Dolgan.

Po vsem zapisanem bi bilo dobro izvedeti, kaj meni Vidko Hlaj z besedami »sporne in nedokazane so trditve o akciji... Bržkone gre za to, da bi bilo treba dokazati, ali so nemški letalci res bili to, ali kaj drugega? Ali pa je še kaj, kar nam nekateri ljubosumno varujejo in tako dovolijo, da se »sicer kaj hitro zaide v enostransko prikazovanje dogodkov in akterjev v njih...«

MILENKO STRAŠEK

Okrožni odbor aktivistov OF za bivše srednjeslovensko okrožje vabi vse preživele aktiviste okrajnih in okrožnih organov na srečanje v soboto, 19. oktobra, ob 10. uri v Novi Gorici, Kidričeva ul., št. 35 (Sola 9. korpusa NOVJ).

Okrožni odbor aktivistov OF za bivše srednjeslovensko okrožje

Po programu dela odbora skupnosti nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji in v počastitev 40-letnice osvoboditve ter vrnitve v domovino bo v nedeljo, 20. oktobra 1985, ob 11. uri v Postojni (stara jamska restavracija) srečanje nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji.

Ob 8. do 10.30 se bodo zbirali nekdanji politični pregnanci v Postojni. Ob 11. uri bo začetek bratovanja. Slavnostni govornik bo Julij Beltram-Janko, član RO ZZB NOV Slovenije in član sveta federacije.

Vabimo vas, da se srečanja nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji zanesljivo udeležite. S seboj lahko pripelžete tudi svoje. Hkrati vas vabimo, da si v prostorih jamske restavracije ogledate spominsko razstavo. Po poteh sardincev. Gradivo za razstavo je zbral in pripravil Albert Klun. Razstavo je tehnično pripravil Muzej ljudske revolucije Slovenije iz Ljubljane. Zaradi pomanjkanja naslovov ali zaradi spremembe bivališča kateri od nekdanjih političnih pregnancev morabit ne bo sprejel vabila, zato vas prosimo, da na srečanje opozorite vse nekdanje politične pregnance na Sardiniji, ki jih poznate. Vnaprej se vam zahvaljujemo.

Odbor skupnosti nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji Postojna

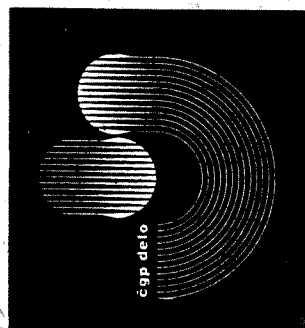
Na podlagi Pravilnika o nalogah, organiziranosti in poslovanju skupnosti borcev 1. tankovske brigade NOVJ sklicujemo zbor skupnosti borcev Prve tankovske brigade v soboto, 26. oktobra 1985, ob 11. uri. Zbor bo v prostorih Osnovne šole 1. tankovske brigade v Dekanih.

Vabimo vse nekdanje borce 1. tankovske brigade, da se zanesljivo udeležijo zbora skupnosti borcev svoje brigade. Na zbor so posebno vabljeni predstavniki družbenopolitičnih organizacij in SO Sežane in Vrhnike (domicilne občine), Kopra, osrednjega odbora prekomorcev borcev NOVJ in JLA.

Spominske medalje in listine 1. tankovske brigade NOVJ bomo podelili po zboru v prostorih omenjene šole. Po zboru bo tudi skupno kosilo in tovariško srečanje v jedilnici Osnovne šole 1. tankovske brigade NOVJ v Dekanih.

Domicilni odbor skupnosti borcev
1. tankovske brigade

Zbor delegatov skupnosti borcev 3. prekomorske udarne brigade bo v sredo, 23. oktobra 1985, ob 10. uri v domu JLA v Ilirski Bistrici. Na zboru bo podano poročilo odbora o opravljenem delu, program dela za prihodnje obdobje, volitve (predsednika in sekretarja) in ožjega odbora ter delegatov in razno.

ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje
Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35

p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klisejev
- roto-ofset časopisni in revialni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

Posvet mentorjev zgodovinskih krožkov

Letošnja raziskovalna naloga mladih zgodovinarjev nosi naslov Proučevanje življenja živečih rodov. Naloga naj bi odsevala tri generacije: stare starše, starše in njihove otroke, življenja in mišljenja teh treh generacij. Razpis sta spet pripravila svet Zveze pionirjev pri ZPM Slovenije in revija Pionir. V pripravah pa so sodelovali etnologi in zgodovinarji, sooblikovali so pomagali še mentorji in člani zgodovinskih krožkov, zbrani na majskem srečanju mladih zgodovinarjev v Murski Soboti.

Člani krožkov bodo letos raziskovali izbrana poglavja iz življenja svojih babic in dedkov, očetov in mater ter svojih sovrstnikov. Spraševali jih bodo, katere stvari so bile v različnih časih ljudem ljube, katerih niso marali, kakšne navade so imeli, za katere cilje so se bojevali, kako so živeli in zakaj se je vse to s časom spreminjalo. Odločili se bodo za raziskavo enega od področij, ki so jih pripravili člani komisije: za tovarno, kmetijo, novosti v domovih, za šolo ali za pridelitve oziroma zabave. V tovarni bodo poiskali portrete delavcev, delovne skupnosti ene tovarne, enega obrata, lahko tudi več tovarn in obratov. Na

kmetiji se bodo srečali s portreti kmetov, kmečkih družin in vaških skupnosti. V tretjem raziskovalnem področju bodo pionirje zanimali vzorci nekaj družin, lahko pa bodo izvedli tudi anketo v zaokroženem okolišju, na primer, kako je bila sprejeta ta ali ona novost (elektrifikacija, vodovod, gospodinjstvi stroji itd.). Celo vrsto vprašanj ponuja raziskovalno področje šole: učence, učitelje, razredne skupnosti in šolske skupnosti, njihovi medsebojni odnosi, samoupravljanje, šaljivi dogodki in podobno. V petem raziskovalnem področju pa bodo člani zgodovinskih krožkov spraševali o praznikih, veseljah, fantovskih in dekljskih druščinah, hišnih zabayah, skratka o vsem, kar sodi v praznično leto.

Da bi mentorje zgodovinskih krožkov in učitelje zgodovine vspodbudili k raziskovalnemu delu, je svet Zveze pionirjev Slovenije, komisija za delo zgodovinskih krožkov, organiziral 15. oktobra enodnevni posvet v Ljubljani, katerega namen je bil posredovati strokovne metodološke usmeritve za pripravo raziskovalnih nalog.

Živa Drole

Artičani so dobili asfaltno prevleko

Že nekaj časa je prebivalce Artič jezila slaba cesta skozi vas. Takšna je bila zaradi številnih tovornjakov in težjih vozil, ki vozijo po bližnji do rudnika v Globokem pa še kam drugam. Lahko rečem, da so jo domačini najmanj uničili. Svoje pa je opravila tudi zima.

Vsi smo se razveselili strojev in cestarjev, ki so se začeli zbirati v Spodnji Pohanči. Z delom so počasi nada-

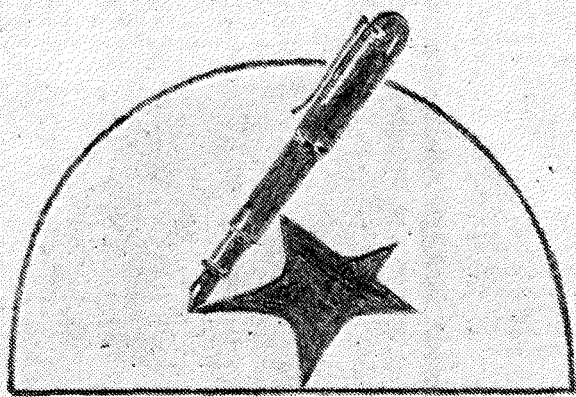
ljevali proti Dečnim selom. Tako je naš asfalt končno dobil plast, ki ga bo varovala pred novo zimo in obremenitvami. Veseli smo te pridobitve, čeprav je lahko marsikdo zmaževal z glavo, ko je opazoval delavce pri njihovem delu.

ALENKA CIZEL, 1. c
srednja šola-družboslovna
smer
Brežice

Srečanje pionirjev dopisnikov v Slovenskih Konicah

Vaše želje, ocene, načrti...

Leto je naokrog in spet je na vrsti jesensko srečanje pionirjev dopisnikov. Začelo se je danes, 17. oktobra, v Slovenskih Konicah, kamor se je iz vseh koncev Slovenije zgrnilo približno 150 pionirjev, ki pridno dopisujejo v to ali ono uredništvo. Vsako ima svoje goste. Tudi mi smo povabili pet naših dopisnikov: iz

Takšen je novi znak za pionirja dopisnika

Stranic, Artič, s Cola, z Raven na Koroškem in z Jesenic. Odločili smo se, naj krožki sami izberejo svoje predstavnike, tiste, ki so letos največ napisali in tudi najlepše, da jih bodo zastopali na srečanju. Naročili smo jim tudi, naj s seboj prinesejo želje svojih vrstnikov, ocene in načrte, kaj bi morda v prihodnje še lahko storili z našo mladinsko stranjo v TV-15, da bo še bolj privlačna, tako mlademu rodu kakor tudi borem, ki jih še kako zanima, v čigave roke izročajo zapuščino narodnoosvobodilnega boja.

V četrtek, petek in soboto bomo torej skupaj. Kaj vse se bo v tem času dogajalo, bomo sporočili v prihodnji številki TV-15. Naj namignemo samo na zanimiv del, ki se ponuja; to je Pionirska delavnica Igrajmo se časopis. Ob sodelovanju Mance Koširjeve in Boža Kosa bodo pionirji, udeleženci srečanja, urednikovali. To pomeni, da bodo prešli vse stopnje: od oblikovanja ideje do urejanja strukture, pisanja sestavkov in izdaje glasila.

Obetajoče je tudi strokovno srečanje, katerega tema bo »reportaža« kot zanimiva, pogosta in obenem zahtevna novinarska zvrst, ki jo uporabljajo tako pionirji kot novinarji, ki pišejo za otroke. Posvet bo vodila Manca Koširjeva s fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Živa Drole

Nagradni spisi

Na osnovi aprilskega razpisa Zavoda za šolstvo SRS – organizacijska enota v Kranju so v vseh osnovnih šolah v radovljški občini učenci pisali nagradne naloge o vlakom bratstva in enotnosti. Ta je 11. oktobra popeljal nekdanje slovenske izgnance k svojim gostiteljem v Srbijo. V določenem roku so poslale na OK SZDL Radovljica spise svojih učencev vse osnovne šole, razen iz Bohinjske Bistrice in Gorji. Ocenjevalna komisija, ki jo je imenovalo predsedstvo OK SZDL, je imela zaradi izjemno kakovostnih spisov dokaj težko delo pri določanju petih najboljših. Po temeljiti presoji se je odločila za spise učenca Mirana Kresala iz osnovne šole dr. prof. Josipa Plemlja z Bleda, učenke Veronike Jalen, Petre Černe in učenca Romana Poljaka iz osnovne šole F. S. Finžgarja iz Lesc ter učenke Nade Primožič iz osnovne šole Staneta Žagarja iz Lipnice.

Učenci so za svoje izdelke prejeli knjižne nagrade in priznanja OK SZDL Radovljica, eden od njih pa je potoval z vlakom bratstva in enotnosti v Srbijo.

JR

Vlak bratstva in enotnosti nikoli ne zamuja

Med vojno so Nemci izseljevali naše ljudi v druge republike, predvsem v Srbijo, na »ukradene« kmetije pa naseljevali nemške prebivalce. Težko je bilo zapustiti rodno hišo, vas, prijatelje in oditi v neznano. A na srečo so bili tudi daleč od domačega kraja dobri ljudje, ki so gostoljubno ponudili streho izgnancem.

Moja stara teta mi je pripovedovala, kako so tudi iz njihove vasi odpeljali sedem družin v Srbijo:

»Prav dobro se spominjam, kaj se je godilo tiste dni. Nemci so prišli s tovarnjaki in se odpeljali z objokanimi otroki in starši. Sedem kmetij na Planoti je ostalo praznih. Krave so mukale, zato sem stopila do sošedovih, da bi jih nakrmila. Nenadoma sem zaslišala tuje glasove. Majhen, debel možak me je srepo gledal in me nekaj spraševal v nemškem jeziku. Nisem prav vedela, kaj hoče, a sem vseeno pokazala proti hiši. Mož se je ozrl in vstopil. Pridružila se mu je tudi žena, ki je z glasnim odobravanjem hodila po »ukradeni« hiši. Dobili smo nove sosede.

Medtem so slovenske družine prepeljali v bližino Tržiča, na manjšo železniško postajo, kjer je že čakalo približno sto ljudi. Bilo je vroče

in nekateri so omedlevali že na peronu. Stlačili so jih v vagone. Vozili so se 24 ur brez premora. Ustavili so se v Srbiji blizu Niša. Postavili so jih na peron in prepustili usodi.

Družina Knafljč je imela hčerko Ani, ki je bila precej živahna. Nenadoma se je izmuznila med izgnanci in vstopila v bližnjo hišo. Bila je neznansko žejna. Prijazna gospodinja ji je dala piti. Deklica ji je s solzami v očeh povedala svojo žalostno zgodbo. Srbkinja Ivana je sprejela k sebi celo družino in ji ponudila skromen, a topel dom.

Knaflčevi so se po vojni vrnili v svoj rodni kraj. Toda spomini in vezi s prijatelji iz Srbije so ostali.

Mame Ivane ni več, zato pa so njeni otroci in vnuki, ki še vedno vzdržujejo tesne stike s Knaflčevimi. Prav vlak bratstva in enotnosti omogoča in utrjuje vezi med »izgnanci« in njihovimi prijatelji iz Srbije.

Premišljeval sem, kako pomembno poslanstvo opravlja ta vlak. Vsi skupaj si moramo prizadevati, da ne bo nikoli »zamudil«!

MIRAN KRESAL, 6. b
OŠ prof. dr. J. Plemlja
BLED
Mentor: Cvetka Zonik

Da je dolgčas pri dopisniškem krožku? Ne, nam ni, saj veliko časa preživimo med ljudmi in v naravi. Nekega dne smo šli nabirati teloh, pa nas je fotografirala tov. Janja. Ker ni bila večša fotografiranja, nas je takole odrezala. Nič zato, naj se vidi še svobodno nebo.

MAJA OLUP, 4. r. Stranice

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Na vaša pisma radi odgovarjamo

Iz osnovne šole Borisa Kidriča v Ajdovščini so nam pionirji poslali s svoje pionirske konference prijazno pismo s pionirskim pozdravom in nas s tem zelo razveselili, saj si človek kar ne upa želeči, da ob številnih vsakdanjostih, ki vas tarejo in narekujejo vsebino vašim pionirskim konferencam, mislite tudi na mladinski kotiček v TV-15.

Takole so nam napisali:

Spoštovani tovariš urednik!

Pošiljam vam pionirski pozdrav z naše konference.

V lepem jesenskem jutru smo se zbrali, da potegnemo črto – ocenimo – kaj smo napravili v lanskem šolskem letu in kako smo izpolnili program.

Z veseljem ugotavljamo, da smo opravili veliko nalog, da smo sodelovali na različnih področjih in smo si obogatili znanje.

Prepričani smo, da bi bili lahko še bolj pridni in še bolj uspešni, kajti ostalo nam je še veliko neizrabljenih moči. Prav zato smo program, ki ga bomo sprejeli danes, razširili in dopolnili z različnimi željami učencev. Želimo, da bi vsak učenec našel med številnimi interesnimi dejavnostmi tisto, pri kateri bi z veseljem delal. Utrip naše šole naj se čuti tudi v krajevni skupnosti, kjer živimo. Lepo bi bilo, če bi se z vami, tovariš urednik, kdaj srečali tudi na naših pionirskih konferencah, da bi vsi slišali, o čem se pogovarjamo, kakšne so naše želje in kaj želimo še napraviti.

Ker vemo, da čas odloča o vaših poteh in obiskih, vas bomo o našem delu in še o različnih drugih stvareh obveščali sami.

Pionirski pozdrav z naše 1. konference pionirji OŠ Borisa Kidriča iz Ajdovščine

Dragi mladi prijatelji! Vašemu pismu ni kaj dodati. Kratko in jedrnatost ste zažrtali vašo pot. Glejte, da jo boste prehodili tako, kakor ste rekli in zapisali. Potem boste ob koncu šolskega leta lahko ponosni in zadovoljni. Vmes bodo tudi težave; brez teh ne gre. Reči je veliko lažje kot narediti, toda z dobro voljo in pogumom boste to lahko premagali. Saj ste pionirji! Tisto, da bi se z nami radi kdaj srečali, pa se bo dalo urediti. Dogovorili se bomo. Tudi mi radi prisluhnemo vašim željam in idejam, saj nam tako pomagata oblikovati našo mladinsko stran.

Za danes še lep pozdrav vsem našim mladim prijateljem iz slovenskih osnovnih šol!

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Srečen sem, ker imam domovino in bogat sem, ker imam kruh

Med letošnjimi poletnimi počitnicami sem bil pri teti v Italiji. Prve dni je bilo lepo. Obiskali smo Trst in staro mesto Videm. Tam je veliko cerkva in zanimivih starih stvari, ki so jih odkrili znanstveniki. Odšli smo tudi na goriški grad, od koder se širi pogled na Šempeter in na gosto posajene hiše na italijanski strani. Videli smo Gorico in Novo Gorico in tudi modro-zeleno Sočo, ki se vije proti morju. Nenadoma me je zgrabilo domotožje. Rad bi videl Ajdovščino in Podrto goro, izza katere vzhaja sonce, špičasti Kucelj in kopasti Čaven. Z gradu sem videl ob Soči ribiče, ki so spretno lovili ribe. Spomnil sem se, da Soča priteče iz Slovenije in da so tudi v reki Vipavi ribe, ki jih lovimo. Rad bi skočil v mrzlo Sočo in po njej plaval do Slovenije. Spomnil sem se Vipavskega križa, ki stoji na vrhu hrička sredi Vipavske doline.

Po petnajstih dneh se mi je želja uresničila. Ponovno sem videl mamo, očeta in sestro. Zadelo se mi je, da so se zelo spremenili. Pregovor, da je povsod lepo, doma pa najlepše, je resničen! Ko sem pogledal na hribe, sem opazil, da je vse kakor prej. Prijateljem sem povedal, da nisem imel v Italiji nobenega prijatelja, saj nisem znal njihovega jezika. Počutil sem se izgubljenega. Dolgo smo se pogovarjali o vsem, kar sem videl v Italiji, jaz pa sem bil vesel, da sem se vrnil v domači kraj.

Domovina mi pomeni ljudi, gore, reke, gozdove in še marsikaj. Vesel sem, ker lahko spet jem domači kruh. V naši domovini je lepo, ker ni več vojne. V nekaterih državah na svetu še vedno divja. Toda, kakor imamo mi mir, si ga želijo tudi drugi ljudje.

MATJAŽ HLADNIK, 6. c.
OŠ Ajdovščina

PRIMORSKA

IDRIJA

Planinski maraton
Pavla

Planinsko društvo Idrija je 29. septembra organiziralo tretji planinski maraton v spomin na partizansko bolnišnico Pavlo. Maraton je kot običajno potekal iz Idrije do nekdanje bolnišnice Pavla s ciljem pri planinski koči na Hlevisah.

Maratona se je udeležilo 120 vztrajnih pohodnikov na velikem maratonu 42 km in malem 15 km. Prvo mesto je med moškimi zasedel Franci Pečelin iz Zirov, med ženskami pa Anica Ternovšek iz Spodnje Idrije. Prvim trem moškim in ženskam je dr. Pavla Jerina-Lah podelila posebna odlikovanja.

JANEZ JERAM

POSTOJNA

Invalidi so se srečali

Sredi snežniških gozdov na Mašunu so se letos prvič srečali invalidi društev treh obalnih občin in Postojne, ki so povezana v obalno-kraško meddruštveno zvezo. Na tem območju živi okrog 6.000 invalidov, v društvu pa jih je vključenih le okrog 60 odstotkov. V Ilirski Bistrici invalidskega društva še nimajo, računajo pa, da ga bodo v kratkem ustanovili. Letos so bili invalidi iz Ilirske Bistrice na srečanju kot gostje. Letošnjega tovariškega srečanja se je udeležilo okrog 200 invalidov. Ob pestrem kulturnem programu ni manjkalo tudi zabave. Prav gotovo pa je bil pravo presenečenje nastop ženskega pevskega društva DU in invalid iz Postojne pod vodstvom Vande Križajev iz Postojne. Pri tem je treba izreči še posebej vse priznanje neutrudni in požrtvovalni pevovodkinji Vandi Križaj, ki večer za večerom »brusi in uglaša«
grla ne več mladih a vztrajnih pevku DU in invalid iz Postojne. Njihovo ubrano petje popestri marsikatero kulturno prireditev tako v Postojni kot drugod.

Invalidi športniki na Mašunu

Po uradnem delu srečanja se je veselo razpoloženje ob dobrem partizanskem golažu pravzaprav šele sprostil. Vesela partizanska pesem, med udeleženci je bilo tudi veliko nekdanjih borcev NOV, je odmevala v temni gozd in obujala spomine na tiste hude, a slavne čase pred toliko leti.

Ida Rožnik iz Izole je prebrala nekaj svojih pesmi. K veselumu razpoloženju je prav gotovo veliko prispeval tudi nastop številnih športnikov invalidov. Za smeh in razvedrilo pa je svoj delež dodala tudi postojnska humoristka Marija Uhej. Vsi udeleženci srečanja so bili enotni, da je treba taka srečanja prirejati vsako leto in naj bi pravzaprav postala tradicionalna.

STEFAN BRATINA

ČRNI VRH

Spomenik Janku
Premrlu-Vojku

V spomin na ustanovitev Vojkove čete občani idrijske občine praznujejo svoj praznik. Ob tej priložnosti je bila vrsta slovesnosti, osrednja prireditev z odkritjem doprsnega kipa narodnega heroja Janka Premrla-Vojka pa je bila pred črnovrško osnovno šolo, ki nosi ime po njem. Se prejši so na slavnostnem zasedanju vseh treh zborov občinske skupščine podelili domile idrijske občine poveljstvu Goriškega vojnega področja ter občinska priznanja, nagrade in Pirnatovo nagrado za najboljše dosežke na kulturnem področju.

Slovesnost ob odkritju spomenika so s pestrim kulturnim programom popestrili učenci črnovrške šole. Slavnostni govornik je bil narodni heroj Albert Jakopič-Kajtimir, ki je orisal bojno pot legendarnega primorskega partizana. Med drugim je poudaril, da je Janko Premrl-Vojko s svojo vojaško in organizacijsko sposobnostjo skupaj s svojimi borci, med njimi jih 20 še živi, z nenehno aktivnostjo, premagujoč vse napore, nevarnosti in pasti, ki jih je načrtoval fašizem proti manjšinskemu narodu, izražal in uresničeval uporniške misli bazoviških žrtev.

Govoriti o Vojku pomeni pravzaprav govoriti o mladem rodu, ki je v določenem zgodovinskem obdobju iz roda v rod s svojo revolucionarno zavestjo prevzemal nase najtežje breme obrambe temeljnih pravic primorskega ljudstva. To so pravice do lastnega obstoja na svoji zemlji, do jezika, običajev, kulture, napredka, socialne varnosti, do dela in vsega, kar bi omogočilo lepšo oziroma svetlejšo prihodnost. Vse to je fašizem s politiko neenakopravnih odnosov med večinskim narodom in slovensko manjšino, z grožnjami, konfinacijami, internacijami, zapori, sodnimi procesi, ki so se končali tudi s smrtnimi obsodbami, zaviral, toda zaman skušal preprečiti vzpon Slovencev.

Tako se je primorsko ljudstvo, zlasti pa mlada generacija leta 1941 ob razpadu nekdanje Jugoslavije znašla pred usodnim vprašanjem, kaj sedaj. V takšnih razmerah je bilo zlasti pomembno začeti oboroženo akcijo, ki se ji je ves posvetil prav Vojko s svojimi borci. Ti so ga spoštovali, mu zaupali in ga imeli radi. Cenili so ga ljudje, in od tod tudi njegova popularnost v najširšem smislu. Zato njegov doprsni kip ne bo samo spomin nanj in njegove bojevnike, temveč tudi simbol tistih vrednot, ki so krasile Janka Premrla-Vojka in ki naj bodo tudi danes vzor mladi generaciji.

Ob tej priložnosti so v poslopju črnovrške osnovne šole pripravili tudi spominsko razstavo z naslovom Življenje, junaški boj in spomini na Vojka, ki so jo skupno pripravili Goriški muzej, učenci iz Črnega vrha in domicilni odbor trnovske čete.

FILIP ŠEMRL

OBALA

IZOLA

Pohod invalidov

Društvo invalidov Izola je v juliju organiziralo pohod ob spomenikih NOV. Ob 7. uri so se zbrali pred spomenikom na Trgu padlih, kjer je 29 pohodnikov pozdravil predsednik društva tovariš Markočič. S počastitvijo padlih z enominutnim molkom in s položitvijo šopka svežega cvetja so začeli pohod skozi Izolo in še do štirih spomenikov in ga končali pri zadnjem v Dvorih nad Izolo. Prehodili so skoraj osem kilometrov, v Dvorih so se jim pridružili tudi člani Društva invalidov Piran, 12 jih je bilo, in še člani, ki zaradi invalidnosti niso mogli hoditi, in so se pripeljali, tako da jih je bilo skupaj 52.

V Dvorih so imeli najprej v dvorani kulturni program. Dramska sekcija Dvori jim je pod vodstvom tovarišice Morato zaigrala igrice Svoboda. Vse navzoče je pozdravil tudi predstavnik ZZB NOV Dvori in jim zaželel prijetno počutje. Iz dvorane so šli pred spomenik, kjer so recitali mladinka Denis in članica Vida. Po kulturnem programu so se srečali pri balinanju in pikadu. S Pirančani so se dogovorili, da se bodo odslej vsako leto srečali v Dvorih.

DUŠAN RUS

KOPER

Teden upokojencev

V tednu upokojencev je bilo na Koprskem več prireditev, ki so bile skrbno pripravljene. Dne 25. septembra so bili povabljeni upokojenci, ki so izpolnili okroglih 60, 70, 80 in več let, iz naselja Salara-Skočjan v gostišču pri Mirandi v Salari. Dne 28. septembra je bilo prisrčno srečanje, združeno s kulturnim programom in zabavo v hotelu Triglav v Kopru za upokojence, ki so izpolnili 80 in več let. Navzoče je pozdravil predsednik zveze društev upokojencev občine Koper Franc Kralj-Petek. Nastopil je mešani pevski zbor Društva upokojencev Koper pod vodstvom priznanega pevovodje Verjanka Babiča.

Ob koncu tedna upokojencev je bila proslava v nedeljo v Bertokih na praznik te krajevske skupnosti v spomin na akcijo partizanov in terenskih aktivistov, ki so na ta dan 1944. leta izvršili junaško akcijo na koprsko zapore ter rešili žrtve fašističnega nasilja. Seveda imajo krajanji tega območja veliko zaslug tudi v drugih akcijah med NOB.

V pestrem kulturnem programu so sodelovali pevski zbor upokojencev Koper, pevski zbor iz Bertokov, pevski zbor Srečko Kumer iz Izole, mladinska godba Izola, pionirji in mladina osnovne šole Prade in iz Bertokov in drugi.

Za svoj praznik so se izkazali upokojenci tudi v športnih prireditvah, tako v balinanju, streljanju in drugem. Po kulturnem programu je zabavo popestrila lepa slovenska pesem.

ANGELA PRIJATELJ

Na lepem izletu

Sezona dopustov, počitnic, izletov se bliža koncu. Kot vsako leto je naš klub upokojencev delavcev notranjih zadev iz Kopa organiziral 24. avgusta lep izlet na Mašun in ogled grada

Snežnik. Precej nas je bilo takih, ki še nismo bili tam, saj vsi nimamo avtomobilov, drugi so bolni ali stari itd. Takoj ob prihodu na Mašun smo bili zelo prijetno presenečeni. Vse lepo asfaltirano, lepi rekreativni objekti in odlična restavracija. Vse strožno osebje je zelo prijazno, cene pa zmjerne. Pravtako smo bili vsi, kljub dopustom tega osebja, zelo hitro in lepo postreženi.

Pred malico smo si na Mašunu ogledali 3 spominske plošče ter spomenik, ki spominja na velike in slavne dni naše NOB v tem kraju. Vse je res lepo vzdrževano.

Nato nas je pot vodila skozi prelepe znamenite snežniške gozdove. Ogledali smo si grad Snežnik in polhovski muzej. Tudi tukaj smo bili lepo sprejeti, a žal nimajo nobene brošure o zgodovini tega grada. Denar od prodaje brošur bi lahko uporabili za vzdrževanje grada.

Po ogledu grada in muzeja smo se spet vrnili na Mašun, kjer smo imeli piknik do večera, nato smo se odpeljali proti domu. Mislim, da je bil za vse izlet zelo lep in nam bo ostal še dolgo v lepem spominu.

V imenu vseh se zahvaljujem našemu upravljavcu odboru, ki je organiziral izlet, osebju restavracije Mašun ter grada Snežnik in osebju bifeja Koritnice za postrežbo. Končno pa seveda tudi hvala našemu soferju avtobusa Slavnik za udobno in varno vožnjo.

ALBIN VIDMAR

DOLENJSKA-
NOTRANJSKA

CERKNICA

Delovne zmage

Delovni ljudje in občani cerkniških občin slavijo svoj praznik 19. oktobra v spomin na drzen in uspešen napad partizanov na italijansko postojanko v Ložu, ki sta s svojimi soborci izvedla danes, žal, že oba pokojna Smeli in Daki.

Deloven bo, tako kot so vsi dosedanji, tudi letošnji praznik. Bogat po vsebini praznovanj, največ vreden po delovnih in družinskih zmagah delovnih ljudi in občanov te notranjske občine.

Od začetka pa tja do 20. oktobra bodo najprej na vrsti športnorekreativna tekmovanja, ki jih organizira v počastitev praznika TTKS Cerknica. Med njimi omenimo kolesarje, strelce, lokostrelce, nogometaše in druge, zlasti pa vse tiste številne, ki bodo za konec praznovanj v nedeljo, 20. oktobra, odšli na tradicionalno srečanje na vrhu 111 metrov visoke Slivnice.

Gobarji in ljubitelji ptic pevsk so pripravili dvodnevno razstavo v restavraciji nad blagovnico v Cerknici.

Velika delovna zmaga Brestovega kolektiva je bila manifestirana z odprtjem novih prostorov Strojegradnje v ponedeljek, 14. oktobra. Sreda je bila praznična predvsem za šolnike in učence. Tega dne so v novih prostorih začeli delovati učitelji in gojenci glasbene šole, poimenovane po domačinu glasbeniku Franu Gerbiču. Istega dne so tudi za učence in učitelje osnovne šole v Begunjah odprli novo, sodobno, in potreban primerno šolo s telovadnico. Ta je bila zgrajena s samoprispevkom delovnih ljudi in občanov. Delavci Avtomontažnega tozda v Podskrajniku bodo v petek, 18. oktobra ob 11. uri odprli novo lakirnico. Delegati zborov skupščine občine, skupščin sisov in družbenopolitičnih organizacij ter drugi vabljeni se bodo zbrali 19. oktobra ob 11. uri na slovesnem skupnem zasedanju – da bi si čestitali ob prazniku, pregledali doseženo in pogledali v prihodnost. Da bo praznovanje še bolj delovno, bodo pred zborom ob 10. uri odprli že prenovljen odsek ceste Cerknica-Martinjak. Skratka, praznično in delovno. Tako je v teh časih tudi prav.

IVAN URBAS

KOČEVJE

Tekmovanja

Na minuli seji predsedstva občinske konference ZRVS Kočevje so sprejeli program občinskega tekmovanja v vojaških spretnostih. Predlagali so, naj bi to tekmovanje postala trajna oblika in naj bi se število tekmujočih ekip povečalo. Pri obravnavanju programa dela do konca letošnjega leta so sprejeli sklep, da bodo posvetili skrb idejnopolitičnemu, splošno vojaškemu ter obrambno samožaščitnemu izobraževanju. Programi predavanja za letošnje leto so končani. Sklenili so, naj bi v prihodnjih tednih posamezni starešine posvetili skrb individualnemu proučevanju posameznih tem. Po možnosti naj bi še letos organizirali taktično – tehnične zbornice, na katerih bi preverili znanje in usposobljenost rezervnih starešin. Obravnavali so tudi stališča predsedstva republiške konference ZRVS Slovenije o uresničevanju splošne ljudske obrambe in določenih nalog družbene samozagajitve v SR Sloveniji v obdobju 1981-1985. Sklenili so, da bodo s temi stališči seznanili vse organizacije ZRVS in člane. Vse to z namenom, da bi se še aktivneje vključili v reševanje problemov na tem področju, kjer lahko prispevajo k utrjevanju boljše pripravljenosti članov te organizacije. Priporočili bodo vsem članom ZRVS, naj v prihodnje storijo več pri prenašanju znanja in spretnosti področja splošne ljudske obrambe in družbene samozagajitve na druge delovne ljudi in občane, posebno pa na mladino.

VIKTOR DRAGOŠ

GORENJSKA

RUŠE

Spominska plošča
Lackovemu odredu

Občina Maribor Ruše praznuje svoj občinski praznik, posvečen prvemu zmagovitemu boju Pohorske čete, ki ga je izbojevala že 17. septembra 1941 na Klopnem vrhu. Na zborih skupščine občine so se dogovorili, da bodo občinsko praznovanje organizirali po krajevnih skupnostih in ga hkrati povezovali s tamkajšnjimi pomembnimi jubileji in dogodki. Tako so sklenili letošnjo osrednjo občinsko prireditev praznovati v KS Selnica, ki posveča svoj praznik uspelemu napadu Lackovega odreda na elektrarno Fala v noči na 29. september 1944.

Borke in borci Lackovega odreda ter aktivisti NOB ob odkritju spominske plošče

Nekaj dni pred začetkom praznovanja so se sešli na skupni seji predsedstva občine, družbenopolitičnih organizacij in krajevnih skupnosti. Seznanili so se s pestrim programom praznovanj, pregledom gospodarskih razmer v občini in z obsežno zgodovino bojev Lackovega odreda, ki jih je orisal dr. Milan Zevart.

Pomembna pridobitev je muzej NOB, ki so ga odprli ob praznovanju občinskega praznika. Muzej je prenovljen, večnamenski stavbi na trgu vstaje v Rušah. Sredstva za obnovo stavbe je prispevala Tovarna dušika Ruše. Rušani, posebej pa borci, so zelo ponosni na muzej. Prvo razstavo v muzeju so namenili Lackovemu odredu, kateremu posvečajo svoj letošnji praznik. Razstavo je odprl dr. Milan Zevart. Razstava bo odprta do konca tega leta.

V prazničnem tednu so bile v KS ruške občine organizirane številne druge prireditve. Tako je pripravil KO ZZB NOV Smolnik-Fala okroglo mizo, kjer so obravnavali tisti del ruške kronike, ki govori o predvojnem delavskem gibanju in NOB avtorja Franceta Filipiča. O tradicijah NOB so spregovorili tudi na razširjeni seji občinske organizacije SZDL.

Na železniški postaji v Ožbaltu so odkrili spominsko obeležje, ki je posvečeno 87 osvobojenim vojni ujetnikom iz zavezniških enot. Obeležje je prevzel v varstvo mestni štab teritorialne obrambe iz Maribora, ki bo lahko tu za svoje mlade člane organiziral zgodovinske ure.

Občinski praznik je tudi najlepša priložnost za pregled gospodarskih, kulturnih, športnih in drugih dogodkov v občini. Zato so se občani pridružili praznovanju kolektiva tovarne dušika, ki je v teh dneh slavil dvojno 35. obletnico samoupravljanja, povezano z novimi delovnimi zmagami.

Plošča lackovcem – v spomin na uspešen napad na elektrarno

Velika pridobitev v občini je cestna povezava Lovrenca in okolice z Rušami prek Jodla, kjer so prebili in dokončali makadamsko cesto. V končni rekonstrukciji je tudi pretežna večina ceste Maribor Ruše. Dokončali so tudi obnovo ruškega zdravstvenega doma.

V prazničnem tednu so organizirali po krajevnih skupnostih še veliko športnih tekmovanj.

Osrednja in sklepna prireditev je bila 15. septembra pri elektrarni Fala, kjer so Lackovemu odredu v spomin na uspešno akcijo odkrili spominsko ploščo.

Pred slavnostno tribuno so se zbrali preživeli borci Lackovega odreda, ki so s svojo navzočnostjo brez dvoma veličastno prispevali v celotnemu dogajanju proslave.

Slavnostni govornik mag. Tone Simonič, podpredsednik SO Maribor Ruše, je orisal delovanje Lackovcev na območju Kozjaka, sodelovanje s tukajšnjim prebivalstvom in popolnem uspehu napada na elektrarno Fala.

Spominsko ploščo Lackovemu odredu je odkril aktivist NOG in udeleženec napada na elektrarno tovariš Vili Šenet in jo predal v varstvo predstavniku kolektiva elektrarne, ki jo je financirala in bo zanjo tudi skrbela. Proslavo je končala domača kulturniška skupina s pestrim recitalom in glasbenimi vložki.

S tovariškim srečanjem borcev in aktivistov NOB, mladine in vseh udeležencev proslave v Selnici ob Dravi so občani Ruš zaokrožili pester program praznovanj svojega četrtega občinskega praznika, ki je izzvenel v znamenju pomembnih obletnic in jubilejev naših veličastnih bojev in zmag.

IVAN BUČAK

RADOVLJICA

Srečanje
partizanskega
bataljona

V sklepnih bojih za osvoboditev naše domovine so v nekaterih enotah jugoslovanske armade, ki so prispele na območje Gorenjske maja 1945, sodelovali tudi najmlajši borci. Med njimi je bilo tudi precej pionirjev in mladincev. Neposredno po osvoboditvi so pristojna poveljstva te mladoletne borce odpoklicala iz bojnih enot in jih razporedila v Mladinski partizanski bataljon, ki je imel svoj sedež v Radovljici. Danes je težko natančno določiti število mladih pripadnikov tega bataljona, vsekakor pa njihova številka presega dvesto borcev. Vsi so bili takoj vključeni v radovljiške šole, kjer so postali redni učenci, da bi izpopolnili svojo šolsko izobrazbo, ki jim jo je prekinila vojna. Mlade borce učence iz vseh krajev Jugoslavije so takratni učitelji, kot danes zatrjujejo preživele priče, izjemno pohvalili za njihovo vnemo pri učenju. Po opravljeni šoli v Radovljici so namreč odšli na službena mesta v razne kraje, kjer so nadaljevali šolanje in dosegali tudi visoko izobrazbo.

Pred dnevi je skupina nekdanjih radovljiških borcev-učencev iz Mladinskega partizanskega bataljona poslala občinskemu odboru ZZB NOV Radovljica pismeni predlog, da bi ob 40-letnici njihovega bivanja in šolanja priredili v Radovljici srečanje takratnih udeležencev s predstavniki družbenopolitičnega življenja in občani Radovljice. Srečanje naj bi pripravili v soboto, 26., in v nedeljo, 27. oktobra, v starem delu mesta pod pokroviteljstvom občinskega odbora ZZB NOV. Med bivanjem v Radovljici si želijo udeleženci ogledati nekatere kulturne znamenitosti ter se seznaniti z napredkom, ki so ga kraji v radovljiški občini dosegli po osvoboditvi.

Pobudo omenjene skupine nekdanjih mladih borcev učencev je občinski odbor ZZB NOV Radovljica podprl in sklenil prevzeti tudi pokroviteljstvo tega jubilejnega srečanja.

JR

CERKLJE

Ulice

V krajevni skupnosti Cerklje so se pred šestimi leti odločili, da v naselju Cerklje na Gorenjskem uvedejo ulični sistem. Zaradi neizdelanega dolgoročnejšega načrta so se hišne številke prilagajale trenutnim razmeram. Pregled po naselju je bil za to vedno slabši. Zato so lani pospešili priprave in ponovo v krajevni skupnosti organizirali široko javno razpravo. Predlog so letos februarja posredovali Svetu za ohranjanje in razvijanje tradicij NOB in spomeniško varstvo pri občinski konferenci SZDL ter komisiji za proučevanje zgodovine ZKS pri občinskem komiteju ZKS.

Cerklje na Gorenjskem spadajo v občini Kranj med naselja, ki so se v zadnjem desetletju hitro večala. Sedaj je v Cerkljah 325 stanovanjskih in drugih objektov, v njem je stalno prijavljenih 1170 prebivalcev, ki živijo v 345 gospodinjstvih. V Cerkljah bodo tako uvedli 17 ulic. Omenimo ob tem le nekaj imen ulic: Ulica Ignaca Borštnika, Trg Davorina Jenka, Cesta 2. grupe odredov, Ulica 4. oktobra, Cesta Toneta Fajfarja, Cesta Janeza Bobnarja in druge. Hišne številke naj bi z uličnimi zamenjali v treh mesecih.

JANEZ KUCHAR

KRANJ

Vezisti so uresničili
program

Vezisti NOV Gorenjske so pregledali svoje letošnje delo. To so opravili 3. oktobra, hkrati s srečanjem delavcev delovne organizacije PTT za Gorenjsko, ki so že vrsto let njihovi podporniki ter gostitelji. V poročilih predsednika, tajnika ter blagajnika in v razpravi je bilo slišati, da so vezisti NOV Gorenjske, ki jih je še nekaj več kot 170, delovni v odboru sekcije za Gorenjsko in v okviru aktivov v petih občinah na Gorenjskem. Njihov program dela, ki ga vsako leto pripravijo zelo konkretno in skrbno, je tudi sestavni del programov dela občinskih odborov ZZB NOV, ki uresničitev nalog tudi financirajo.

Vezisti NOV Gorenjske in predstavniki DO PTT za Gorenjsko na srečanju na letni skupščini

Po aktivih se vezisti sestanejo enkrat na leto, v okviru področne sekcije pa trikrat. Redno so tudi udeleženci srečanja vseh vezistov NOV Slovenije, ki ga skupnost in domicilni odbor pripravita vsako drugo leto. Vezisti NOV Gorenjske imajo vsako leto delovna srečanja z delavci Iskre Telematika, pred praznikom dneva vezistov 26. septembra se srečajo z vezisti JLA, oktobra pa srečanje z delavci PTT. Zelo dobro so povezani tudi s člani radioklubov na Gorenjskem, kjer pospešujejo in so navzoči ob tekmovalnih mladih radioamaterjev.

Vezisti NOV Gorenjske so tudi veliko prispevali h gradivu za pisanje monografije vezistov Slovenije, ki bo izšla v dveh letih. Odbor sekcije je zelo pozoren do svojih članov. Vse najbolj zaslužne je predlagal za odlikovanja, zelo delovne in jubilarne pa za posebna priznanja, ki jih daje skupnost. Ob rojstnih dnevih in drugih jubilejih pošljejo čestitko, ob smrti pa v okviru možnosti finančno pomoč družinam umrlih. Na letni skupščini so ugotovili, da so program dela natančno izpolnili, za leto 1986 pa so sprejeli novega.

BRANKO BLENKUŠ

Invalidi po Beli
krajini

Medobčinsko društvo civilnih vojnih invalidov Kranj za Gorenjsko se je letošnje leto odločilo za izlet po Dolenjski in Beli krajini. Najprej smo si invalidi ogledali Metliko. Zanimiv je bil ogled vinske kleti v Metliki. Poskusili smo tudi njihova kvalitetna vina. Pred vinsko kletjo nas je veselo pozdravil Toni Gašperšič, ki nas je potem spremljal po Metliki. Zanimiv je bil ogled metliškega gradu iz 18. stoletja, kjer je od

1951. leta tudi Belokranjski muzej in muzej Slovenskega gasilskega društva. Odpeljali smo se proti Gradacu, kjer je bilo prvo letališče med NOB. Prispeli smo v Črnomelj, središče Bele krajine, središče NOB in svobodnega ozemlja. Iz Črnomlja smo pot nadaljevali proti Gorenjski po partizanski magistrali mimo Starih žag z zadnjim postankom v Žužemberku. Ob lepem vremenu je bil naš izlet zelo uspešen, saj smo po Beli krajini videli in tudi zvedeli veliko zgodovine iz NOB. Takih izletov si še želimo.

JOŽE MROVLJE

ŠTAJERSKA

MOZIRJE

Spomeniško varstvo

V Mozirju so pri predsedstvu KO ZZB NOV že spomladan letos imenovali komisijo, ki bo skrbela za spomenike in spominska obeležja iz NOV. Povezali so se z oskrbniki, ki so prek samoupravnega sporazuma prevzeli skrbstvo nad spomeniki in spominskimi obeležji iz NOV. Ugotavljajo, da so nekateri spomeniki in spominska obeležja primerno varovana in vzdrževana in da so ponos kraju, predvsem borcem NOV, krajanom in obiskovalcem, ki obiskujejo naše kraje. Je pa nekaj obeležij zelo zapuščenih, zaraščenih s travo, zarjaveli so drogovci ali spominske plošče ter zbledeli napisi.

Da bi to zgodovinsko dediščino obvarovali tudi prihodnjim rodovom, je komisija ponovno pregledala vse spomenike in spominska obeležja NOV, izdelala načrt obnove in popravil ter naloge za redno vzdrževanje, ki so ga sprejeli na predsedstvu KO ZZB NOV Mozirje 1. oktobra 1985 in takšnega posredovali občinskemu odboru ZZB NOV Mozirje in SO Mozirje, ustreznemu organu, ki je zadolžen za vprašanja spomenikov in spominskih obeležij NOV.

FRANC OMLADIČ

MARIBOR

Potrebna so srečanja

Dne 28. septembra so nas v KS Slavko Šlander obiskali borci iz Prebolda. Borci že vrsto let gojimo prijateljske stike s Preboldom, saj je od tam naš narodni heroj Slavko Šlander, po katerem nosi naša krajevna skupnost ime. Prišlo jih je osemindeset, med njimi tudi nekaj predstavnikov mladine. Naši pionirji in taborniki so jih pristržno pozdravili z rdečim nageljnomo, ki so si ga pripeli na prsi, nato so štiri pionirke deklamirale. Predsednik ZB naše KS jim je izrekel dobrodošlico, nato pa je Rudi Rogelj lepo orisal lik heroja, borca, komunista predvsem pa človeka, ki je znal pristopiti k sočloveku in ga znal pridobiti za našo stvar. Gostje so položili k našemu vencu še svojega in z enominutnim molkom smo počastili spomin velikana naše revolucije.

Tudi slikali smo se, nato pa smo goste povabili na kavico v bližnji bife. Obiskali smo muzej NOB in Vinagovo klet. Polni lepih vtisov smo se vrnili in po kosilu so se pogumnejši odpravili na Piramido, drugi pa smo obšli ribnike in si ogledali okolico. Predsednika sveta KS Slavko Šlander in KS Prebold sta orisala delo, uspehe in težave, s katerimi se srečujemo v KS. Skupna je bila ugotovitev, da moramo tudi v prihodnje gojiti prijateljstvo in se obiskovati. Zaradi stabilizacijskih časov smo namreč že prešli iz vsakoletnega obiska na obisk vsako drugo leto. Pokazalo pa se je, da so srečanja zelo potrebna, saj si osebno najboljše izmenjamo izkušnje pri delu v KS.

Tovariško srečanje se je zavleklo do 19. ure, ko so se naši gostje odločili, da morajo proti domu. Težko se ločujemo, saj ob vsakem srečanju ugotovimo, da manjka zdaj ta, zdaj oni – smrt redči naše vrste. Kljub vsemu pa ugotavljamo, da imamo tudi dobro mladino, ki bo varovala pridobitve NOB.

DANICA KOVAČIČ

SLOVENJ GRADEC

11. srečanje osebja
in ranjencev
partizanskih bolnišnic

V soboto, 21. septembra 1985, se je v domu ZB NOV Šmartno pri Slovenj Gradcu zbralo kakih 40 članov osebja in ranjencev partizanskih bolnišnic v Legendskem (zahodnem) delu Pohorja in nekaj domačinov. Po kratkem pozdravem nagovoru in nastopu malčka Aljaža Fišerja je navzočim spregovoril vodja tega sektorja SVPB dr. Ivan Kopač – Pavček. Glavna misel je bila izražena v poudarku obujanja revolucionarnih tradicij in prenašanja na mladi rod in v tem, da borci ne zahtevajo posebnega priznanja za vse, kar so storili. Ne bodo pa dovolili, da bi kdorkoli borčevske napore in žrtve podcenjeval. Predlog, da bi se takšna srečanja, letošnje je bilo 11. tradicionalno, prenašala še na prihodnja leta, je bil sprejet z odobravanjem. Prijeten pogovor je pomagala razviti še naklonjenost TOZD NTU, Tovarne usnja, ki je omogočila prijetno srečanje.

ADOLF ANKON

KOROŠKA

ČRNA

Vsako leto se srečajo

V lepem sončnem dopoldnevu se je zbralo pred spomeniškim obeležjem 221 padlih borcev in žrtvam fašističnega nasilja pred kulturnim domom v Črni na Koroškem 80 vojaških invalidov in partizanskih mamc iz vse ravenke občine. Tu je bilo na zadnjo avgustovsko nedeljo deveto srečanje vojaških invalidov v občini. Vsako leto se vojaški invalidi zberejo v drugem kraju. Tokrat so se že tretjič srečali v Črni.

Prvi del srečanja je bil posvečen spominu na padle pred spominskim obeležjem. Tu je najprej vse vojaške invalide in borce pozdravil predsednik komisije za vojaške invalide pri občinskem odboru ZZB NOV Ravne Jamar Zdravko. Prvoborec in aktivist iz Črne Ivan Hercog-Tim je v slovesnem nagovoru opisal zgodovino Črne pred vojno in med vojno.

Pred spomeniško obeležje so borci in invalidi položili venec in mladi iz krožka NOB na šoli v Črni so recitirali. Po slavnosti pred spo-

meniškimi obeležjem so borci invalidi nadaljevali srečanje v senci košatih brez pred hotelom Planika, kjer so imeli tudi kosilo. Ob zvokih harmonike se je to srečanje nadaljevalo v pozno popoldne. Takšnega srečanja si vojaški invalidi iz občine Ravne še želijo. Drugo leto bo v Mežici.

IGNAC ZDOVC

PREKMURJE

VELIKA POLANA

Krajevni praznik

Prebivalci krajevnne skupnosti Velika Polana so praznovali 32. krajevni praznik v spomin na prve aretacije 30. septembra 1941 in izid prve številke Ljudske pravice 5. oktobra 1934. Slovesnost s kulturnim programom je bila v dvorani zadržnega doma. V počastitev krajevnega praznika in 40-letnice osvoboditve je bil slavnostni govornik podpredsednik izvršnega sveta lendavske občine Aleksander Varga. Velika Polana je znana po zavednih slovenskih prebivalcih, ki so že pred drugo svetovno vojno podpirali revolucionarno gibanje. Zato so danes posebno ponosni, ker je prav njihov kraj dajal zavetje revolucionarni Ljudski pravici ob njenem rojstvu in ker imajo v rojstni hiši pisatelja domačina Miška Kranjca muzej naprednega tiska. Ob koncu slovesnosti so podelili priznanja OF.

JOŽE ŽERDIN

PUŠČA

Mladi Romi aktivni
na obrambnem
področju

Skupina mladih Romov, okrog 30 jih je, v okviru svoje skupine 25. maj v naselju Pušča pri Murski Soboti posveča velik del svojega programa obrambnim aktivnostim. Tako so konec avgusta pripravili pohod v smeri Pušča – Gančani, kjer so se srečali s predstavniki KO ZZB NOV Beltinci, minuli teden pa so pripravili obrambni dan.

Na sliki: mladi Romi na enem izmed pohodov na Vanečo pri M. Soboti

Na svoj dan obrambnih aktivnosti so formirali osem ekip s štirimi člani oziroma tekmovalci, ki so odšli na orientacijski pohod. Med pohodom so reševali različne naloge: streljali z zračno puško, metali šolske ročne obrambne bombe v cilj, določali strani neba s pomočjo ure ter se vadili v uporabi zaščitne maske. Med osmimi ekipami je bila najboljša ekipa C.

Mladi Romi premišljajo o svoji aktivnosti že tudi za naprej in tako želijo že v kratkem v sodelovanju z občinsko taborniško organizacijo v Murski Soboti ustanoviti svoj taborniški odred.

FILIP MATKO

tovarna kemičnih izdelkov

ljubljana-polje
61260 Ljubljana, podgrajska 15
železniška postaja zalag
telefon 061/48 066, 48 211
telegram ARBO ljubljana-polje
žiro račun 50103-601-15005
telex 31524 YU ARBO

Marku Redelonghiju in njegovim akcijam v spomin To je naš, naš skupni spomenik

V Starem selu pri Kobari-
du so v nedeljo odkrili do-
prsi kip narodnemu heroju
Marku Redelonghiju in ob-
novljeni del tamkajšnjega
spomenika padlim borcem.

Ne samo borci Briško-be-
neškega odreda in drugi
borci s te strani meje, prišli
so tudi Markovi bojni tovari-
ši iz Rezije, Terske, Kanal-
ske in Nadiške doline, iz Be-
nečije.

Predsednik skupnosti
borcev Briško-beneškega
odreda Tone Žagar je orisal
eno najpomembnejših in
najbolj odmevnih akcij enot
tega odreda: to je napad na
nacistično letališče Belvede-
re v Furlaniji 13. marca 1944.
Za akcijo so izbrali 57 preka-
ljenih borcev. Med napadom
je bilo uničenih 9 nemških
letal, dva tovarnjaka, skladišče
letalskih bomb in stre-
liha, likvidirana je bila so-
vražnikova posadka s piloti
in tehničnim osebjem. Nemci
so se že naslednji dan
maščevali. S pomočjo izdaje
so napadli preostale borce 2.
bataljona na Plazeh in jih 23
ubili. Uspeh akcije je kljub
temu visoko dvignil moralo
in borbenost ter pokazal ve-
liko operativno sposobnost
partizanskega vodstva.

Izidor Predan

»Zato ta dogodek ne bo
nikoli pozabljen,« je dejal
tovariš Žagar, »in prav tako
ne bo nikoli pozabljen Mar-
ko Redelonghi.«

Po nekajletnem iskanju
primerne kraja, ki bo po-
vezoval spomin na Marka z
dogodki in ljudmi, s kateri-
mi je sodeloval, je končno
dobil svoj spomenik. Spreje-
la ga je majhna vzpetina na
križišču cest, ki se cepijo v
tri smeri: proti Kobariidu in
naprej v Zgornje Posočje,
od koder je bila večina bor-
cev bataljona, po lipovem
drevoredu naprej proti ko-

Besede Izidorja Predana, predstavnika Beneških
Slovencev, predstavnika ANPI in velikega borca za
pravice Slovencev v Slovenski Benečiji, so prepla-
vile z navdušenjem vse zbrane. Da, ljudje so celo
objemali govornika. Da pričaramo vsaj delček
tistega ozračja, iskren in pristen domač izraz, ki pri-
vre iz srca Beneškega Slovence in ga ne more nado-
mestiti knjižna slovenščina, zapišimo, kakor je po-
vedal:

»Brez ljudi, tajšnih, kot je biu narodni heroj Marko
Redelonghi, brez velikih, kuražnih revolucionarjev,
kot sta bla Pertini in Tito, brez stuo in še večstuoav-
žent partizanov po domovini širni, po Italiji, Evropi in
po svetu, bi se ne zbrali tle donas u frajnosti in bi se
ne mogli zbjerat na drugih mjestih.

Mi, beneški Slovenci, ne živimo še pravic, za
katere se je tuku in umaru Marko Redelonghi in na
tavžente drugih borcev. Po zadnji uejski smo se tukli
naprej, mi zavedni in progresistični Slovenci, da dose-
žemo naše pravice. Nu, sada imamo manjku pravico,
da se zbjeramo in da se lahko tučemo za pravice. Vse
je buojs ku nič! Kar najbulj želimo, je tuole: da bi se
odparle šuolske vrata maternemu jeziku našim
otrokām.

Pa mi nismo zgubili upanja in trošta. Veseli nas vsa
podpuora italijanskih demokratičnih sil in u parvi
vrsti tistih ljudi, bivskih partizanov, ki so se tukli s
puško u roki pruot krivicam, pruot nazifašizmu.

Če je že vič ljet ta naš konfin takuo odpart; če se je
razvilo dobro sosjedstvo, dobri politični, ekonomski
in kulturni raporti med Italijo in Jugoslavijo, se
muormo zahvalit tistim slovenskim in italijanskim
partizanom, ki so se tukli na teh tleh za našo frajnost.
Med prvimi je biu Marko Redelonghi in zatuo naj mu
gre donas globoka zahvala in venčna slava!«

maž štiri kilometre oddaljeni
jugoslovansko-italijanski dr-
žavni meji ter Markovemu
rojstnemu Zapotoku v Vi-
demski pokrajini in navzgor
proti Breginju, kjer je v Brd-
cih Marko padel 5. maja
1944, star komaj 32 let. Do-
prsi kip Marka Redelong-
hija je delo akademskega ki-
parja Negovana Nemca.
Spomenik daje podobo po-
polnega zlitja narave in člo-
veškega spomina.

»To je naš, naš skupni
spomenik!« potrjujejo z
aplavzom vsi, ki so kakorko-
li pripomogli k njegovemu
rojstvu; od domačih in za-
mejskih borčevskih organi-

zacija do organizacij združe-
nega dela ter do vojakov ka-
ravle v Starem selu, ki nosi
ime Marka Redelonghija.

V dolini med Sočo in Na-
dižo, v objemu nepretrgane-
ga venca gora in hribov se je
v sončno popoldne razlegala
pesem. Nekdo iz Benečije je
prinesel s seboj celo harmo-
niko in urezal nekaj veselih.
Ljudje so posedli po bliž-
njem travniku. Ob pasulju
in partizanskem golažu je
vse vrelo in se prepletalo:
prijateljski stiski rok, obje-
mi bojnih tovarišev z obeh
strani meje, obujeni spomini
na vojno, pa tudi skrbi in ra-
dosti našega vsakdana.

Živa Drole

Mariborski kulturni dogodek

Pohorski partizani 1943

Predstavitve monografije Pohorski par-
tizani 1943 avtorja Mirka Fajdige – poleg
avtorja so delo poizkušali ovrednotiti in
opredeliti še predstavnik založbe Obzorja
iz Maribora Branko Avsenak in recenzent,
znani zgodovinar dr. Milan Ževart – je ne-
dolgo od tega v mestu ob Dravi naletela na
precejšnje zanimanje, saj so se je v precejš-
njem številu ob nekdanjih borcih udeležili
tudi mariborski študentje Pedagoške aka-
demije, za katere je bil dogodek izjemnega
pomena, živi stik z zgodovino.

Delo je obsežno, saj premore nekaj več
kot petsto strani. Celostno osvetljuje pre-
lomno obdobje v pohorskem partizanstvu,
za katerega vemo – in kot ga je nadrobno
osvetlil nekdanji višji kustos Muzeja na-
rodne osvoboditve v Mariboru zgodovinar
Mirko Fajdiga – da ni bilo lahko. Monogra-
fija je opremljena z veliko fotografijami in
skicami in je, kot je dejal avtor sam, plod
petletnega intenzivnega znanstvenega de-
la, kamor seveda ne gre všteti zbiranje gra-
diva.

Mirko Fajdiga se je lotil dela z vso res-
nostjo, saj je bilo treba ničkoliko raziskav,
podprtih s številnimi dokumenti in različ-
nim arhivskim gradivom. Tako je pred na-
mi izjemno zanimivo – in privlačno pisano
– delo, ki obravnava pohorsko partizan-
stvo od padca Pohorskega bataljona janua-
rja 1943 pa vse tja do ustanovitve prve
Pohorske, Zidanškove brigade leto pozne-
je. Z že doslej objavljenimi publikacijami

pomeni sklenjeno celoto, ki bo v prihod-
njih letih – to je poudaril avtor sam – seve-
da še potrebovala kakšno dopolnitev.

Dr. Milan Ževart je na predstavitvi zelo
ugodno ocenil Fajdigovo pisanje kot te-
meljni prispevek k proučevanju pohorske-
ga partizanstva ne le v ozkem pomenu, pač
pa tudi v razsežnostih, ki presegajo temo.

Gre za širše povezave pohorskega parti-
zanstva, ki so posegle vse tja do koroškega
in šaleške – mislinjskega območja in seve-
da na območje komitejev KPS in OF Maribor.
Knjiga je dragocena tudi zato, ker se
je avtor v veliki meri posvetil pohorskemu
kmetu in njegovi vlogi v tem obdobju, sno-
vi torej, ki je bila doslej nekako odrinjena
in bi bila zagotovo potrebna širše in seve-
da še temeljitejše obdelave.

Monografija Pohorski partizani 1943 je
izšla kot 60. knjiga zbirke NOV in POS v
sodelovanju z založbo Obzorje v 3618 izvo-
dih. Povedati je treba – in naj le zveni kot
očitek: kaže namreč, da je, kdove iz kakš-
nih razlogov, prekinjeno neko ustaljeno
početje – da delo ni prešlo nikakršne sub-
vencije Kulturne skupnosti Slovenije.

Mirko Fajdiga se je na predstavitvi zah-
valil vsem, in ni jih malo, ki so mu kakor-
koli pomagali, da je knjiga sploh izšla, tudi
nekdanjim borcem in aktivistom.

mst

Zbor borcev Osemnajste

Približno 150 nekdanjih
borcev NOV Slovenije se je
v soboto srečalo v ljubljans-
kem domu JLA na drugem
zboru skupnosti borcev te
divizije. Tega delovnega sre-
čanja so se udeležili tudi
vidni predstavniki družbe-
nopolitičnega življenja, med
njimi Tina Tomlje, ki je ude-

ličnimi odlikami, strokov-
no usposobljeni, pripravljeni
se tudi žrtvovati za okolje, ki
ga zastopajo, da imajo čut
velike odgovornosti in so
pripravljeni zgraditi takšne
socialistične odnose v delav-
skem samoupravljanju, za
kakršne smo se bojevali mi
in tisti, ki so za to državo

bolj aktivno delovati, saj se-
danji čas ne deluje v našo
korist. Če ne bomo, mi borci,
v sodelovanju z družbeno-
političnimi organizacijami v
krajšem času postavili pri-
mernih obeležij, je verjetno,
da bodo ti dogodki šli v po-
zabo, s tem pa tudi spomini
na tiste, ki so padli za nas in
za našo prihodnost. Dobro
bi bilo, da bi občasno pri
vseh spominskih obeležjih
organizirali obhode, spo-
minske slovesnosti in skup-
ne nastope z mladino, šolarji
in borci. Nadzor in vzdrže-
vanje vseh spominskih obe-
ležij bi morali prevzeti mla-
dina in šole. Saj je to edini
možni način vzdrževanja
tradicij in obujanja spomi-
nov na padle borce.

Po poročilu Ožbolta so v
živahni razpravi spregovorili
in obsodili sovražno rovarje-
nje posameznikov in sku-
pin, ki zavračajo našo samo-
upravno in družbeno uredi-
tev in skušajo razvrednotiti
narodnoosvobodilni boj naših
narodov in narodnosti.

Razrešili so dosedanji in
izvolili nov odbor skupnosti
borcev 18. divizije, ki šteje
22 članov. Tovariša Janka
Rudolf so izvolili za doživ-
ljanskega častnega predse-
dnika skupnosti borcev te di-
vizije. Sobotno srečanje je
izzvenelo v kulturnem pro-
gramu, ki so ga pripravili
učenci OŠ 10. SNOUB Ljub-
ljanske iz Trnovega pri Ljub-
ljani.

Jože Čurin

ležence zbora tudi pozdravi-
la, predstavniki 14. in 15. di-
vizije in občin, v katerih ima
divizija svoj domicil, in ne-
nazadnje predstavniki RO
ZZB NOV Slovenije.

»... Živimo v času, ko se
pripravljamo na nove volit-
ve. Pravilno bi bilo, da se
mi borci do konca vključi-
mo v predvolilna delovanja
in delujemo tako, da bodo
za naše vodilne v prihod-
njem obdobju izbrani ljudje
z visokimi moralnimi in po-

dali svoja življenja. ... « je
med drugim zapisano v go-
voru generalpolkovnika Jo-
žeta Ožbolta, predsednika
skupnosti borcev 18. divi-
zije.

Ko je govoril o nalogah
borcev in odbora skupnosti
18. divizije, je med drugim
dejal: »Brigadni odbori so
zelo aktivni pri postavljanju
spominskih obeležij v kra-
jih, ki so vojaško-spomin-
skega in političnega pome-
na. Mislim, da moramo še

Obletnica helikopterske nesreče

Med službenim poletom je
12. oktobra lani v Veliki go-
ri, nedaleč od Ribnice str-
moglavil vojaški helikopter
gazela. V tej nesreči so izgu-
bili življenje generalpodpol-
kovnik Radislav Klajnsček,
polkovnik Ivan Rom in po-
ročnik pilot Goran Pekić.

Ob obletnici tragedije je na
kraju nesreče poveljnik
Ljubljanskega armadnega
območja generalpodpolkov-
nik Svetožar Višnjič odkril
spominsko obeležje. Sloves-
nosti so se poleg sorodnikov
umrlih udeležili predstavi-

ki Gradnikove brigade, po-
veljstva LAO, RŠTO, občine

Ribnica in drugi.

Milan Glavonjič

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi
Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstopa slovenskega naroda za leto 1978 –
Casopisni svet TV-15 naš tovaris: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADASKJA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE
PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA SKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK
Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino;
BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorica-
redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-
780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina
1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15
izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju
sekretariata za informacije IS SR Slovenije šteje 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa
proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35